

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Освітня програма: Соціальна робота. Практична
психологія

Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ
В УМОВАХ ЗСО**

студентки Маринченко Людмили Сергіївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи

Качалова Тетяна Василівна

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи

Борисюк Світлана Олексіївна

доктор психологічних наук, професор,
зав. кафедри соціальної реабілітації та
соціальної педагогіки КНУ імені Тараса
Шевченка **Чуйко Олена Василівна**

Допущено до захисту завідувач кафедри
доктор пед. наук,

проф. _____ Криловець М.Г.

«_____» _____ 2019р.

Ніжин 2019

АНОТАЦІЯ

Маринченко Л.С. Соціально-педагогічна профілактика правопорушень підлітків в умовах ЗСО: магістерська робота. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2019, 105 с.

У магістерській роботі проаналізовано проблему соціально- педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО. Розглянуто теоретичні основи соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в Україні та закордоном. Проаналізовано технологічні аспекти соціально- педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Експериментально впроваджено технологію соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО. Розроблено та впроваджено комплексну програму соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Ключові слова: профілактика, правопорушення, злочинна поведінка, підліток, підлітки-схильні до правопорушень, заклад середньої освіти.

ANNOTATION

Marinchenko L.S. Socio-pedagogical prevention of adolescent offenses in the context of the ISE: master's thesis. Nikolay Gogol State University of Nizhyn, 2019, 105 p.

In the master's work the problem of social and pedagogical prevention of teenage offenses in the conditions of the ISE is analyzed. The theoretical bases of social and pedagogical prevention of adolescent offenses in Ukraine and abroad are considered. The technological aspects of social and pedagogical prevention of adolescent offenses in the ISE are analyzed.

The technology of social and pedagogical prevention of adolescents' offenses in the ISE has been experimentally implemented. A comprehensive program of social and pedagogical prevention of adolescents' offenses in the ISE was developed and implemented.

Key words: prevention, offenses, criminal behavior, teenager, teenagers who are prone to offenses, secondary education institution.

Зміст

<u>ВСТУП</u>	3
<u>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО</u>	7
<u>1.1 Теоретичний аналіз профілактики правопорушень підлітків</u>	7
<u>1.2 Аналіз досвіду роботи з профілактики правопорушень підлітків в Україні та закордоном</u>	16
<u>Висновки до розділу I</u>	23
<u>РОЗДІЛ II. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО</u>	25
<u>2.1 Сутність та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО</u>	25
<u>2.2 Обґрунтування соціально-педагогічної технології з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО</u>	34
<u>2.3 Розробка комплексної програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО</u>	42
<u>Висновки до розділу II</u>	46
<u>РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО</u>	48
<u>3.1 Загальні питання організації та проведення констатувального етапу експериментального дослідження</u>	48
<u>3.2 Впровадження програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО</u>	52
<u>3.3 Аналіз результатів дослідження та проведення контрольного етапу дослідження</u>	61
<u>Висновки до розділу III</u>	64
<u>Загальні висновки</u>	66
<u>Список використаних джерел</u>	68
<u>Додатки</u>	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена наявністю в Україні складних політичних та соціально-економічних процесів, які відбуваються в суспільстві, деформація виховної функції сім'ї, занепад культурно-освітніх закладів в значній мірі знижують рівень формування сприятливого морального середовища для виховання підлітків. Неблагополучне побутове оточення, важке матеріальне становище сімей впливає на погіршення криміногенної ситуації серед молоді. Усе це призводить до збільшення числа підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм. Структура і динаміка правопорушень, скоєних останнім часом підлітками, свідчить про те, що профілактична робота, щодо попередження цих негативних явищ є недостатньо ефективною.

Так у Законі України «Про загальну середню освіту» зазначається необхідність виховання в учнів почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина.

Зростаюча соціальна значимість проблеми профілактики молодіжної злочинності переконує в необхідності наукового обґрунтування соціально-педагогічної діяльності, що сприятиме підвищенню ефективності профілактики протиправної поведінки неповнолітніх, визначенню змісту, форм і методів запобігання правопорушень підлітків в діяльності соціального педагога у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проблему профілактики правопорушень підлітків активно досліджували і досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені.

Вагомий внесок у вивчення психолого-педагогічних аспектів важко виховуваності, попередження правопорушень серед неповнолітніх, зокрема, зробили видатні педагоги: П.П. Блонський, Я.А. Коменський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, С.Т. Шацький [4; 29; 43; 63; 73].

Теоретико-методологічні засади цієї проблеми сформульовано у

працях С.А. Белічевої, І.Д. Бежа, Г.М. Мінковського, В.М.Оржеховської, Г.О. Пономаренко, О.П. Тузова, [5; 6; 45; 54; 55] та ін.

Психолого-педагогічні засади цієї проблеми виокремили: М.О. Алемаскін, Г.Г. Бочкарьова, Л.М. Зюбін, П.Ф. Лєсгафт, І.О. Невський, С.Г. Немченко, [1; 7; 19; 36; 47; 48] та ін.

Філософські аспекти проблеми протиправної поведінки розкрито у працях С.Ф. Анісімова, А.П. Скрипника та ін.; правові – в роботах: Ю.М. Антоняна, К.Є. Ігошевої, М.В. Костецького, В.М. Кудрявцева, Г.М. Мінковського, [2; 23; 25; 24] та ін.; медичні: О.Є. Личко, О.І. Селецького, [37; 64].

Велике значення для розробки теоретичних основ профілактики протиправної поведінки мають фундаментальні дослідження загальних проблем виховання І.Д. Бежа, М.Й. Боришевського, О.В. Киричука, [6; 8; 26] та ін.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити технологію соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз сутності та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків.
2. Дослідити досвід такої діяльності в Україні та закордоном.
3. Обґрунтувати технологію соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків.
4. Розробити програму соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.
5. Експериментально перевірити створену програму соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків.

Об'єктом дослідження – процес профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Предмет дослідження – форми й методи соціально-педагогічної

діяльності з організації профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Методи дослідження. Для того щоб реалізувати поставлену мету та розкрити зазначені завдання ми використовували такі методи:

1) теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація наукових теоретичних положень – для визначення основних понять, що стосується соціально-педагогічної профілактики правопорушень та обґрунтування категоріального апарату дослідження; методи прогнозування і моделювання – для розробки програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків;

2) емпіричні: методи збору емпіричного матеріалу з метою визначення рівня схильності до правопорушень; та соціально-педагогічний експеримент;

3) математичної статистики: методи первинної обробки і оцінювання експериментальних, результатів дослідження.

Практичне значення: створена програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО, яка може бути використана соціальним педагогом, вчителями з ціллю переорієнтації їх життєвих настанов, активізації їх внутрішніх можливостей, а також студентами майбутніми соціальними педагогами під час практики в умовах закладу середньої освіти з метою проведення соціально-виховних заходів для підлітків.

Апробація дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2018-2019 н. р. на базі Ладанської гімназії. На різних етапах експерименту було задіяно 38 учнів навчального закладу, їхні батьки, класні керівники, соціальний педагог, психолог, заступник з НВР, представники кримінальної поліції у справах не повнолітніх.

Публікації:

1. Маринченко Л. С. Аналіз досвіду роботи з профілактики правопорушень серед підлітків України та за кордоном / Людмила Сергіївна Маринченко // збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної

конференції «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення». – 2019. – С. 140–142

2. Маринченко Л. С. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з профілактики злочинної поведінки серед підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах / Людмила Сергіївна Маринченко // електронний збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Universum View 3». – 2018. – С. 172–179.

3. Маринченко Л. С. Особливості злочинної поведінки серед підлітків у закладах загальної середньої освіти / Людмила Сергіївна Маринченко // збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів «Вісник студентського наукового товариства». – 2019. – №22. – С. 258–261.

4. Маринченко Л. С. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності з профілактики злочинної поведінки серед підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах / Людмила Сергіївна Маринченко // збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Партнерська взаємодія у системінститутів соціальної сфери». – 2018. – С. 8–10.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаної літератури і додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО

1.1 Теоретичний аналіз профілактики правопорушень підлітків

Зараз в Україні надзвичайно гострою є проблема збільшення правопорушень. Безперечно, злочинна поведінка та правопорушення тісно пов'язані з процесами деморалізації суспільства, безробіття, бездомності, зі стрімким розпадом сім'ї, розвитком наркоманії, токсикоманії, поширенням інших соціально негативних явищ. За останній період, вік підліткових злочинів переткнув межу у 8 років. За даними офіційного сайту МВС України станом на кінець 2013 року кількість здійснених злочинів неповнолітніми 16626 у порівнянні з 2012 роком 14238, динаміка зростання очевидна.

Виявлення та вирішення соціальних проблем різного характеру передбачає діяльність, спрямовану на попередження проблемних ситуацій і життєвих труднощів, їх передбачення. Ідеться про діяльність із соціальної профілактики.

Профілактика (з грец. - «запобіжний») - це система заходів, які спрямовані на запобігання виникнення й поширення негативних явищ. [17, с. 12]

Соціальну профілактику можна представити як сукупність державних, громадських, соціально-медичних та організаційно-виховних заходів, які спрямовані на попередження, усунення або нейтралізацію основних причин і умов, які викликають різного роду соціальні відхилення негативного характеру та інші, соціально несприятливі відхилення в поведінці або соціальному статусі індивіда. Її метою є формування передумов для створення соціально-прийнятної поведінки індивідів, стабільного взаємодії індивіда та соціуму.

Під профілактикою також можна розуміти науково обґрунтовані і

своєчасно вжиті дії, які націлені на запобігання можливих фізичних, психологічних або соціокультурних відхилень у окремих індивідів та груп ризику; також це збереження, підтримка і захист нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння індивідам в досягненні поставлених цілей і розкриття їх внутрішніх потенціалів.

Профілактика базується на своєчасному виявленні та виправленні негативних факторів, а саме: інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, які зумовлюють відхилення в поведінці дітей і молоді, в їхньому психологічному та соціальному розвитку, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля [65, с. 32; 68, с. 21].

У працях І.І. Парфановича - предметом соціальної профілактики є процес сприяння соціальному розвитку особистості людини на різних вікових етапах; соціально-педагогічна діяльність, у свою чергу, спрямована на оптимізацію соціального формування і розвитку особистості, а також усунення соціально-педагогічної проблеми завдяки здійсненню профілактичних заходів і покращення соціально-педагогічних можливостей середовища, в якому живе і формується індивід.

Важливо відмітити, що суб'єктами соціальної профілактики правопорушень насамперед є державні і господарські органи, профспілкові, суспільні організації, трудові колективи, посадовці і громадяни, які беруть участь в діяльності з профілактики негативних явищ у суспільстві. У профілактичній роботі покликані також брати участь засоби масової інформації.

Перш за все, відзначимо, що в якості об'єктів соціальної профілактики можуть виступати як соціальні групи і об'єднання, так і соціальні проблеми. Розглянемо ці об'єкти соціальної профілактики більш докладно.

Як першочергові об'єкти соціальної профілактики виступають такі соціальні групи та об'єднання:

1. Особи фізичними та психічними відхиленнями і порушеннями.
2. Деякі вікові групи (діти, підлітки, особи похилого віку).

3. Група «соціального ризику», тобто люди, чиє соціальне і майнове становище за тими чи іншими критеріями і причинами не має стабільності, і яким практично неможливо поодинці подолати труднощі, що виникли в їхньому житті, здатні в результаті привести до втрати ними соціальної значущості, особистісної цілісності, моральності, біологічної загибелі.

4. Особи соціально невлаштовані (безробітні, бездомні, біженці).

5. Особи, які з тих чи інших причин залежать від держави (пацієнти лікарняних стаціонарів, будинків-інтернатів, притулків, дитячих будинків та ув'язнені).

6. Соціальні групи, які формуються знову.

Незважаючи на те, що при роботі з даними соціальними групами можуть і повинні бути досягнуті ті цілі соціальної профілактики, про які говорилося вище, у кожному конкретному випадку передбачається постановка і досягнення власних цілей, обумовлених особливостями конкретного об'єкта діяльності. [65, с. 152]

Що стосується соціальних проблем, які можуть розглядатися в якості можливих цілей соціальної профілактики, то, перш за все, треба вказати на наступні:

1. Задоволення потреб соціально обділених верств населення.

2. Життєдіяльність сімей і груп «соціального ризику».

3. Утримання і виконання законодавчих та нормативних актів відносно соціального захисту населення.

4. Умови змісту і життєдіяльності в установах соціального обслуговування, піклування, покарання і перевиховання.

Орім перерахованих вище, багато інших проблем соціального життя можуть розглядатися, при певних умовах, як можливі об'єкти соціальної профілактики - екологічне благополуччя регіону, стан ринку праці, демографічні і т.д.

Складність і різноманіття об'єктів соціальної профілактики передбачають не менш складну внутрішню структуру цього виду діяльності.

У теорії та практиці соціально-педагогічної діяльності вже затвердилася трирівнева модель профілактики, кожний рівень якої застосовують залежно від того, на якому етапі розвитку перебуває проблема правопорушень та її вплив на якусь соціальну групу.

Первинна профілактика здійснюється з метою попередження проблеми, яка ще не виникла. Первинна профілактика є найбільш масовою, неспецифічною, що використовує переважно педагогічний, психологічний і соціальний вплив. Її змістом є:

- надання інформації про наслідки асоціальних дій, ризикованої поведінки;
- роз'яснення правових норм відносно різних аспектів асоціальної поведінки;
- популяризація переваг здорового способу життя;
- формування навичок культурного проведення дозвілля;
- створення умов для самореалізації особистості в різних видах творчої, інтелектуальної та громадської діяльності.

Вторинна профілактика – сукупність медичних, соціально-психологічних, юридичних та інших заходів, спрямованих на роботу з неповнолітніми, що мають асоціальну та девіантну поведінку (конфліктують з однолітками, систематично пропускають уроки, мають проблеми в сім'ї і т.п.).

Завдання вторинної профілактики:

- по-перше, розвиток активних стратегій поведінки, що допомагає подолати проблему;
- по-друге, підвищення потенціалу особистісних ресурсів.

Виконання програм вторинної профілактики повинно здійснюватися спеціально навченими професіоналами – соціальними педагогами, а за потребою і психотерапевтами, психологами, педагогами і мережею непрофесіоналів – членів груп само- і взаємодопомоги, консультантами. Ефект від програм вторинної профілактики більш швидкий, але менш

універсальний і діючий, ніж від первинної.

Третинна профілактика виступає як комплекс заходів соціально-психологічного і юридичного характеру, що мають на меті запобігання поновлення девіантної поведінки людиною, Це найбільш слабо розвинений в даний час вид профілактичної діяльності. [44, с. 76].

Третинна профілактика характеризується переважно індивідуальною і направленою на попередження переходу сформованої проблеми в її більш важку форму, наслідків у вигляді стійкої дезадаптації.

При проведенні третинної профілактики різко зростає роль професіоналів – соціальних педагогів, психотерапевтів, терапевтів, соціальних працівників і психологів, а також непрофесіоналів – консультантів, членів соціально-підтримуючих груп і співтовариств.

Таким чином, соціальна профілактика є комплексом конкретних соціальних заходів (психологічних, соціально-педагогічних, культурно-виховних, організаційних, управлінських, та ін.), здійснюваних з ціллю попередження негативних явищ, зменшення їх кількості аж до повного викорінення шляхом виявлення і усунення причин і умов, які сприяють протиправній поведінці.

Правопорушення – термін, який найчастіше вживають на позначення порушень, які вчинені неповнолітніми.

Злочинна поведінка - це поведінка людини, що віддає собі звіт у своїх вчинках і здатна керувати ними, у результаті чого відбувається злочинне діяння.

Осіб, схильних до протиправно поведінки, поділяємо на так категорії:

1. Послідовні правопорушники - особи, яким властива активна, свідомо протиправна поведінка, свідоме самостійне створення ситуацій протиправної поведінки, самовиправдання.

2. Ситуативні правопорушники - особи, яким властива певна суперечливість мотивації поведінки (наявність протиправних мотивів, мотивів слідування праву). При цьому правопорушення вчиняють під

впливом ситуації або інших осіб, але не робиться спроба протидії ситуації, наслідки використовуються у власних цілях.

3. Випадкові правопорушники - загалом правослухняні громадяни, які скоїли протиправні вчинки несвідомо або під впливом екстремальних обставин, але в особистості, яких певні передумови до протиправної поведінки (мотивація, характер тощо) [29, с. 11].

Правопорушення є наслідком нездатності окремої людини знайти дозволений юридичними нормами спосіб задоволення власних потреб. Причини такої поведінки слід шукати в соціальних умовах існування людини й особливостях її особистості, насамперед її мотиваційної сфери. Соціальні проблеми, з одного боку, породжують складні життєві ситуації, при вирішенні яких людина порушує правові норми, з іншого – впливають на формування особистості людини.

Серед соціальних чинників правопорушень можна виділити такі:

- загострення соціальних проблем (зниження рівня життя, проблеми зайнятості та працевлаштування, забезпечення житлом тощо),
- неефективну роботу соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля;
- неефективне законодавство;
- недоліки в роботі правоохоронних органів;
- кризу системи народної освіти;
- низький рівень правової, педагогічної культури населення;
- криміналізацію культури;
- поширення зловживання алкоголем, наркотичними речовинами;
- недостатній рівень соціального захисту населення, брак можливостей отримати соціально-психологічну допомогу тощо.

Разом з тим, формуванню схильності до правопорушень сприяють також виховання за умов криміногенного середовища, у проблемних і кризових сім'ях, відсутність індивідуального підходу до проблемної дитини в навчально-виховних закладах, вплив асоціальних груп.

Для особистості підлітка, який схильний до свідомого правопорушення, зазвичай є характерним:

- мотивація, що передбачає антигромадський засіб задоволення потреб або аномальні потреби;
- ціннісні орієнтації, які припускають порушення норм права та моралі;
- особливості інтелекту та емоційно-вольової сфери, що ускладнюють оцінку ситуації та вибір правомірних засобів поведінки, не дають утриматися від асоціальних дій та протистояти тиску оточення.

Мотивами правопорушень здебільшого є:

1. Безпосереднє досягнення умов, які є необхідними для існування.
2. Самоствердження на різних рівнях (соціальному, соціально-психологічному, індивідуальному).
3. Страх перед небезпекою, можливою агресією, сильне бажання попередити реальний або уявний напад на себе.
4. Перенесення агресії на іншу особу.
5. Ігрова мотивація (бажання отримати гострі відчуття).

Правопорушення може служити безпосередньому задоволенню потреби, ліквідації перешкод на шляху задоволення потреб, здійсненню більш віддалених життєвих планів, вирішенню особистих конфліктів.

Таким чином «підліток» — юнак або дівчина в перехідному від дитинства до юності віці. Сучасна наука визначає підлітковий вік в залежності від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 11-12 до 14-15 років).

Підлітки-схильні до правопорушень – це особи шкільного віку, що скоюють правопорушення (хуліганство, порушують адміністративні та інші норми, дрібні крадіжки, виявляють різні форми агресії, перебувають на шкільному обліку та в органах і службах у справах неповнолітніх). В усіх випадках мова йде про правопорушення як протиправний вчинок, поведінку.

Відносно психологічних особливостей підліткового віку, вчений А.П.

Краківський у своїх працях називає наступні вікові особливості підлітка:

- потреба в пригніченому становищі в колективі однолітків, у родині;
- підвищений рівень стомлюваності;
- прагнення мати надійного друга;
- прагнення приєднатися до групи, уникнути ізоляції, як у класі, так й у малому колективі;
- підвищений інтерес до питання про «співвідношення сил» у класі;
- прагнення долучитися до всього «дорослого», відмежуватися від підкреслено дитячого;
- відсутність підходящого віку авторитету;
- заперечення, протистояння, відраза до необґрунтованих заборон;
- зверхнє ставлення до проблем інших, сприйнятливність до промахів учителів;
- гіпероцінка своїх можливостей, реалізація яких передбачається у віддаленому майбутньому;
- відсутність адаптації до невдач, дуже болісне їх переживання;
- мрійливість, незосередженість;
- яскраво виражений рівень емоційності;
- вимогливість до відповідності слів справі;
- підвищений інтерес до спорту чи активних дій;
- захоплення агресивними жанрами у різних видах мистецтв. [74, с. 182]

Видатний американський психолог Ст. Хол ще на початку ХХ століття, докладно висвітлив дану тему. Підлітковий вік він відносив до перехідного, проміжного періоду розвитку, періоду «бурі й натиску», а сам підлітковий вік охарактеризував як «кризу самосвідомості». Тільки якщо підлітку вдасться перебороти цю кризу, він здобуде «почуття індивідуальності». А поки це не відбудеться, він буде перебувати в стані

пошуку свого «я», йому буде властива нестійкість, яка проявлятиметься в наступних моментах: висока активність змінюється ослабленням, самовпевненість змінюється сором'язливістю, егоїзм може переходити в альтруїзм, веселий, піднятий настрій стане апатією, спокійна зосередженість раптом переходить у нескінченні міркування, прагнення нового може поступитися місцем любові до рутини й так далі [3, с. 31].

Перехід до періоду підліткового віку характеризується тим, що супроводжується різким ламанням психіки - «підліткова кризи», коли навчальна діяльність перестає чинити той вплив на розвиток, який вона мала в попередній період, а провідною діяльністю стає спілкування з однолітками, психологічне віддалення від дорослих, супроводжується постійними конфліктами та непорозуміннями [26, с. 33].

Таким чином, підлітковий вік - це вік, який ускладнюється важкими психологічними, фізіологічними змінами. Саме в цьому віці підлітки намагаються виділитися на загальному фоні, найбільш потребують уваги, гостро реагують на образи. Дехто починає тікати з дому, палити, інші вживати легкі наркотики, вступати в молодіжні субкультури, а разом все це призводить до того, що підліток навіть не замислюється, що його дії є правопорушенням. Тому вкрай необхідно здійснювати профілактичну роботу вже на початку підліткового віку.

Так, відомий науковець у сфері соціальної педагогіки, М.А. Галагузова стверджує, що профілактична робота здійснюється на таких рівнях: особистісному, сімейному, соціальному. На особистісному рівні профілактичні заходи спрямовані на формування таких якостей індивіда, які забезпечують підвищення рівня особистісної відповідальності людини з метою попередження виникнення різних проблем.

1. До основних форм профілактики на особистісному рівні можна віднести консультування та тренінгові заняття.

2. Сімейний рівень профілактики має на меті вплив на найближчий мікросоціум людини – сім'ю, з ціллю попередження виникнення

різноманітних проблем як для конкретної особистості так і всієї сім'ї.

3. Соціальний рівень профілактики сприяє актуалізації проблем, пов'язаних з окремими негативними явищами в суспільстві, а також зміні суспільних норм стосовно осіб, які за певних причин стали жертвами асоціальних моделей поведінки [14, с. 56].

Характер і зміст соціально-профілактичної роботи з конкретною особою, або групою дуже різний. Він визначається їх власними характеристиками, потребами і можливостями. Зазвичай, і в першу чергу до уваги беруться такі характеристики як фізичний і психологічний статуси, матеріальне становище, соціальний статус, рівень освіти, система потреб і цілей і тому подібне. Наявні відмінності в цих характеристиках дозволяють більш точно визначити можливі та першочергові об'єкти соціальної профілактики. Соціальна профілактика носить превентивний характер, передбачає вирішення ще не виниклих соціальних проблем, але, тим не менш, прогнозованих.

1.2 Аналіз досвіду роботи з профілактики правопорушень підлітків в Україні та закордоном

Робота стосовно профілактики правопорушень серед підлітків в Україні визначається законом України «Про профілактику правопорушень» від 29.12.09. Згідно до закону на це націлена діяльність КМСД (Кримінальної поліції у справах дітей), ССД (Служби у справах дітей), а також найбільш наближених до дітей шкільного віку шкільних центрів і рад з профілактики правопорушень, які можуть створюватися у школах за ініціативою шкільних соціальних педагогів, психологів, класних керівників, педагогічного колективу.

Основна мета цих установ та організацій:

а) облік учнів, які схильні до порушень дисципліни і порядку,

режимних правил поведінки; до не толерантної агресивної поведінки у спілкування з оточенням, у школі, поза школою, у позаурочний час;

б) розробка та здійснення програми діяльності з профілактики попередження злочинної поведінки серед неповнолітніх, особливо серед тих, хто перебуває на внутрішньо шкільному обліку та на обліку у правоохоронних органах;

в) поширення, пропаганда, розповсюдження, правових знань серед неповнолітніх з метою дисциплінованості, виховання правової культури та законослухняності;

г) формування негативних почуттів до будь-яких виявів злочинної, протиправної, антигромадської поведінки;

В.П. Беспалько виділяє такі підходи до профілактики злочинної поведінки, які застосовуються в роботі цих структур:

1) соціально-педагогічні: середовищний, соціоособистісний, соціально-виховний, особистісно-соціальний;

2) соціальної роботи: орієнтована на завдання, діагностична або функціональна, екологічна модель - комплексно, соціологічно та психологічно орієнтовані підходи;

3) загальнонаукові підходи - особистісний, гуманістичний системний, комплексний, діяльнісний, антропологічний;

4) управлінські підходи - програмно-цільовий, організаційний, контрольний;

5) правові підходи - інформаційний, діяльнісний, правовий, каральний, підходи до захисту прав людини, силовий. [11, с. 2]

Підсумувавши вище сказане, можна говорити про те, що в профілактиці правопорушень у дітей в Україні почали більше використовуватися підходи різного рівня. Важливо відмітити відхід від компетентнісного, ресурсного та оптимізаційного підходів, більше не використовуються християнські підходи.

Водночас можна зауважити відсутність акцентованості уваги до

ресурсів засобів масової інформації, та невикористання їх можливостей стосовно профілактики злочинної поведінки у дітей в Україні.

Зрештою, на основі вище сказаного, можна говорити про збільшення тенденцій до використання підходів до соціальної педагогіки та соціальної роботи в профілактиці злочинної поведінки як засобу підтримки дитини для успішної соціалізації.

Розглянемо досвід роботи відносно профілактики правопорушень закордоном. Найбільш ефективним вважається досвід Сполучених Штатів Америки.

Там створені дві спеціальні програми:

Перша з них являє собою навчальний курс, який призначений для учнів початкової школи та знайомить учнів з основними заходами забезпечення індивідуальної і колективної безпеки, завданнями правоохоронних органів, правами і обов'язками громадян. Курс призначений для учнів 4-х класів і включає в себе наступні основні теми: вандалізм та особиста безпека, закон і злочинність, безпеку житла, магазинні крадіжки. У кінці курсу передбачається перевірка засвоєння матеріалу і видача всім хлопцям спеціальних посвідчень та значків.

Навчальний курс розрахований на шість уроків по 45 хвилин кожен і читається протягом трьох тижнів (по два уроки на тиждень) спеціально підготовленими співробітниками поліції, неодмінно у формі (це вважається важливим чинником морального впливу).

Вік дітей - 10 років - обраний не випадково, саме в цьому віці поєднується незвичайна сприйнятливість і потяг до самостійності і незалежності. Навчальний матеріал підібраний з урахуванням вікових особливостей учнів, у навчальному процесі широко використовуються ігровий матеріал та короткометражні фільми.

На думку розробників програми, у дитини з дитинства має виховуватися правильне розуміння соціальних явищ, формуватися сприятливе ставлення до поліції і вміння уникати потенційно небезпечних

ситуацій. Передбачається, що у хлопців, які прослухали курс, у подальшому буде менше шансів для того, щоб стати злочинцями або жертвами злочину.

Друга спеціальна програма правового виховання, розроблена правоохоронними органами штату Флорида і введена в більшості державних і приватних шкіл. Програма, призначена для учнів 7-8 класів, її завданням є ознайомлення неповнолітніх з існуючою в суспільстві системою цінностей, основами кримінального права і обов'язками громадянина, а також формування уявлення про те, що чекає порушників правопорядку.

Завдяки зручній для сприйняття питально-відповідної форми програма знайомить учнів з законами, що стосуються таких правопорушень, як, незаконне володіння зброєю, мародерство, магазинні крадіжки, бродяжництво, порушення права володіння, вандалізм, чинення опору при арешті, підпал, крадіжки, автокрадіжки, побиття, алкогольне сп'яніння, незаконне вживання наркотиків та вбивство. Також є розділи, де розглядаються наслідки злочинної діяльності, а також те, наскільки необхідними для суспільства є закони та органи, які здійснюють контроль за їх виконанням. Увесь Навчальний матеріал є в доступній формі в підручнику.

Також є книга, яка призначена для вчителя. Велике значення надається виступу по кожному досліджуваному закону співробітників поліції, які спеціально запрошені на заняття. Це не тільки підвищує інтерес до матеріалу, який представлений для вивчення, але і є сильним аспектом морального впливу: учні звикають до поліцейських, які піклуються про їх благополуччя [9, с. 181-184].

У кожній школі США є соціальний працівник. Широка мережа притулків для сиріт та покинутих дітей посідає важливе місце у системі профілактики злочинної поведінки неповнолітніх, у яких вихователі - професійні соціальні працівники.

Існує дуже велика кількість притулків для дітей та підлітків, які зазнали емоційний зрив. Ці установи функціонують на стаціонарній основі та виконують функцію реабілітаційних центрів, куди направляються підлітки,

які втекли з дому або скоїли правопорушення, діти з неблагополучних сімей. Такі центри розраховані на 8-10 осіб. Головне завдання вихователів – це зняти стрес, пережитий дитиною; вихователь виконує роль порадирика, він працює індивідуально з кожним, а також зі всією групою.

Разом з тим у цій країні існує також мережа дитячих виправних установ, які підпорядковані владі штатів. До них належать спеціальні школи для малолітніх злочинців, дитячі приймачі, в'язниці, колонії, куди підлітки потрапляють за напрямом суду.

Безперечно ще одним повчальним і цікавим досвідом стосовно профілактики злочинної поведінки підлітків володіє Німеччина. Стратегічні дії щодо боротьби із злочинністю неповнолітніх в цій країні будуються на основі таких положень:

- у багатьох випадках схильність підлітків до скоєння протизаконних дій зникає без якого-небудь зовнішнього впливу після завершення процесу становлення особистості;
- з боку державних установ репресивні заходи часто призводять до негативних наслідків.

У Німеччині питаннями щодо підлітків, які схильні до правопорушень, займаються спеціально створені комісаріати, які мають спеціально створений масив відомостей про правопорушення, що скоєні неповнолітніми. На основі вихідних даних проводиться аналіз характерних особливостей і причин розвитку злочинності серед підлітків. Результати таких досліджень широко використовуються при навчанні, підготовці і перепідготовці співробітників поліції.

В одному з німецьких міст був реалізований проект, ціллю якого було зменшити злочинність серед неповнолітніх. Для цього було відібрано людей (добровольців), які мали обов'язково пройти попереднє навчання. За підлітком, який за своєю поведінкою показував схильність до злочинної поведінки та правопорушень, було закріплено «контактну особу». Підліток міг звернутися до «контактною особи» за допомогою, обговорити проблеми,

які виникають у вдома чи школі тощо.

Дуже популярною є використання методики «рівний-рівному» для профілактики правопорушень, вона здійснюється, коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, здійснюють консультування, організовують їхнє дозвілля.

Із 1978 р. в поліції м. Кельна діє підрозділ у справах молоді, там працюють поліцейські, які орієнтовані на встановлення контактів зі школами та ведення профілактичної роботи серед учнів [10, с. 131-134].

Також при порівнянні таких досвідів роботи різних країн, неможливо не згадати про досвід Японії.

Дуже широко використовують працю волонтерів. Посадові особи, які здійснюють нагляд за умовно засудженими, навчають і координують волонтерів в їх роботі з неповнолітніми правопорушниками. Також введені більш суворі заходи, спрямовані на запобігання доступу дітей до відеопродукції зі сценами насильства, у школах більше уваги приділяється моральному вихованню.

Цікавим є те, що у Японії діють Асоціації BBS - старших братів і сестер, вона бере свій початок ще у ХХ столітті у США. За дослідженнями А.Д. Григор'єва [13, с. 51], Асоціації попередження злочинності, напівгромадські організації громадян – беруть свій початок від Токійський товариств сприяння безпеці, які за вказівкою окупаційного командування були ліквідовані, але потім відродилися за принципом «одна асоціація при кожному відділенні поліції». Початковими одиницями є пункти зв'язку, вони інформують поліцію про всі події та аварії, також поширюють серед сусідів інформацію стосовно попередження злочинності.

Важливо відмітити, що у сучасній Японії у всіх школах діють асоціації батьків і вчителів Parents and Teachers Association. Вони були утворені Штабом окупаційних військ з конкретними цілями, а саме: обговорення проблем виховання з батьками та вчителями; проведення заходів щодо оздоровлення середовища, яке оточує дітей (упорядкування

роботи гральних центрів і нічних кафе); створення наукових гуртків з дослідження причин існування «буйних шкіл» і різкого зростання правопорушень неповнолітніх. На жаль, на практиці не всі вони функціонують успішно, бувають і конфліктні ситуації. Все ж їх внесок у зміцнення солідарності в районі за допомогою дітей і школи дуже вагомий.

Також, у сфері соціальної роботи з профілактики та подолання правопорушень підлітків в Японії діють наступні основні благодійні та громадські організації:

- комітети самоврядування (квартальні комітети);
- асоціації батьків та вчителів, сусідські комітети;
- Рух старших братів і сестер (Big Brothers and Sisters Movement);
- асоціації попередження крадіжок в багатоквартирних будинках;
- асоціації запобігання розбійних нападів на фінансові установи;
- асоціації наставників неповнолітніх, які займаються виявленням «важких» і девіантних підлітків і виховною роботою з ними;
- асоціації по зв'язку школи з поліцією;
- центри по керівництву неповнолітніх ми та ін. [10, с. 11].

У сфері інституційного звернення:

- добровільні відвідувачі пенітенціарних установ;
- асоціації тюремних священиків.

У сфері неінституційного звернення:

- асоціації реабілітаційної допомоги неповнолітніх;
- жіночі асоціації сприяння реабілітації правопорушників;
- асоціації підприємців;
- асоціації, які надають сприяння у прийомі на роботу тим, хто відбув покарання.

Таким чином, аналіз досвіду діяльності з профілактики правопорушень закордоном, дав зрозуміти, що правопорушення неповнолітніх є актуальною проблемою і закордоном. Японія, США, Німеччина використовують різні методи впливу на підлітків. У цих країнах

реалізують спеціальні програми стосовно саме попередження злочинної поведінки серед підлітків, які беруть свій початок ще зі школи.

При цьому в Україні розроблені програми відносно профілактики правопорушень, але вони менш дієві. Держава перекладає проблему та завдання профілактики правопорушень підлітків на заклади середньої освіти, Центри соціальних служб у справах сім'ї дітей і молоді й на кримінальну поліцію в справах неповнолітніх (яка, на превеликий жаль, займається вже тими підлітками, які вчинили правопорушення та підлягають законному покаранню).

Висновки до розділу I

Проаналізувавши наукову літературу В. М. Оржеховської, Г. М. Міньковського, М.А. Галагузової, І. Д. Бега, та інших, визначено сутність та особливості проблеми профілактики правопорушень підлітків. Цей аналіз дозволив зробити такі висновки: попередження протиправної поведінки підлітків – складна соціальна і психолого-педагогічна проблема. Профілактика повинна проводитися у формі запланованих дій, націлених головним чином на досягнення бажаного результату, але в той же час і на запобігання можливих негативних явищ. Це комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Профілактика базується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, які зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку підлітків, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля. Насамперед, це пов'язано з тим, що в підлітковому віці перед індивідами стоять досить складні завдання вибору та розвитку, засвоєння моральних норм та цінностей. Виходячи з того, наскільки підліток зможе їх успішно подолати, залежить його психічне самопочуття і поведінка.

Безперечно аналіз досвіду роботи з профілактики правопорушень підлітків в Україні та закордоном, дав нам змогу зрозуміти, що проблема підліткової злочинності та правопорушень є актуальною для таких країн як Сполучені Штати Америки, Німеччина, Японія. Цими країнами введеться активна та масштабна робота: розробка та впровадження спеціальних програм з профілактики правопорушень. У цих країнах, як і в Україні діють відділи поліції, що займаються конкретно справами неповнолітніх. Школа займає одне з важливих місць профілактичної роботи за цим напрямом.

В Україні діють та мають юридичну силу закони, підзаконні акти, постанови КМУ, листи МОН, вони регулюють діяльність щодо профілактики правопорушень серед підлітків як на державному, регіональному так і місцевому рівнях.

РОЗДІЛ II. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО

2.1 Сутність та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО

Саме за статтею 22 Закону України «Про освіту» здійснюється, соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти, а саме через соціально-педагогічний патронаж. «Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють.

Провідна роль закладів освіти у соціально-педагогічній діяльності суспільства полягає у безпосередньому зосередженні їх на досягненні ідеалу соціального виховання країни: стосовно особистості — «соціально активної, гармонійно розвинутої, високоосвіченої, й національно свідомої людини, що наділена високими духовними якостями, глибокою громадянською відповідальністю, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення»

У загальному розумінні об'єктивним сенсом соціально-педагогічної діяльності школи безумовно є керування формуванням і розвитком соціальної сутності людини, проявом і гармонізацією її загальнолюдської, конкретно-суспільної, особистісно-соціальної складових, через включення в різноманітну соціальну діяльність і спілкування під патронатом фахівців з соціального виховання.

За своєю сутністю школа є соціально-педагогічним закладом, який спеціально створений для керування процесом соціалізації, а також для здійснення соціального виховання дітей.

Соціально-педагогічну діяльність з профілактики правопорушень

здійснює соціально-психологічна служба, діяльність якої визначається Положенням про психологічну службу системи освіти України (затверджено наказом Міністерства освіти України 03.05.99 № 127) 12.05.2004 року наказом № 386 МОН України про виконання питання «Про стан і перспективи розвитку психологічної служби системи освіти», за наказом МОН України №616 від 02.07.2009 року про внесення змін до «Положенням про психологічну службу системи освіти України» визначено, що в закладах освіти мають працювати практичний психолог і соціальний педагог як єдина команда, однак з розмежуванням функцій. [77, с. 192]

Реальна практика шкіл переконливо показує, що соціальний педагог має свій специфічний обсяг професійної діяльності. Соціальний педагог - це фахівець, який на основі отриманих у результаті діагностики даних, педагогічно грамотно може розробити методику, методичні рекомендації для їхньої реалізації в педагогічній діяльності різних фахівців школи. Крім того, він і сам повинен уміти педагогічно правильно побудувати виховну, соціально-педагогічну роботу з окремими учнями, різними групами школярів, їхніми батьками, учителями.

Соціально-педагогічна діяльність у закладі середньої освіти полягає :

- вивчені та оцінюванні особливостей діяльності і розвитку учнів мікроколективу шкільного класу; досліджені впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивного виховного потенціалу соціального середовища та джерел, які негативного впливають на учнів;
- прогнозуванні на основі спостережень та досліджень посилення позитивних чи негативних сторін соціальної ситуації, яка впливає на розвиток особистості учня; та прогнозуванні результатів навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості;
- наданні рекомендацій учням, батькам або особам, які їх замінюють, учителям, викладачам та іншим особам з питань соціальної

педагогіки; наданні необхідної консультативної соціально-педагогічної допомоги учням, які потребують піклування чи перебувають у СЖО;

- сприянні захисту прав учнів;
- участі у формуванні навичок дотримання норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя, сприянні попередженню негативних явищ серед вихованців, учнів;
- наданні соціальних послуг, які спрямовані на задоволення соціальних потреб учнів; здійсненні соціально-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій учнів; сприянні соціальному і професійному визначенню особистості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді.

Соціальний педагог може допомогти:

- учителеві: розробити індивідуальну методику роботи з учнем щодо організації його навчання і виховання; організувати соціально-педагогічну роботу із класом; надати допомогу в розробці методики реалізації взаємин з окремими батьками; допомагати у розв'язанні конфлікту між учителем і учнем; учителем, учнем і його батьками; учителем і класом та інше;
- учневі консультацією (рекомендаціями): у роботі із самовдосконалення; як перебороти (попередити в майбутньому) конфліктні ситуації (відносини) у класі, із учителем, з батьками;
- батькам рекомендаціями, консультацією, методичною допомогою: щодо налагодження взаємин із дитиною/підлітком для корегування соціально-педагогічної роботи; у розвитку (узгодженні) відносин із учителем в інтересах удосконалювання соціально-педагогічної роботи з дитиною.

Зміст соціально-педагогічної діяльності соціального педагога передбачено п. 4.4. Положення:

- здійснює посередництво між освітніми установами, сім'єю,

трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію з ціллю створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків;

- сприяє участі вихованців у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді.

Серед напрямів профілактичної роботи можна виділити:

- правову освіту, розповсюдження інформації відносно правових можливостей подолання проблем (лекції, кіно-, відео лекторії, освітні програми, матеріали в засобах масової інформації, «навчання на рівних»);

- надання консультативної допомоги у вирішенні проблем (консультування юриста, психолога, лікаря, педагога, консультування в ЗМІ, телефонне консультування);

- надання кризової соціально-психологічної допомоги (кризові стаціонари, служби «Телефон довіри» тощо);

- соціально-педагогічну допомогу сім'ям з обмеженими педагогічними ресурсами, сім'ям з проблемними дітьми (сімейне консультування і психотерапія, соціальний захист і представництво інтересів сімей);

- соціальний захист і реабілітацію дітей з девіантних сімей (консультування, кризове втручання, позбавлення або обмеження батьківських прав, фостеринг);

- сприяння зайнятості населення, особливо – представників соціально-вразливих груп та груп ризику (центри зайнятості і працевлаштування, громадські роботи);

- створення умов для змістовного проведення дозвілля (творчі гуртки та студії, спортивні секції, дозвільні заходи, конкурси, вуличні ігрові майданчики);

- соціальну підтримку проявів позитивної соціальної активності (підтримка діяльності громадських організацій, груп соціальної дії,

волонтерської роботи;

- профілактику наркоманії та алкоголізму.

Такі вчені як О. Стойко, О. Яременко, О. Балакірева та інші вважають, що здійснення профілактичної роботи у школі є прерогативою соціального педагога у співпраці з психологом, учителями, батьками, працівниками соціальних служб. Ця робота включає ряд компонентів: виховання, корекція поведінки що відхиляється від норм, проведення попереджувально-просвітницької роботи, первинної профілактики, що надає можливість отримати інформацію про шкідливість вживання психоактивних речовин та вторинної профілактики - розпізнавання сигналів, як потенційно проблематичних, з метою реагування на них, щоб уникнути подальших проблем. [23, с. 22]

Профілактична діяльність соціального педагога з підлітками, схильними до правопорушень, спрямована на допомогу у вирішенні індивідуальних проблем кожної дитини.

На сьогодні існує безліч різноманітних форм та методів профілактичної роботи по подоланню негативних звичок у дитячому та підлітковому середовищі. Та перш ніж почати їх розгляд, необхідно визначити поняття метод та форма .

Метод (від д.-грецьк. - шлях) - систематизована сукупність кроків, дій, які необхідно зробити, щоб вирішити певну задачу або досягти певної мети.

Форма - це сполучення способу і засобів організації процесу діяльності, яке обумовлене його змістом.

Соціально-педагогічна діяльність під час здійснення профілактики поведінки, що відхиляється від норм, передбачає систему корекційно-виховних заходів, спрямованих на діагностику умов і факторів, що спричиняють відхилення у поведінці та попередження їх. Цей напрямок профілактичної роботи виконується за допомогою таких методів як:

- 1) спостереження, виявлення чогось незвичайного у поведінці учня;
- 2) анкетування, тестування, аналіз документації (медична картка,

щоденник, характеристика та ін.);

3) бесіда - це обговорення з підлітками різних проблем з ціллю виявлення, формування або корекції їхньої позиції з певного питання. Бесіди проводяться індивідуально або в невеликих групах, в ході яких детально розкриваються руйнівна дія психоактивних речовин та наслідки девіантної поведінки. Під час бесід акцент робиться на здоровому способі життя.

Важливим методом профілактики є соціально-педагогічна діяльність в умовах сім'ї, де відбувається формування культу здорового способу життя, профілактика захворювань та дотримання гігієнічних правил, в тому числі психогігієни, культури міжродинних взаємин у повсякденному житті, фізична активність, загартовування організму, повноцінне харчування та запобігання шкідливим звичкам - палінню, алкоголізму тощо. Важливий внесок у профілактику негативних звичок у дитячому середовищі вносить така форма роботи з батьками, як - батьківські збори. Соціальні педагоги надають методичні рекомендації класним керівникам, виступають на батьківських зборах.

Д. Фельдштейн пропонує таку класифікацію на основі типу поведінки підлітків із урахуванням антисуспільної спрямованості їхньої особистості:

- перша група – підлітки-правопорушники з стійкими суспільно-негативними потребами;
- друга група – підлітки з деформованими потребами;
- третя група – з конфліктом між деформованими і позитивними потребами;
- четверта група – зі слабо деформованими потребами;
- п'ята група – ті, що випадково стали на шлях правопорушення.

[35, с. 45]

О. Долгова та В. Єрмакова, які вивчають правову сферу, пропонують класифікацію підлітків, для яких криміногенна поведінка була:

- випадковою, що протирічить загальній спрямованості особистості;

- вірогідною, але не випадковою, через нестійку спрямованість особистості;
- випадковою, з точки зору поведінки й ситуації, але не випадковою, виходячи з спрямованості особистості;
- відповідних злочинній установці особистості, що вміщує пошук і створення поведінки й відповідної ситуації для протиправних дій. [15, с. 72]

Даний аналіз підходів до класифікації поведінки підлітків, що відхиляється, дозволяє зробити висновок про те, що соціальним педагогам у роботі з категоріями таких дітей необхідно застосовувати певні методи корекції їхньої поведінки.

Виділяють чотири групи методів, спрямованих на виправлення поведінки особистості, що має відхилення:

I група - методи порушення негативного типу характеру: метод «вибуху» та метод «реконструкції» характеру.

Специфічним і спірним є метод «вибуху», який впроваджував і описав А. Макаренко. «Вибух» - це протест, вимога, покарання, висунуте колективом, що має надзвичайно потужне емоційне забарвлення.

Метод «вибуху» передбачає вплив педагога на вихованців засобами, які є протилежними тим, що їх зазвичай очікують від педагога.

Метод «реконструкції» характеру підлітка вміщує в себе такі елементи педагогічної діяльності:

- виявлення позитивних якостей підлітка, які треба використовувати у процесі перебудови характеру, у першу чергу, розвиваючи і поглиблюючи їх;
- прогнозування позитивного розвитку особистості підлітка на основі виявлених позитивних тенденцій його поведінки, образу життя;
- відновлення позитивних якостей, звичок, здорових потреб, які були заглушені несприятливими обставинами;
- видозміни тих негативних якостей, які підліток вважає позитивними, від яких не хоче відмовлятися;

- переоцінка негативних якостей, нетерпиме ставлення до них;
- відновлення здорового образу життя, при якому негативні якості, шкідливі звички й нездорові потреби виявляються неприйнятними.

Головним у даному методі є момент знаходження моральної точки опори, яка може стати вихідним напрямком змін, переорієнтації й реабілітації підлітка.

II група - методи перебудови мотиваційної сфери й самосвідомості:

- об'єктивного переосмислення своїх переваг і недоліків;
- переорієнтування самосвідомості;
- переконання;
- прогнозування негативної поведінки.

III група - методи перебудови життєвого досвіду:

- припис;
- обмеження;
- перенавчання;
- переключення;
- регламентація способу життя;

IV група - методи попередження негативної й стимулювання позитивної поведінки:

- заохочення і покарання;
- змагання;
- позитивної перспективи [106, с. 24].

Однією з найпоширеніших і ефективних форм роботи, що досить часто використовуються на практиці, залишається лекційна робота. Лекція - це розгорнутий та організований в доступній формі систематичний виклад сутності тієї чи іншої проблеми соціально-політичного, морального естетичного змісту. Лекцію як форму профілактики злочинної поведінки визначає переконаність доказів та аргументів, обґрунтованість та композиційна стрункість, живе слово соціального педагога [44, с. 30].

У підлітковому віці дорослі втрачають свій вплив на дитину і все

більшого значення для неї набувають стосунки з оточенням, з формальною й неформальною групами. Тому основний акцент в профілактичній діяльності соціального педагога робиться на роботі з групою, яка включає в себе:

- по-перше, профілактику причин та наслідків злочинної поведінки. Формами профілактичної роботи є проведення групових дискусій з метою формування групової позитивної думки; проведення рольових ігор (програвання основних складних ситуацій), завдяки яким досягається розвиток особистості, навичок спілкування в колективі; диспут (від лат. «міркую», «суперечка») - це спеціально організоване подання, в ході якого відбувається демонстративне зіткнення думок з будь-якого питання (проблеми).

- по-друге, подолання соціально-педагогічної запущеності підлітків.

- по-третє, антиалкогольне, антинаркотичне виховання, формування міцних установок на здоровий спосіб життя.

- по-четверте, виховання, просвітницька робота з педагогічним колективом.

- по-п'яте, посередницька робота, залучення до профілактики батьків, соціальних служб, поліції.

- по-шосте, організація вільного часу дитини, оскільки незмістовне дозвілля є причиною залучення до алкоголізму, наркоманії. В даному випадку надається інформація відносно діяльності гуртків; секцій, клубів, дитячих та молодіжних організацій, щоб підліток міг вибрати собі захоплення за інтересами.

Також необхідно виділити наступні форми профілактики правопорушень підлітків, які використовуються соціальним педагогом у загальноосвітньому закладі: відеолекторії; тематичні виховні години; тематичні вечори; вечори запитань і відповідей; конференції; спортивні свята; круглі столи; тематичні години інформації; профілактичні консультації; випуск шкільних засобів інформації; перегляд й обговорення

документальних фільмів; ігрові години; вечори відпочинку; тематичні виставки та конкурси [48, с. 51].

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність у школі є необхідним і важливим компонентом шкільної політики у галузі профілактики правопорушень підлітків. Ця робота матиме позитивні результати лише за умови різностороннього впливу на особистість учня, сукупності таких форм та методів роботи, які будуть виховувати активну, самостійну особистість, що добровільно відмовиться від негативних форм поведінки і буде прагнути розвивати свої здібності, реалізовувати власні можливості [46, с. 10].

Таким чином нами було визначена сутність соціально педагогічної діяльності у закладі середньої освіти, її види, напрями, зміст, форми та методи діяльності.

2.2 Обґрунтування соціально-педагогічної технології з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО

У сучасному світі зміни відбуваються дуже швидко й людина для отримання та закріплення високого статусу, гідного способу життя повинна не тільки довго вчитися, але й протягом життя неодноразово підвищувати свою кваліфікацію, а іноді змінювати професію. Складними стали взаємовідношення об'єктів та суб'єктів у сфері освіти на всіх рівнях (навчальні заклади – держава, вищий навчальний заклад – школа, учителі – учні, викладачі – студенти). Усі ці проблеми багатогранні та складні, але соціальний педагог може й повинен подолати їх, використовуючи сучасні технології.

Поняття «технологія» має багато трактувань. У словнику В. Даля воно визначено як сукупність прийомів, які застосовуються в будь-якій справі, мистецтві. В. Шепель характеризує технологію як майстерність, уміння, сукупність методів обробки, зміни стану об'єкта. у соціально-педагогічній

літературі це поняття розглядають таким чином: В. Безпалько – система знань про засоби обробки якісного перетворення об'єкта; А. Кушнір – оптимальний засіб досягнення рішення педагогічних завдань у визначених умовах; Е. Холостова – практична діяльність, яка охарактеризована раціональною послідовністю використання інструментарію для досягнення якісних результатів праці [11, с. 12; 28, с. 23; 44, с. 40].

Таким чином, технологія – це одночасно система сукупності знань, умінь, навичок, методів, засобів діяльності й алгоритм, наукова розробка рішення будь-якої проблеми.

Типова технологія вирішення конкретної соціально-педагогічної проблеми має такі етапи:

1. Визначення соціально-педагогічної проблеми: зовнішні ознаки проблеми; тип та рівень проблеми (виховна, корекційна, індивідуальна, групова тощо); характер проблеми (інформаційний, управлінський тощо).

2. Ситуаційний аналіз: загальний опис соціально-педагогічної ситуації; джерела виникнення проблеми; організаційна структура, у рамках якої виникла проблема; типові реальні (які склалися в цій школі) стосунки та взаємодія суб'єктів у досліджуваній ситуації; опис результатів роботи: інформація, концепція, план соціально-педагогічного аналізу; професійне розуміння соціально-педагогічної проблеми; визначення межі проблеми для роботи соціального педагога та інших спеціалістів, форм їх взаємодії.

3. Визначення соціально-педагогічної стратегії – підготовка програми та робочого плану діяльності: визначення об'єкта, предмета, цілей, завдань, змісту діяльності; розробка показників та критерії оцінки; розробка інструментарію соціально-педагогічної діяльності; опис та обґрунтування методик збору первинної соціально-педагогічної інформації; розробка логічної схеми аналізу отриманих даних; визначення перспектив соціально-педагогічної діяльності; складання робочого плану.

4. Розробка рекомендацій з реалізації практичної діяльності.

5. Описання ходу та результатів соціально-педагогічної діяльності:

основні висновки з виконання задач, які характеризують фактичний стан соціально-педагогічної проблеми; висновки про готовність соціального педагога до участі в рішенні проблеми (розуміння значення проблеми, необхідності її вирішення, бажання брати участь, віра у свої сили, розуміння причин проблемної ситуації, оцінка проблеми, досвід, пропозиції та прогноз з її вирішення); оцінка реальності й значущості проблеми; висновки про можливості застосування типових технологій вирішення соціально-педагогічної проблеми або необхідності розробки нового оригінального проекту; обґрунтування та планування діяльності соціального педагога з вирішення проблеми.

6. Розробка соціально-педагогічної технології: уточнення за висновками досліджень соціально-педагогічного замовлення; деталізація проблеми; визначення причин проблемної ситуації, окреслення діючих та нейтральних факторів; визначення соціально-педагогічного та психологічного фону діяльності; розробка концептуальних основ вирішення проблеми; розробка можливих моделей (або шляхів) вирішення проблеми; обґрунтування вибору моделей (або шляхів) вирішення соціально-педагогічної проблеми.

7. Реалізація соціально-педагогічного проекту.

Основні методи соціального проектування, які використовують у діяльності соціального педагога:

- соціально-педагогічне консультування – мисленнєва побудова варіанта рішення проблеми педагогічними засобами;
- соціально-педагогічне моделювання – інваріантне конструювання розвитку соціально-педагогічної системи;
- соціальне проектування – обґрунтоване конструювання в знаковій формі моделі соціально-педагогічної системи;
- соціально-педагогічне планування (засіб реалізації проекту) – функціональна та часова деталізація соціально-педагогічної діяльності з реалізації проекту (досягнення цілей, які сформульовані в проекті;

визначення порядку, послідовності, терміну, темпів розподілу сил та коштів);

- соціально-педагогічне програмування – повне, усебічне обґрунтування реалізації проекту з прогнозом очікуваного ефекту, який складається з блоків: цільового, забезпечуючого, ресурсного, організаційного та результативного;

- соціально-педагогічна технологія – підготовлена для практичної діяльності програма, яка передбачає можливість досягнення мети.

Загальна класифікація технологій залежить від масштабу об'єкта, сфери застосування, поставлених цілей та характеру завдань, які вирішують. Існує залежність від теоретичної основи, методології, у руслі якої розробляють технології. Крім того, можливий розподіл технологій на глобальні та регіональні, інноваційні та рутинні, інформаційні, інтелектуальні (які спрямовані на стимулювання розумової діяльності та творчих здібностей), історичні (осмислення досвіду, який є в державі та використання його з урахуванням нових умов), демографічні (які спрямовані на змінення демографічної поведінки людей), соціальні технології згоди (технології розрішення конфліктів), політичні, фінансові, економічні, адміністративні, управлінські, психологічні, педагогічні технології. Усі вони можуть бути використані у сфері освіти.

Інша класифікація соціальних технологій включає інші методики практичної соціально-педагогічної роботи: соціально-педагогічна діагностика і профілактика, соціально-педагогічна адаптація, соціально-педагогічна корекція й терапія, соціально-педагогічне консультування, соціальне забезпечення та соціальне страхування, соціально-педагогічне посередництво, соціальна опіка та піклування. Для довгострокових та складних програм необхідні такі технології, як проектування, прогнозування та експертиза. [19, с. 92]

Усі ці технології дуже важливі для соціально-педагогічної діяльності в навчальному закладі. І все ж необхідна спеціальна класифікація технологій соціально-педагогічної роботи у сфері освіти. Передусім це робота із

соціальними групами, які розрізняються за віком, психологією, становищем у суспільстві, соціальними ролями в житті, завданнями, які вони вирішують. Кожна з цих технологій, у свою чергу, включає технології загальної класифікації, але змінює їх залежно від особливостей тієї групи, з якою працює соціальний педагог.

Технології соціально-педагогічної роботи у сфері освіти мають свою специфіку.

По-перше, вони реалізовані в різних навчальних закладах – школах, середніх спеціальних навчальних закладах, вузах, а також різних формах дошкільних та позашкільних розвиваючих або корегуючих закладах та організаціях (клуби, курси, гуртки та ін.), спортивних, соціокультурних, національних, патріотичних та релігійних громадських об'єднаннях, які діють сумісно з навчальними закладами або на їх базі.

По-друге, специфіка технологій соціально-педагогічної роботи пов'язана з такими проблемами, які не тільки виявлені у сфері освіти, але й породжені нею. Щоб оцінити специфіку цих технологій, необхідно розкрити соціально-педагогічні проблеми сфери освіти, які поділяємо на кілька рівнів.

Перший рівень – проблеми, які породжує сама система освіти. Рівень вимог суспільства до знань, професійної підготовки, ступеня оволодіння професійними навичками постійно зростає, ще більш швидкими темпами зростає обсяг знань, необхідних для адекватного існування в суспільстві, поширюють функції освіти. Це призводить до того, що шкільні програми, а потім і програми середніх та вищих навчальних закладів ускладнюються, поширюються за рахунок нових розділів та предметів. Зростають вимоги до учнів і в кількісному, і в якісному відношенні. При цьому, незважаючи на збільшення вимог, зникає контроль над якістю та глибиною засвоєння знань, ступеня їх використання сучасними школярами та студентами. Інтенсивне навантаження навіть у здорової дитини викликає стресовий стан, а тим більше в ослаблених дітей, кількість яких збільшується.

Другий рівень – соціальні проблеми дітей з неблагополучних сімей, до

яких належать і малозабезпечені сім'ї, і сім'ї, які живуть нижче рівня бідності; сім'ї, які не можуть упоратися з вихованням дітей, а також девіантні сім'ї. Хоча причини неблагополуччя різні, його наслідки для дітей бувають схожими: нервовий та психічний розлад, неадекватність реакцій, агресивність, або, навпаки, віктимність, залежна поведінка, аутизм, нездатність до роботи в школі або професійному навчальному закладі, до взаємодії з колективом та ін.

Третій рівень – проблеми, які породжені засобами взаємодії різних учасників у навчальному процесі (учнів та вчителів, внутрішні взаємовідносини в колективах учнів та студентів, серед членів педагогічного колективу). З одного боку, вони пов'язані з особливостями сучасних дітей: гіперактивність при дефіциті уваги, невмотивована агресія та ін. З іншого боку, це пов'язано зі специфікою такої соціальної групи, як учителі.

Нами було розроблено технологію соціально-педагогічної діяльності з підлітками відносно профілактики правопорушень.

Назва: Технологія соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Технологія розрахована на роботу з учнями дев'ятих класів у закладі середньої освіти. За допомогою цієї технології ми будемо впливати на розуміння учнями сутності правопорушень та їх наслідків, сприяти формуванню неприязного, негативного ставлення до скоєння злочинів та правопорушень, виховувати почуття відповідальності за свої вчинки. Під час впровадження технології нами передбачено взаємодію з психологом школи, який буде допомагати в проведенні та обробці діагностичних методик та взаємодія з вчителями і батьками учнів.

Мета: створення умов для попередження правопорушень підлітків та зменшення схильності до злочинної поведінки.

Завдання:

- діагностика рівня схильності до правопорушень;
- правова освіта підлітків;

- методичні розробки;
- перевірка дієвості технології.

Структура технології:

I етап – підготовчий.

Мета: підготовка методичного забезпечення та діагностичного інструментарію.

1 підетап – інформаційний.

Мета: збір інформації для проведення діагностики та подальшої розробки технології.

Форми, методи: аналіз літератури, створення підготовчого матеріалу.

2 підетап – діагностичний.

Мета: підбір та проведення методик для виявлення проблем.

Форми, методи:

а) для підлітків: Опитувальник «Діагностика схильності до поведінки, що відхиляється від норми» автор – А.Н. Орел

б) для батьків: анкета антисоціальної поведінки підлітково-юнацька

3 підетап – організаційний.

Мета: підбір засобів та місця впровадження технології.

Форми, методи: підготовка та виготовлення матеріалу, необхідного для реалізації.

II етап – основний.

Мета: впровадження заходів відносно профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

1 підетап – підготовка учнів.

Мета: формування сприятливого середовища для взаємодії, знайомство з темою, налаштування на протидію проблемі злочинності.

Форми, методи:

- Тематичне заняття на тему: «Права та обов'язки має кожен»

Мета: розповісти учням про їхні права й свободи, визначені Конвенцією про права дитини; навчити правильно реалізовувати свої права;

сформувані розуміння своїх обов'язків; виховувати в учнів поважне ставлення до власної особистості та інших. Гра «Конструктор».

2 підетап – правова освіта.

Мета: формування правових знань та формування почуття відповідальності за свої вчинки.

Форми, методи:

- Виховна година на тему: «Що треба знати про право і закон?»

Мета: прищеплення почуття гідності та поваги до прав та свобод людини, дати загальне поняття про моральні норми, загальнолюдські цінності. Виховувати почуття правової самосвідомості, уміння дотримуватися правових свобод та обов'язків дитини.

- Тренінгове заняття «Мої ресурси»

Мета: стабілізація психологічного стану через пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів.

- Виховна година на тему: «Неправомірні дії підлітків»

Мета: закріплення знань та їх практичне застосування під час заняття.

- Лекція «Твої дії - твоя відповідальність»

Мета: надати інформацію про найпоширеніші серед підлітків правопорушення та їх наслідки.

- Урок-диспут на тему «Права дитини»
- Заняття на тему: «Наслідки шкідливих звичок»
- Батьківські збори «Роль сім'ї у профілактиці правопорушень»
- Педагогічна нарада «Підліток та правопорушення»

3 підетап – підсумковий.

Мета: закріпити знання учнів, залишити тему для подальших самостійних роздумів.

Форми, методи:

- Брейн-ринг «Права і обов'язки громадянина України. Діти та їх права.»

III етап – підсумковий.

Мета: аналіз та корекція отриманих результатів.

1 підетап – діагностичний.

Мета: провести повторну діагностику для оцінювання дієвості програми.

2 підетап – корекційний.

Мета: корекція заходів технології, які виявилися неефективними, або малоефективними.

3 підетап – аналітичний.

Мета: підбиття підсумків, аналіз проведеної роботи.

2.3 Розробка комплексної програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО

У нинішніх умовах в Україні спостерігається дефіцит сприятливого соціального середовища для виховання дітей і молоді. Усе це впливає на погіршення криміногенної ситуації серед молоді. Збільшується число дітей і підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм.

Конституція України, Закони України «Про загальну середню освіту», «Про соціальний розвиток молоді в Україні», «Про поліцію», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Накази МВС України, посадові інструкції, передбачають необхідність виховання в учнів почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина. Однак структура і динаміка правопорушень, скоєних останнім часом підлітками, викликає занепокоєння суспільства. Тож від рівня професіоналізму, майстерності, знань і вмінь педагогічного керівництва загальноосвітніх навчальних закладів залежить ефективність взаємодії з підлітками, а відповідно і якість виконання професійних обов'язків.

Соціально-педагогічна діяльність з підлітками вимагає від тих, хто її здійснюватиме, спеціальних педагогічних і психологічних знань і вмінь, відносно зволить забезпечити ефективний вплив на особистість учня. Проте

профілактична робота, яку покликані здійснювати заклади освіти відносно попередження цих негативних явищ, є недостатньо ефективною.

За основу розробки програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики правопорушень підлітків у закладі середньої освіти нами було обрано характеристику етапів запропоновану Р.В. Овчаровою до яких входить:

I. підготовчий що включає в себе знайомство з дітьми, факторами середовища життя дитини, установка контактів, соціально-педагогічна діагностика;

II. організаційний включає в себе збір та аналіз інформації, виявлення проблем та визначення основних пріоритетів, вибір форм та методів діяльності;

III. реалізуючий визначає аналіз впровадженої програми соціально-педагогічної діяльності її ефективності.

На підготовчому етапі програми передбачено здійснення:

1) аналізу стану схильності підлітків до злочинної поведінки;
2) знайомство з класними керівниками та вчителями предметниками які викладають, з ціллю активізації освітньо-виховної діяльності в умовах закладу середньої освіти;

3) підбір діагностичних методик та розробка комплексу необхідних засобів, спрямованих на профілактику злочинної поведінки.

1. Діагностична робота з дітьми була спрямована :

1) аналіз документації підлітків (класний журнал та соціальний паспорт класів);

2) проведення діагностики схильності до поведінки, що відхиляється від норми;

3) проведення спостереження з метою збору первинної соціальної інформації з проблеми правопорушень здійснених підлітками.

2. Діагностична робота з класними керівниками:

1) спілкування з класними керівниками з метою виявлення стану

підліткових правопорушень, а саме порушення дисципліни, внутрішнього розпорядку школи, прогули занять та ін. ;

2) розробка моделі та відповідної програми діяльності соціального педагога з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

На організаційному етапі відбувалася реалізація розробленої програми соціального педагога з профілактики правопорушень «Свідомий вибір», яка була впроваджена у Ладанській гімназії серед учнів 9-х класів, що передбачала діяльність за такими напрямками: діяльність з підлітками, батьками, класними керівниками, психологом, заступником з НВР, представники кримінальної поліції у справах не повнолітніх.

Реалізація соціально-педагогічної діяльності на даному етапі передбачає:

- 1) Проведення занять з підлітками: бесіди, лекції, тренінги та ін.;
- 2) формування стійкої лінії активної поведінки та вміння керувати власною поведінкою, у рамках закону, а не за його порушенням;
- 3) навчити підлітків грамотно орієнтуватися в правовому просторі;
- 4) формування навиків законослухняної поведінки;
- 5) усвідомлення цінності права та здійснення вибору відносно правомірної поведінки.

2.Робота з батьками

а) опитування батьків шляхом анкети антисоціальної поведінки підлітково-юнацька;

б) проведення батьківських зборів, лекторії.

3. Здійснення методико-просвітницької діяльності з педагогічним колективом та батьками:

а) надання методичних рекомендацій з ціллю покращення виховного впливу на школярів;

б) надання методичних рекомендацій з метою правової обізнаності.

На реалізаційному етапі програми було проведено аналіз виконаної експериментальної роботи, узагальнено методичний досвід і підготовлено

матеріали з профілактики правопорушень. Цей етап роботи також передбачав проведення підсумкового діагностування з метою виявлення якісних змін: рівня правової свідомості підлітків та визначення ефективності впровадженої програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Програма діяльності соціального педагога у закладі середньої освіти відносно профілактики правопорушень підлітків передбачала здійснення комплексу соціально-педагогічних заходів, яку організовує соціальний педагог згідно з розробленою програмою роботи «Свідомий вибір», що спирається на теоретичні основи соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків, враховує особливості психологічного та вікового розвитку та вплив оточуючого середовища на особистість .

Зміст програми передбачає здійснення діяльності за чотирьох напрямів: робота з підлітками, робота з батьками та робота з класними керівниками, та спільна робота з психолог, заступником з НВР, представниками кримінальної поліції у справах не повнолітніх, оскільки тільки комплексний вплив на всіх суб'єктів соціального середовища, в якому відбувається процес профілактики правопорушень в умовах закладу середньої освіти, може забезпечити досягнення гарантованого позитивного результату, а саме: правова обізнаність, вміння володіти власними емоціями та поведінкою, робити власні висновки стосовно правомірної діяльності.

Метою програми діяльності з профілактики правопорушень підлітків є: правове виховання, попередження виникнення не правомірних вчинків, правова обізнаність мотивація до не вчинення правопорушень.

Основними завданнями програми є

1. попередження виникнення злочинної поведінки серед підлітків;
2. використання активних методик взаємодії з підлітком;
3. правова обізнаність підлітків та батьків;
4. формування навичок позитивного сприйняття себе, інших та світу;

5. формування почуття самоповаги та поваги до оточення;
6. розвиток в підлітків уміння розуміти свій стан та розуміння стану інших;
7. формування навичок здорового способу життя;
8. надання соціально-психологічної та педагогічної підтримки підліткам.

Під час реалізації програми діяльності соціального педагога з профілактики правопорушень підлітків передбачено використання таких форм реалізації занять:

- індивідуальні (консультації, анкетування);
- групові (розвивальні та виховні вправи, тренінги, години спілкування);

методи роботи:

- під час проведення діагностування (опитування, спостереження, анкетування);
- під час проведення занять (рольові ігри, соціально-виховні вправи).

Ми вважаємо, що програма «Свідомий вибір» буде дієвою для підлітків та шляхом її реалізації буде досягнений бажаний результат.

Висновки до розділу II

Проаналізувавши сутність та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків нами було визначено, що діяльність у цьому напрямі є важливою та невід'ємною частиною, сучасного закладу середньої освіти. Ця діяльність включає ряд компонентів: виховання, корекція поведінки що відхиляється від норм, проведення попереджувально-просвітницької роботи, первинної профілактики, що надає можливість отримати інформацію про шкідливість вживання психоактивних речовин та вторинної профілактики - розпізнавання сигналів, як потенційно проблематичних, з метою реагування на них, щоб уникнути подальших

проблем. У соціально-педагогічній профілактиці правопорушень використовуються такі форми та методи: спостереження, анкетування, бесіда, батьківські збори, методичні рекомендації класним керівникам, тематичні виховні години, перегляд та обговорення документальних фільмів та ін.

Проаналізовані та узагальнені теоретичні положення, які обґрунтовують поняття соціально-педагогічної технології дали змогу виявити, що вона є однією з форм швидкого реагування на кризові ситуації, а інструментом впровадження соціальної політики виступає професійна соціально-педагогічна діяльність. Змістом її є надання допомоги людям, що потрапили у складну життєву ситуацію, шляхом діагностування їхніх проблем, прогнозування, посередництва, інформаційно-консультативної діяльності, прямої педагогічної і психологічної підтримки, яка стимулює власні сили клієнтів. На сьогоднішній день існують два аспекти розуміння соціально-педагогічних технологій: по-перше, їх можна розуміти як способи застосування теоретичних висновків тієї чи іншої науки у розв'язанні практичних завдань; по-друге, під соціально-педагогічними технологіями розуміють сукупність прийомів, методів і впливів, які застосовуються для досягнення поставлених цілей в процесі соціального розвитку, для розв'язання тих чи інших соціальних проблем.

Нами були розроблені технологія соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків, та відповідна комплексна програма «Свідомий вибір». У технологію включені найбільш доцільні, на наш погляд, діагностичні методики та розроблена послідовна структура діяльності. Форми, методи та матеріал для обговорення підібрані з урахуванням особливостей віку учнів та відповідно до проблеми, що розв'язується за допомогою цієї технології.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗСО

3.1 Загальні питання організації та проведення констатувального етапу експериментального дослідження

Основною метою експериментальної частини нашого дослідження була перевірка думки, яка ґрунтується на припущенні, що успішність соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків, забезпечується технологією, спрямованою на попередження та зниження рівня правопорушень серед підлітків; передбачає послідовну реалізацію комплексної програми, яка сприятиме підвищенню рівня правового виховання, мотивація до не вчинення правопорушень.

Наукове дослідження здійснювалось впродовж 2018-2019 навчального року на базі Ладанської гімназії. На різних етапах експерименту було задіяно 38 учнів навчального закладу, класні керівники та батьки учнів, а також психолог, заступник з НВР, представники кримінальної поліції у справах не повнолітніх.

Аналіз шкільної документації дозволив нам визначити напрями роботи відносно профілактики правопорушень підлітків. У планах роботи соціального педагога та класних керівників є перелік деяких бесід та занять, вважається, що діти мають отримувати цю інформацію на уроках правознавства. Кожен навчальний рік проводиться «Єдиний правовий день» з залученням представників державних органів: поліції, соціальної служби, лікаря нарколога та ін. Також ведеться внутрішньо шкільний облік дітей, які вже вчинили правопорушення, з ними проводиться психологічна, педагогічна робота. Вище зазначене дозволило зробити висновок, що робота загалом введеться вже з дітьми, які вчили правопорушення, профілактика проводиться лише поверхнево. Нами для експерименту було обрано 9-А та 9-

Б класи, а саме підліткова група учнів 14-15 років.

Соціально педагогічний експеримент складається з трьох етапів: констатувальний, формувальний, контрольний.

На констатувальному етапі експерименту було: проаналізовано стан дослідження проблеми, опрацьована наукова література з питань технології соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО, визначено напрями наукового пошуку, розроблена його програма, критерії та методики дослідження.

З метою діагностики стану схильності підлітків до правопорушень нами були обрані такі методики: опитувальник «Діагностика схильності до поведінки, що відхиляється від норми» автора – А.Н. Орела. Додаток А.

Шкали: схильність до подолання норм і правил, схильність до адиктивної (залежної) поведінки, схильності до самопошкодження і саморуйнівної поведінки, схильності до агресії та насильства, вольовий контроль емоційних реакцій, схильність до девіантної поведінки.

Пропонована методика діагностики схильності до поведінки, що відхиляється від норми (СОП) є стандартизованим тест-опитувальником, призначеним для вимірювання готовності (схильності) підлітків до реалізації різних форм поведінки. Опитувальник являє собою набір спеціалізованих психодіагностичних шкал, спрямованих на вимірювання готовності (схильності) до реалізації окремих форм відхилення в поведінці.

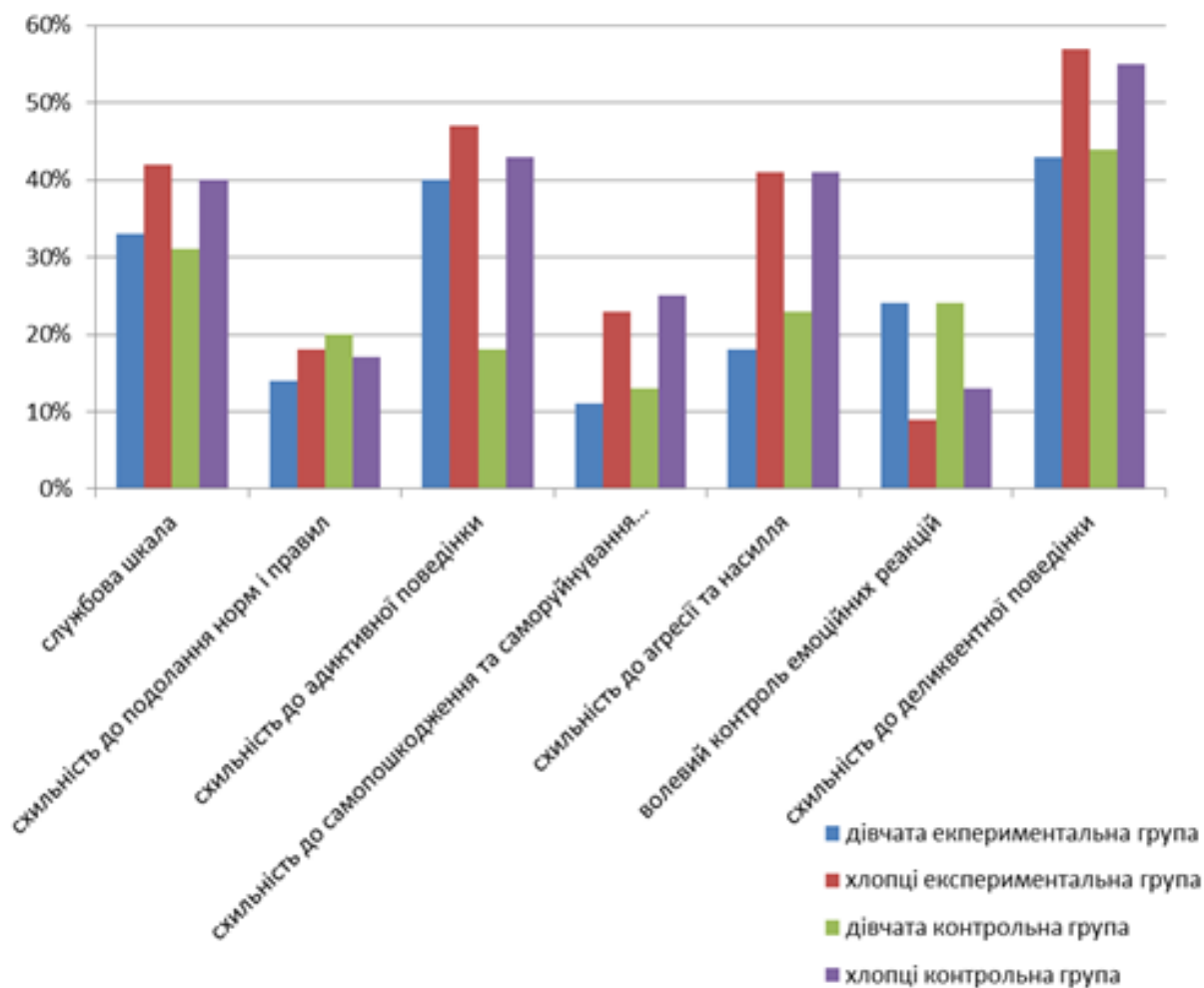
Методика передбачає облік та корекцію установки на соціально-бажані відповіді випробовуваних.

Шкали опитувальника поділяються на змістовні та службову. Змістовні шкали спрямовані на вимірювання психологічного змісту комплексу пов'язаних між собою форм девіантної поведінки, тобто соціальних і особистісних установок, що стоять за цими поведінковими проявами.

Службова шкала призначена для вимірювання схильності випробованого давати про себе соціально-бажану інформацію, оцінки

достовірності результатів опитувальника в цілому, а також для корекції результатів за змістовним шкалами залежно від вираженості установки випробуваного на соціально-бажані відповіді.

Проінтерпретувавши отримані результати, бачимо, що стан схильностей підлітків до правопорушень високий. Опитування дало змогу також виявити більш виражені показники шкал схильностей у хлопців.

Результати надані у рисунку 3.1.

Рис. 3.1

Показники шкал схильностей до поведінки, що відхиляється від норми

Результати експериментальної роботи з діагностування схильності до злочинної поведінки серед підлітків дозволили нам побудувати табл. 3.1

Таблиця 3.1

Рівні схильностей. Констатувальний експеримент

Рівні	Експериментальна група (19 чол.)	Контрольна група (19 чол.)
Високий	61,54%	57,69%
Низький	38,46 %	42,31 %

Із діагностування видно, що як у експериментальній так і у контрольній групі високий показник схильностей до правопорушень.

Для отримання більш детальної інформації про стан схильностей підлітків до правопорушень нами було запропоновано опитування батьків шляхом анкети антисоціальної поведінки підлітково-юнацька (коротка назва ААП.пю). Додаток Б.

Анкета призначена для заповнення батьками або людьми, які тривалий час спостерігають за підлітком. За результатами анкет отримали дані, які зазначені нижче у табл. 3.2

Таблиця 3.2

Анкета антисоціальної поведінки підлітково-юнацька

Рівні	Експериментальна група (19 чол.)	Контрольна група (19 чол.)
високий	23,08 %	15,38 %
низький	76,92%	84,62 %

Опрацювавши отримані результати діагностики підлітків на констатувальному етапі експерименту, ми отримали такі висновки, що значна кількість підлітків має високий рівень схильності до прояву антисоціальних дій та правопорушень, мають виражену соціально-педагогічну дезадаптованість та схильність до злочинної поведінки.

Згідно з отриманих результатів констатувального етапу було виявлено, що доцільним є застосування соціально-педагогічної діяльності, а

саме, впровадження технології соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків.

3.2 Впровадження програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО

Експериментальне впровадження розробленої програми соціально педагогічної профілактики правопорушень підлітків «Свідомий вибір» здійснювалося на базі Ладанської гімназії упродовж 2018-2019 навчального року. Розроблена програма є комплексною і передбачає реалізацію соціально-педагогічної діяльності за трьома напрямками: 1) соціально-педагогічна діяльність з підлітками; 2) робота з класними керівниками; 3) просвітницька робота з батьками.

На формувальному етапі експерименту було передбачено проведення занять з підлітками з профілактики правопорушень, ціллю яких є правове виховання підлітків, правова обізнаність мотивація до не вчинення правопорушень.

На формувальному етапі експерименту було передбачено проведення занять з підлітками з метою поняття що таке закон, правопорушення, відповідальність, злочин тощо. Серед форм організації діяльності, що використовувалися в експерименті з метою профілактики правопорушень є: з учнями: (бесіди, лекції, брейн-ринг, урок диспут); з учителями: (індивідуальні бесіди, педагогічні наради); з батьками: (анкетування, батьківські збори).

Впровадження першого напрямку діяльності програми «Свідомий вибір з профілактики правопорушень підлітків у експериментальній групі 9-А класу. Програма соціально-педагогічної діяльності за цим напрямком складалася з 8 занять.

Розглянемо більш детально ці заняття.

Заняття 1. Тематичне заняття на тему: «Права та обов'язки має кожен»

Додаток В.

Мета: роз'яснити учням про їхні права й свободи, які визначені Конвенцією про права дитини; навчити грамотно реалізовувати свої права; виховувати в учнів поважне ставлення до власної особистості та інших.

Структура заняття:

1. Вступ. Загальна інформація.
2. Бесіда про міжнародну організацію ООН.
3. «Конвенція про права дитини».
4. Вікторина «Права у казках».
5. Обов'язки, які має кожен учень.
6. «Десять не можна»
7. «Дев'ять негідних речей»
8. Підсумок заняття.

Заняття 2. Виховна година на тему: «Що треба знати про право і закон?» Додаток Г.

Мета: закріпити попередньо отримані знання. Прищепити почуття гідності та поваги до прав та свобод людини, дати загальне поняття про моральні норми, загальнолюдські цінності. Виховувати почуття правової самосвідомості, уміння дотримуватися правових свобод та обов'язків дитини.

Структура заняття:

1. Словникова робота: Конституція, Конвенція, Декларація.
- 2 Вступ. У даній частині висвітлюються права та обов'язки людини, зокрема дитини.
3. Створення асоціативного конспекту із окремих карток. Інформаційна гра, яка складається з карток з визначеннями, учням необхідно провести асоціативні паралелі між документом та датою його прийняття. Це сприятиме кращому запам'ятовуванню головних документів, які визначають права та обов'язки дитини.
4. Бліц-турнір «Ти і закон».
5. Знати свої права – значить уже наполовину володіти ними.

Робота учнів над Конституцією України.

6. Знаємо свої права та виконуємо обов'язки.
7. Обговорення теми.
8. Підсумок заняття.

Заняття 3. Тренінгове заняття «Мої ресурси» Додаток Г

Мета: стабілізація психологічного стану через пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів.

Структура заняття:

1. Привітання. Знайомство.

Мета: підготувати учасників до роботи, визначити особливості кожного, створити доброзичливу атмосферу.

Хід вправи: перед учасниками розкладені картки «Креатив». Кожен має вибрати ту картку, яка асоціюється з ним і розкриває почуття, захоплення, переваги тощо. Після цього кожен учасник по черзі показує обрану картку і презентує себе.

2. Вправа «Правила роботи».

Мета: створення та прийняття правил роботи групи.

Хід вправи: учасники складають та приймають правила роботи для даної групи на час роботи у цьому тренінгу і намагаються їх дотримуватися.

3. Вправа «Мої сильні сторони».

Мета: пошук внутрішніх ресурсів, підвищення самооцінки, зниження рівня тривожності, розвиток упевненості в собі.

Хід вправи: кожен учасник тренінгу отримує аркуш паперу А4 і повинен кольоровими олівцями намалювати квітку: велике коло, у якому написати своє ім'я та шість пелюсток, у кожному з яких прописати свої позитивні риси характеру та якості. Після того, як учасники представили себе, свої малюнки вони приклеюють на ватман і вивішують на фліп-чарті: так створюються «Наші сильні сторони».

4. Вправа «На березі річки».

Мета: зменшення напруги та тривожності, розслаблення, стабілізація емоційного стану.

Хід вправи: тренер пропонує учасникам сісти зручно і заплющити очі. Згадати щось негативне, якусь неприємну ситуацію. Уявити річку. Узяти цю ситуацію у вигляді картинки, «посадити» її на кораблик і відштовхнути від себе. Поспостерігати за корабликом, як він пливе. Може бути, що він повернеться знову. Може, він принесе іншу картинку чи фразу? Якщо вона не подобається, відштовхнути кораблик, хай пливе від вас.

Потім уявити над собою сонце, його тепло розходить по всьому тілу, наповнює його енергією, відчуті силу і натхнення долати всі перешкоди. На рахунок «3» - розплющити очі. Потім кожен розповідає про свої почуття.

5. Вправа «Мій настрій».

Мета: зниження напруги та тривожності, стабілізація емоційного стану.

Хід вправи: після виконання попередньої вправи тренер пропонує учасникам зобразити свій настрій, стан, намалювавши це кольоровими фарбами на аркуші формату А4. Після виконання роботи учасники презентують свої малюнки, розповідаючи про те, що вони зобразили.

6. Підбиття підсумків.

Заняття 4. Виховна година на тему: «Неправомірні дії підлітків»

Додаток Д.

Мета: закріпити знання, та їх практичне застосування під час заняття.

Структура заходу:

1. «Історія з життя сучасних тінейджерів».

Підлітки детально обговорюють ситуацію. Висловлюють власну думку, враження, та пропозиції, як поводити себе у таких ситуаціях.

2. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Діти поділяються на команди та дають відповіді на запитання.

3. Інтерактивна вправа «Знайди своїх».

Діти поділяються на групи: психологи, юристи, медики, представники громадськості. Кожна група розбирає запитання і ситуації з точки поділу

групи, до якої потрапили.

4. Підсумок заняття.

Заняття 5. Брейн-ринг «Права і обов'язки громадянина України. Діти та їх права» Додаток Ж.

Брейн-ринг – гра, змагання; стартом є складне цікаве запитання, а фініш – правильна відповідь. Необхідно зуміти швидко зреагувати, адже час прийняття рішення обмежений.

Для того, щоб вдало провести брейн-рингу, необхідно підготуватися, а саме:

- спеціально обладнане приміщення (клас), необхідна кількість ігрових столів, яка повинна відповідати кількості учасників;
- встановлення на кожному столі сигнального пристрою або дзвінка, щоб ведучий знав про готовність команди відповідати;
- призначення ведучого, який є одночасно організатором і арбітром гри.

Готуючись до брейн-рингу, учням дають такі завдання:

1. Створити команди.
2. Дати їм назви.
3. Обрати капітанів.
4. Обрати девіз команди.
5. Підготувати газету на правознавчу тематику.
6. Розшукати вислови відомих людей про право.
8. Прорекламувати один вислів.

Заняття 6. Заняття на тему: «Наслідки шкідливих звичок»

Мета: обґрунтувати зв'язок між алкоголем, наркотиками та правопорушеннями. Роз'яснити про наявність інших шкідливих звичок та їх наслідків.

Структура заходу.

1. Вступ. Організаційні моменти.
2. Інформаційний блок. Інформація до розгляду, визначення понять

правопорушення, вживання алкоголю, наркотики. Ознайомлення з нормативною базою відносно протидії правопорушень серед підлітків та вживання ними шкідливих речовин.

3. Перегляд відео матеріалу. Соціальний ролик на тему "Шкідливі звички", знятий дитячої телестудією "Тролейбус" (Клуб Юний Журналіст) за мотивами детективного роману Агати Крісті "Десять негрят".

4. Обговорення. Підлітки висловлюють власну думку стосовно переглянутого відео. Відповідають та задають питання, які їх цікавлять.

5. Гра «Ситуація». Учням пропонується одна ситуація, їм необхідно розглянути та програти її з різних точок зору, які вони обирають самі.

6. Плакат «Ми проти». Учні малюють плакат, де зображують все те, що для них є шкідливим.

7. Підведення підсумків заняття.

Заняття 7. Урок-диспут на тему: «Права дитини».

Мета і завдання диспуту: з'ясувати морально – правову позицію учнів щодо проблеми прав дитини, обговорення і роз'яснення Конвенції про права дитини, громадської активності, виховання принциповості та нетерпимості до антигуманних проявів відносно дитини.

На урок-диспут запрошені представники кримінальної поліції у справах неповнолітніх.

Урок – диспут вимагає тривалої підготовки.

На I етапі підготовки ми конкретизуємо тему, дату проведення та визначаємо проблемні питання уроку:

1. Чи потрібна нині охорона дитини?
2. Що означає для дитини право на життя?
3. Чи завжди гарантоване право дитини поіменно знати своїх батьків (наприклад, підкинуті діти) і право на документальне закріплення свого походження?)

4. Що означає право дитини на індивідуальність?

Ці питання не випадкові, вони чітко окреслюють тему, вимагають від

підлітків осмисленого розуміння суті проблеми прав дитини, стимулюють пізнавальну активність.

На цьому ж етапі:

- Складено план дій, завдань та відповідальних за них.
- Готується плакат – запрошення;
- Визначаються правила диспуту, яких учні мають дотримуватися: «висловлюй власну думку», «поважай інших», «будь коректним і тактовним».

Зважаючи на складність теми, ведучий повинен гарно володіти матеріалом. Тому ведучим виступає представник кримінальної поліції у справах неповнолітніх.

Структура заходу:

1. Вступ. Організація класу.
2. Міні-бесіда інспектора кримінальної поліції у справах не повнолітніх.
3. Обговорення питання «Чи потрібна нині охорона дитини?»
4. Обговорення питання про право дитини на освіту та її законодавче закріплення в Законі України «Про освіту».
5. Обговорення питання «Що означає для дитини право на життя?»
6. Спілкування у формі питання відповідь. Діти задають питання представнику кримінальної поліції у справах неповнолітніх, а він відповідає на питання підлітків.
7. Інформаційний блок «Куди звернутися якщо...»
8. Підведення підсумків уроку-диспуту.

Заняття 8. Заключне заняття

Мета: підвести підсумки роботи з підлітками.

Структура заходу:

1. Вступ.
2. Проведення повторного опитування «Діагностика схильності до поведінки, що відхиляється від норми».

3. Вправа «Подарунок».

Мета: розвиток уміння проявляти позитивні емоції по відношенню до інших, формування почуття самовпевненості.

Хід вправи: тренер говорить про те, що заняття надали кожному можливість подивитися на себе по-іншому: знайти в собі сильні якості, згадати тих людей, які є важливими в нашому житті, знайти нових друзів. Потім пропонує кожному учаснику зробити невеличкий подарунок групі своїми руками, використовуючи кольоровий папір, фломастери, клей, ножиці. Кожен учасник представляє свій подарунок, коментуючи його.

4. Підведення підсумків.

Впровадження другого напрямку програми «Свідомий вибір» з профілактики злочинної поведінки серед підлітків з вчителями. Програма соціально-педагогічної діяльності за цим напрямом складалася з 2 форм роботи.

Розглянемо більш детально ці форми роботи.

1. Виступ на педагогічній нараді. Нами було підготовлена змістовна інформація, щодо ролі вчителя у житті учня, та впливу на його поведінку. Також зазначені основні напрями, які має здійснювати класний керівник саме відносно профілактики злочинної поведінки. Надання методичних рекомендацій відносно роботи з такими підлітками.

2. Робота з класним керівником. Класний керівник висловлює свою думку щодо методів роботи, які він вважає більш ефективними саме в 9-А класі. Спільна розробка сценаріїв для занять та виховних годин.

Третій напрям програми «Свідомий вибір» з профілактики правопорушень підлітків передбачає роботу з батьками підлітків. Програма соціально-педагогічної діяльності за цим напрямом складалася з 2 занять.

I. Батьківські збори. «Роль сім'ї у профілактиці правопорушень»
Додаток И.

Учасники: батьки учнів 9-А класу.

Підготовка:

1. Анкетування батьків.

2. Зустріч батьків з працівниками кримінальної поліції у справах неповнолітніх.

Цілі проведення зборів:

- Методичні: застосування на практиці нових форм роботи з батьками, проведення батьківських зборів.

- Виховна: просвітницька робота, сприяння зміцненню взаєморозуміння дітей і батьків,.

- Освітня: розвиток кругозору батьків з точки зору педагогіки, психології.

Структура батьківських зборів:

1. Вступ. Ознайомлення з темою та її актуальністю на даний час.

2. Анкетування батьків. Застосування анкети антисоціальної поведінки підлітково-юнацька.

3. Практична частина. Батьки працюють у групах. Їм необхідно визначити несприятливі умови розвитку підлітка.

4. Рольва гра. Батьки обігрують ситуацію та правильний шлях її вирішення на їх думку.

5. Обговорення головних питань що хвилюють батьків. Можливість задати питання представнику кримінальної поліції у справах неповнолітніх.

6. Підведення підсумків.

II. Загальні батьківські збори на тему: «Шкідливі звички. Шляхи боротьби»

Нами було розроблено методичний матеріал для проведення загальних батьківських зборів. Разом з учнями школи намальовані тематичні плакати до зборів та підготовлене програвання проблемних ситуацій.

Таким чином, наукове спостереження під час занять з підлітками дало нам змогу зрозуміти, що на початку реалізації програми «Свідомий вибір» рівень правової обізнаності підлітків був низьким. Учні 9-А класу проявляли великий інтерес до теми правопорушень, з їх вражень та висловів стало

зрозуміло, що вони дізналися багато нового.

У другому напрямі діяльності ми мали змогу попрацювати з вчителями-предметниками, класними керівниками. Розробили методичні рекомендації щодо роботи з дітьми схильними до правопорушень.

Для батьків нами були проведені батьківські збори, де батьки безпосередньо приймали участь у обговоренні питань правопорушень, та їх бачення тих умов які негативно впливають на підлітків.

Таким чином, під час впровадження комплексу соціально-виховних та інформаційно-просвітницьких, заходів, з підлітками, класними керівниками та батьками нами була на практиці, в умовах навчально-виховного процесу, апробовано програма «Свідомий вибір» з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

3.3 Аналіз результатів дослідження та проведення контрольного етапу дослідження

На контрольному етапі експериментального дослідження нами було проведено підсумкове вимірювання рівня схильностей підлітків до правопорушень, а також порівняно з результатами, які були отримано на констатувальному етапі дослідження.

Результати діагностики за методикою опитувальника автора А. Н. Орела «Діагностика схильності до поведінки, що відхиляється від норми». Нижче представлені отримані дані.

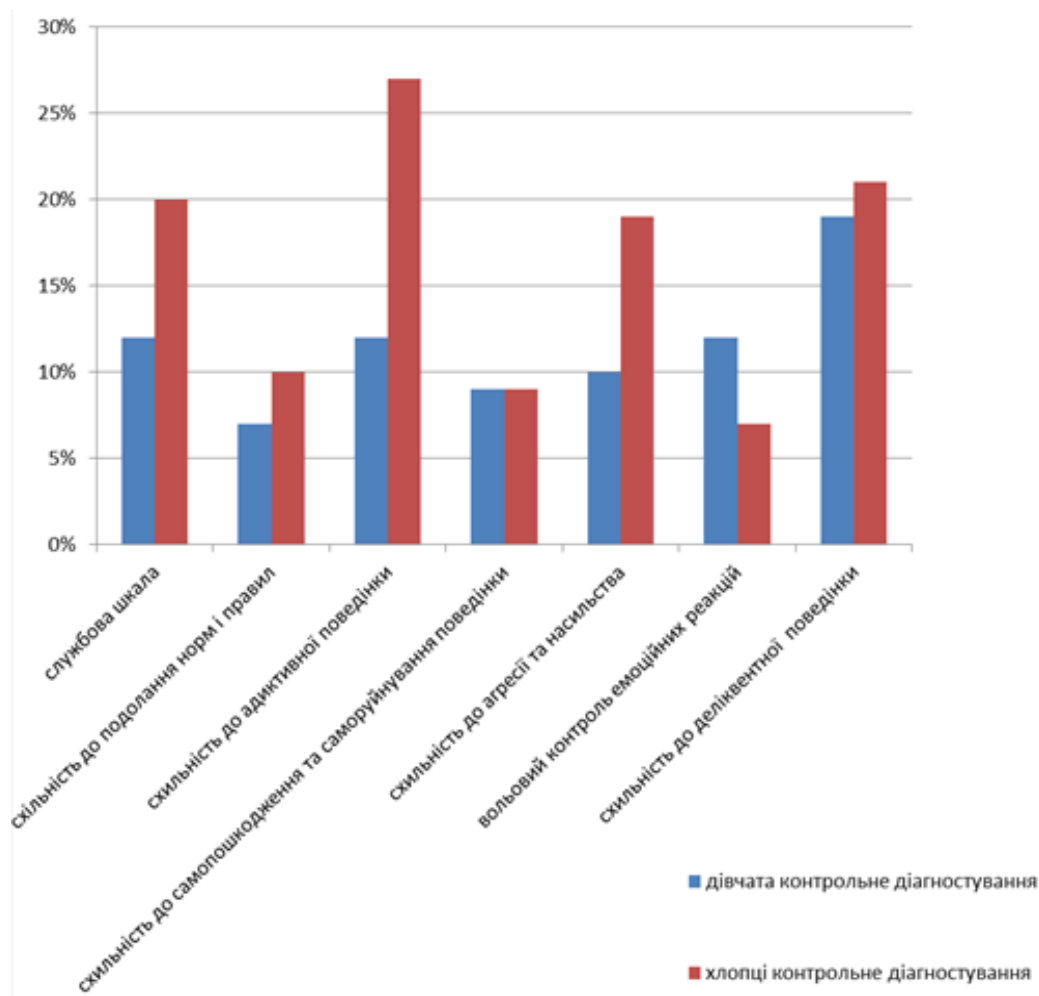

Рис. 3. 2

Результати контрольного дослідження

Як бачимо з рисунку в усіх підлітків яскраво виражене зниження шкал схильностей до поведінки, що відхиляється від норми.

Результати експериментальної роботи з діагностування схильності до правопорушень підлітків дозволили нам побудувати табл. 3.3

Рівні схильностей. Контрольний експеримент.

Експериментальна група

Рівні	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	61,54%	30,76%
Низький	38,46 %	69,34%

Порівняння результатів діагностування експериментальної групи з результатами констатувального етапу дослідження, що наведені у таблиці 3.1 показало, що з'явилися такі зміни:

- 1) високий рівень схильностей знизився на 30,78 %.
- 2) низький рівень схильностей збільшився на 30,88 %

Порівняння результатів діагностування контрольної групи на констатуючому етапі та контрольному етапі, вказало на зміну показників шкал схильностей до поведінки, що відхиляється від норми. Графічно це відображено на рисунку 3.3

За результатами отримали такі дані:

- 1) високий рівень схильностей збільшився на 3,85 %
- 2) низький рівень схильностей зменшився на 3,85 %

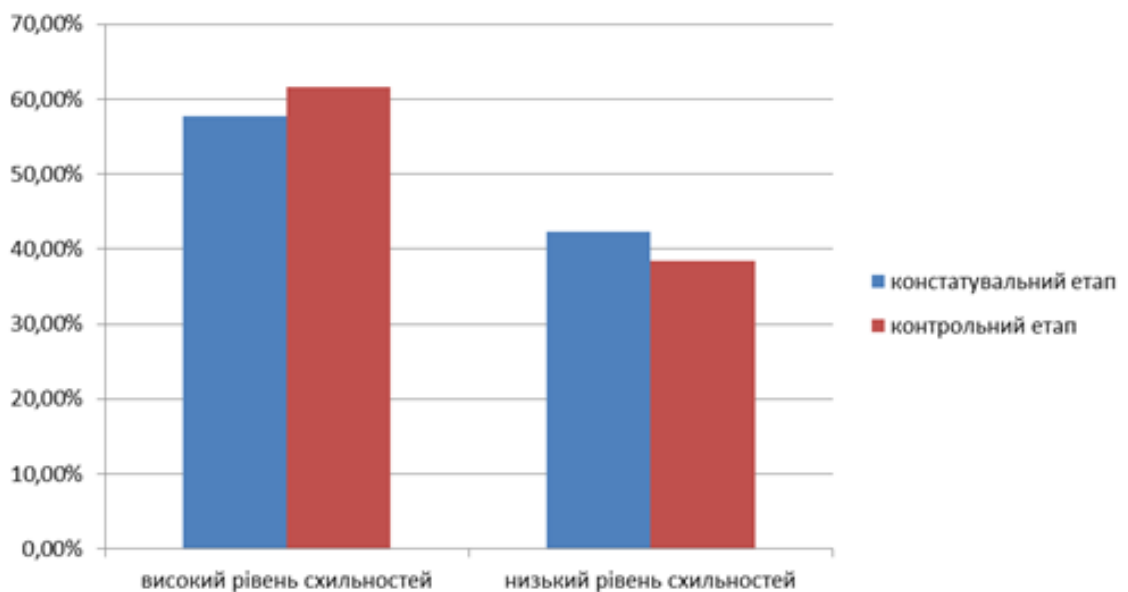

Рис. 3.3

Порівняння результатів діагностування контрольної групи

Розглянувши отримані результати, у ході контрольного етапу експериментального дослідження, необхідно зупинитися на тому, що показники контрольної групи набагато нижче, аніж показники експериментальної, тому ми можемо говорити про ефективність впровадженої програми «Свідомий вибір» з профілактики правопорушень підлітків. Завдяки визначенню рівня схильностей до поведінки, що відхиляється від норм ми маємо змогу визначити, що порівняно з констатувальним етапом у експериментальній групі високий рівень схильностей знизився на 30,78 %, низький рівень схильностей збільшився на 30,88 %. Тому, можна впевнено стверджувати, що впровадження виховних годин, тематичних ігор, брейн-рингу, тренінгового заняття є доцільними методами для профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Це дослідження дозволило нам підтвердити те, що завдяки реалізації комплексної програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків, шляхом підвищення рівня правового виховання, правової обізнаності, та мотивації до не вчинення правопорушень на рівні навчального закладу, забезпечить повноцінну профілактику правопорушень та схильностей до злочинної поведінки.

Висновки до розділу III

Робота з профілактики правопорушень підлітків проводилася на базі Ладанської гімназії. Під час констатувального етапу було визначено рівень схильностей до поведінки, що відхиляється від норми, за діагностикою автора – А. Н. Орел. Для більш детальної інформації про стан схильностей підлітків до правопорушень нами було проведено опитування батьків шляхом анкетування (антисоціальна поведінка підлітково-юнацька, коротка назва ААП.пю).

Констатувальний етапу експерименту дав нам такі результати: була підтверджена необхідність впровадження програми «Свідомий вибір» з

профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО.

Під час реалізації формувального етапу дослідження нами було впроваджено програму з профілактики правопорушень підлітків «Свідомий вибір», вона була реалізована за трьома напрямками: робота з підлітками, класними керівниками та батьками підлітків. Ми використовували різні форми роботи такі як: виховні години, тренінгові заняття, бесіди, брейн - ринг, урок-диспут, виступ на батьківських зборах, надання методичних рекомендацій класним керівникам та вчителям-предметникам. Важливим моментом було те, що до проведення уроку-диспуту та проведення батьківських зборів були запрошені представники кримінальної поліції у справах неповнолітніх міста Прилуки.

Завдяки результатам контрольного етапу експерименту ми отримали змогу побачити значні зміни рівнів схильностей до поведінки, що відхиляється від норми у підлітків. У результаті високий рівень схильностей знизився на 30,78 %, а низький рівень схильностей збільшився на 30,88 %.

Підсумовуючи отримані та проінтерпретовані результати експериментального дослідження, ми можемо стверджувати, що розроблена програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики правопорушень підлітків «Свідомий вибір» є ефективною.

Загальні висновки

Наприкінці відзначимо, що проведене експериментальне дослідження з профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО дає підстави для таких висновків:

По-перше, на основі аналізу наукової літератури визначено сутність та особливості соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків саме як цілеспрямований процес, який є сукупністю конкретних соціальних заходів, які здійснюються з ціллю попередження негативних явищ, зменшення їх кількості аж до повної ліквідації шляхом виявлення й усунення правопорушень. До особливостей правопорушень підлітків, які є дуже важливими при профілактиці, ми віднесли сукупність певних фізіологічних особливостей, психічні особливості підліткового віку, ціннісні орієнтації підлітка, та особливості перебігу «підліткової кризи».

По-друге, розглянувши та опрацювавши досвід роботи з профілактики правопорушень підлітків в Україні можна говорити про збільшення тенденцій до використання підходів соціальної роботи та соціальної педагогіки. На щастя, останнім часом проблемі правопорушень серед підлітків почали приділяти більше уваги як на місцевому, так і на державних рівнях. Робота в цьому напрямку активно розвивається завдяки професіональним діям соціальних педагогів шкіл, громадських та державних організацій та інститутів.

По-третє, проаналізувавши та порівнявши технології роботи з профілактики правопорушень підлітків закордоном, у таких країнах, як США, Німеччина, Японія можна зробити висновки, що ця діяльність набагато ширша, ніж може здатися на перший погляд. Соціально-профілактична робота в цих країнах здійснюється на багатьох рівнях: державному, міському, районному, а також у школах, організаціях, сім'ях та з залученням громадськості до активної суспільної діяльності у цьому напрямку.

По-четверте, було розроблено технологію соціально-педагогічної

профілактики правопорушень підлітків в умовах ЗСО, вона складається з трьох етапів: підготовчий, основний та заключний. У рамках розробленої технології, створено програму діяльності з профілактики правопорушень «Свідомий вибір». Програма передбачає використання активних методів діяльності з підлітками, вплив на їх особистість з урахуванням вікових та психологічних особливостей. Разом з тим експериментально програму перевірено на базі Ладанської гімназії.

Так результати експериментальної перевірки створеної програми соціально-педагогічної профілактики правопорушень підлітків дозволили підтвердити думку про те, що ця профілактика буде ефективною, якщо комплексна програма діяльності буде реалізовуватися послідовно. Це сприяє підвищенню рівня правового виховання, правової обізнаності, та мотивації до не вчинення правопорушень.

Список використаних джерел

1. Алемаскин М.А. Воспитательная работа с подростками / Михаил Алексеевич Алемаскин. – М.: Знание, 1979. – 42 с.
2. Антонян Ю.М. Несовершеннолетние преступники с акцентуациями характера / Ю.М. Антонян, В. М. Юстицкий. – М.: ВНИИ МВД РФ, 1993. – 413 с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева - М.: Аспект Пресс, 2001. - 384 с.
4. Блонский П.П. Очерки о детской сексуальности / Павел Петрович Блонский; под ред. О.Ю. Шурпе. – М.: Центр ин-та охраны здоровья детей, 1935. – 125 с.
5. Беличева С.А. Специализированные подростковые клубы как институт ресоциализации тяжелых подростков / С.А. Беличева // Психологический журнал. – 1984. – № 6. – С. 48-54.
6. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: [наук. вид.] К.: Либідь, 2003. 338 с.
7. Бочкарева Г.Г. Психологическая характеристика мотивационной сферы подростков-правонарушителей // Изучение мотивации поведения детей и подростков: [сб. статей] / под ред. Л.И. Божович и Л.В. Благонадежиной. – М., 1972. – С. 259-350.
8. Боришевський М.Й. Взаємини в учнівському колективі і формування особистості / Мирон Йосипович Боришевський. – К.: Знання УРСР, 1974. – 47 с.
9. Бакаев А.А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних. М., 2004. С. 181-184.
10. Бакаев А.А., Остапенко Н.И. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних. М., 2003. С. 131-134.
11. Беспалько В.П. Складові педагогічної технології / В.П. Беспалько. –К.:Владос, 1989. – 346 с.

12. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота : Термінол.-понятійн. Слов. / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – К. :МАУП, 2005. – 560с.
13. Григор'єв А.Д. Профілактика злочинності та інших асоціальних прояви в Японії / А.Д. Григор'єв // Соціально-педагогічна робота. – 2008. № 9. – С. 58.
14. Галагузова М.А. Социальная педагогика / М.А. Галагузова. – М.: Гуманитарний Исследовательский центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
15. Гишинский Я.И. Социология девиантного поведения / Я.И. Гишинский, В.С. Афанасьев. – СПб.: Питер, 1993. - 362 с.
16. Гоголева А.В. Адиктивное поведение и её профилактика – 2-е издание-стереотип. / А.В. Гоголева. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство «МОДЕН», 2003 – 240с.
17. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота : Термінол.-понятійн. Слов. / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – К. :МАУП, 2005. – 560с.
18. Європейська конвенція про здійснення прав дітей, Рада Європи від 25.01.96.
19. Зюбин Л. М. Психология воспитания: метод. пособие / Леонид Михайлович Зюбин. – М.: Высш. шк., 1991. – 93, [3] с.
20. Закон України «Про загальну середню освіту»
21. Закон України від 06.07.1999 № 864 -XIV «Про внесення змін до Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх»
22. Закон України від 08.07.1999 № 864-XIV «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»
23. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения: учеб. пособие / Константин Еремеевич Игошин. – Горький: ВМ МВД, 1974. – 167 с.
24. Кудрявцев В. Н. Природа преступного поведения и его

механизмы // Механизм преступного поведения / [Ю. М. Антонян, О. Л. Дагель, В. Н. Кудрявцев и др.]; Ин-т государства и права. – М.: Наука, 1981. – С. 7-37.

25. Костецкий М.В. Особенности профилактики правонарушений учащейся молодежи / М.В. Костецкий; М-во высшего и среднего и спец. образования УССР. – Л.: Львов. ун-т, 1983. – 88 с.

26. Киричук О.В. Основы психології: підручник для студ. вузів / [О.В. Киричук, В.А. Романець, В.О. Татенкова та ін.]. – 3-є вид., стереотипне. – К.: Либідь, 1997. – 632 с.

27. Катович Н.К. Профілактика бездоглядності та правопорушень серед дітей та молоді: проблеми та шляхи вирішення / М.К. Катович – Соціально-педагогічна робота. К.: 2008. – № 1. – С.28 – 35.

28. Крутова О. Воспитание: новые подходы к вечной теме. Философия и этика воспитания / О. Крутова. - М. : ВЛАДОС, 1993. - 183 с.

29. Коменський Я.А. Избранные сочинения / Я.А. Коменський - Том II. – Учпедгиз. – 1939. – 287 с/

30. Конвенція ООН про Права Дитини.

31. Короленко Ц.П. Адиктивна поведінка. Загальна характеристика та закономірності розвитку / Ц.П. Короленко – Оглядач психіатричної та медичної психології. – К.:1991. № 1 – С. 8 – 15.

32. Комплексна програма профілактики правопорушень у Харківській області на 2011-2015 роки

33. Комплексна програма протидії злочинності в м. Чернігів на 2011-2015 роки

34. Лопушанський Ф.А. Профлактика правопорушень серед учнів / Ф.А. Лопушанський. – Київ: Владос, 1985. – 156 с.

35. Лацова Л.А. /Соціологічна теорія девіантної поведінки / Л.А. Лацова, М.Ф. Шурупова – Соціально-політичний журнал. – 1993. – № 4. – С. 9 – 16.

36. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение /

Петр Францевич Лесгафт. – М.: Педагогика, 1991. – 174, [2] с. – (Б-ка учителя и воспитателя).

37. Личко А.Е. Типы акцентуаций характера и психопатий у подростков / Андрей Евгеньевич Личко. – М.: ООО Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО – Пресс, 1999. – 416 с.

38. Лунёв В.В. Преступность XX века / В.В. Лунёв. – М.: Норма, 1997. – 184 с.

39. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.01.2012 № 1/9-58 «Щодо інформації МВС про стан правопорушень у дитячому середовищі»

40. Лист МОН України №1/9-623 від 13.09.10 року «Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи»

41. Лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2010 № 1/9-838 «Про рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення»

42. Лист МОН України від 11.09.2009 №1/9-632 "Про поліпшення превентивного виховання та профілактичної роботи з подолання злочинності серед неповнолітніх"

43. Макаренко А.С. Сочинения в 7-ми т. / редкол. И. А. Каиров. – М., 1957. – Т.1. Педагогическая поэма. – 783 с.

44. Мардахаев Л. Социальная педагогика : курс лекций / Л. Мардахаев, под ред. В. Беляева. – М.: Изд-во МГСУ, 2002. – 256 с.

45. Миньковский Г.М. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних / Генрих Михайлович Миньковский, Анатолий Павлович Тузов. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 213, [2] с.

46. Мисіна Н.М. Соціальна робота і девіантна поведінка. Актуальні проблеми девіантної поведінки / Н.М. Мисіна. – К.: Щорічник, 1995. – 286 с.

47. Невский И.А. Вопросы изучения детей с отклонениями в поведении: [сб. статей] / отв. ред. И.А. Невский. – М.: Пед. об-во РСФСР, 1968. – 180 с.

48. Немченко С.Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Немченко Сергій Геннадійович. – К., 2006. – 289 с.

49. Новик Г.І. Профілактика злочинів і правнарушеній серед підлітків / Г.І. Новик // Соціально-педагогічна робота. – 2005. – № 2005. С.6 – 12.

50. Наказ МОН молоді та спорту України № 888 від 03.08.2012 "Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту щодо профілактики правопорушень серед дітей та учнівської молоді на період до 2015 року"

51. Наказ МОН молоді та спорту України № 827 від 19.07.2012 "Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту щодо запобігання торгівлі людьми на період до 2015 року"

52. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2012 № 136 «Про заборону продажу та вживання алкогольних напоїв, тютюнових виробів у навчальних закладах»

53. Наказ МОН України №1023 від 29.10.2010 "Щодо профілактики злочинності і правопорушень серед дітей, захисту їх прав на освіту"

54. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч. метод. посіб. / Валентина Михайлівна Оржеховська. – К.: "ВіАН", 1996. – 352 с.

55. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: навч. посіб. / В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко. – О.: ТОВ «Інтерпрінт», 2006. – 284 с.

56. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Р.В. Овчарова. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 480с.

57. Пономаренко Г. О. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у системі правоохоронних органів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Пономаренко Ганна Олександрівна. – Херсон, 1998. – 182 с.

58. Парфанович І.І. Курс лекцій / І.І. Парфанович - Тернопіль, ТДПУ, 2009.- 159 с.

59. Парфанович І.І. Соціальна діагностика. Курс лекцій / І.І. Парфанович. Тернопіль, ТДПУ, 2009. – 182 с.
60. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.1997 №565 «Про Типове положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх»
61. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1039-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні»
62. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року»
63. Сухомлинский В.А. В расчете на абстрактного ученика : [статья 1966 г.] // Воспитание школьников. - 1991. - № 4. - С. 11-12.
64. Селецкий А.И. Несовершеннолетние с отклоняющимся поведением / Андрей Иванович Селецкий, Святослав Андреевич Тарарухин. К.: Вища школа, 1981. – 238 с.
65. Социальная работа: Учеб. Пособие /Под общ. ред. В.И. Курбатова. – 2-е узд., перераб. И доп. – Ростов н/Д.: Феникс, 2003. – С.159 – 178, 192 – 203.
66. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. / за заг. ред. проф. А.Й. КапськоТ. - К.: Логос, 2000. - 372 с.
67. Торкова Л.В. Профілактика протиправної поведінки школярів: посібник для педагогів загаль. установ / Л.В. Торкова, І.А. Царик, О.С. Чернявська. – Мн.: Нац. ін-т. освіти, 2009. – 120 с.
68. Тюття Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. Посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Л.Т. Тюття, І.Б. Іванова. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
69. Указ Президента України від 18.03.1998 № 200/98 «Про затвердження Комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві»
70. Ушинский, К. Д. Педагогические сочинения: в 6 т. /АПИ СССР. –

М. : Педагогика, 1988.

71. Фомин А.Б. Ранняя профилактика девиантного поведения детей и подростков / А.Б.Фомин. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 128с.

72. Холостова Е.И. Словарь-справочник по социальной работе / Е.И.Холостова – М.: Юрист, 1997. – 424 с.

73. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога / М.В. Шакурова. – М.: Академия. – 272 с.

74. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: В двух томах / Под. ред. Н.П. Кузина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 1. – 304 с.; Т.2. – 414 с.

75. Штефан Л. А. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20 - 90-т рр. ХХ ст.) : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Штефан Людмила Андріївна. - Х., 2002. - 492 с.

76. Яркина Т.Ф. Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / Т.Ф. Яркина, В.Г. Бочарова. – М.: Академия, 2003. – 390 с.

ОПРОСНИК «СОП» Склонность к отклоняющемуся поведению

Автор А.Н. Орел

Предлагаемая методика диагностики склонности к отклоняющемуся поведению (СОП) является стандартизированным тест-опросником, предназначенным для измерения готовности (склонности) подростков к реализации различных форм отклоняющегося поведения. Опросник представляет собой набор специализированных психодиагностических шкал, направленных на измерение готовности (склонности) к реализации отдельных форм отклоняющегося поведения.

Методика предполагает учет и коррекцию установки на социально желательные ответы испытуемых.

Шкалы опросника делятся на содержательные и служебную. Содержательные шкалы направлены на измерение психологического содержания комплекса связанных между собой форм девиантного поведения, то есть социальных и личностных установок, стоящих за этими поведенческими проявлениями.

Служебная шкала предназначена для измерения предрасположенности испытуемого давать о себе социально-одобряемую информацию, оценки достоверности результатов опросника в целом, а также для коррекции результатов по содержательным шкалам в зависимости от выраженности установки испытуемого на социально-желательные ответы.

Инструкция к тесту

Перед вами имеется ряд утверждений. Они касаются некоторых сторон вашей жизни, вашего характера, привычек. Прочтите первое утверждение и решите верно ли данное утверждение по отношению к вам.

1. Если верно, то на бланке ответов рядом с номером, соответствующим утверждению, в квадратике под обозначением «да» поставьте крестик или галочку.

2. Если оно неверно, то поставьте крестик или галочку в квадратике под обозначением «нет».

3. Если вы затрудняетесь ответить, то постарайтесь выбрать вариант ответа, который все-таки больше соответствует вашему мнению.

Затем таким же образом отвечайте на все пункты опросника. Если ошибетесь, то зачеркните ошибочный ответ и поставьте тот, который считаете нужным. Помните, что вы высказываете собственное мнение о себе в настоящий момент. Здесь не может быть «плохих» или «хороших», «правильных» или «неправильных» ответов. Очень долго не обдумывайте ответов, важна ваша первая реакция на содержание утверждений. Отнеситесь к работе внимательно и серьезно. Небрежность, а также стремление «улучшить» или «ухудшить» ответы приводят к недостоверным результатам. В случае затруднений еще раз прочитайте эту инструкцию или обратитесь к тому, кто проводит тестирование. Не делайте никаких пометок в тексте опросника.

Тестовый материал

Мужской вариант

1. Я предпочитаю одежду неярких, приглушенных тонов.

2. Бывает, что я откладываю на завтра то, что должен сделать сегодня.

3. Я охотно записался бы добровольцем для участия в каких-либо боевых действиях.

4. Бывает, что иногда я ссорюсь с родителями.

5. Тот, кто в детстве не дрался, вырастает маменькиным сынком и ничего не

может добиться в жизни.

6. Я бы взялся за опасную работу, если бы за нее хорошо заплатили. ^
7. Иногда я ощущаю такое сильное беспокойство, что просто не могу усидеть на месте.
8. Иногда бывает, что я немного хвастаюсь.
9. Если бы мне пришлось стать военным, то я хотел бы быть летчиком-истребителем.
10. Я ценю в людях осторожность и осмотрительность.
11. Только слабые и трусливые люди выполняют все правила и законы.
12. Я предпочел бы работу, связанную с переменами и путешествиями, даже если она опасна для жизни.
13. Я всегда говорю только правду.
14. Если человек в меру и без вредных последствий употребляет возбуждающие и влияющие на психику вещества — это вполне нормально.
15. Даже если я злюсь, то стараюсь не прибегать к ругательствам,
16. Я думаю, что мне бы понравилось охотиться на львов.
17. Если меня обидели, то я обязательно должен отомстить.
18. Человек должен иметь право выпивать столько, сколько он хочет.
19. Если мой приятель опаздывает к назначенному времени, то я обычно сохраняю спокойствие.
20. Мне обычно затрудняет работу требование сделать ее к определенному сроку.
21. Иногда я перехожу улицу там, где мне удобно, а не там, где положено.
22. Некоторые правила и запреты можно отбросить, если испытываешь сильное сексуальное (половое) влечение.
23. Я иногда не слушаюсь родителей.
24. Если при покупке автомобиля мне придется выбирать между скоростью и безопасностью, то я выберу безопасность.
25. Я думаю, что мне понравилось бы заниматься боксом.
26. Если бы я мог свободно выбирать профессию, то стал бы дегустатором вин.
27. Я часто испытываю потребность в острых ощущениях.
28. Иногда мне так и хочется сделать себе больно.
29. Мое отношение к жизни хорошо описывает пословица: «Семь раз отмерь, один раз отрежь».
30. Я всегда покупаю билет в транспорте.
31. Среди моих знакомых есть люди, которые пробовали одурманивающие токсические вещества.
32. Я всегда выполняю обещания, даже если мне это невыгодно.
33. Бывает, что мне так и хочется выругаться.
34. Правы люди, которые в жизни следуют пословице: «Если нельзя, но очень хочется, то можно».
35. Бывало, что я случайно попадал в драку после употребления спиртных напитков.
36. Мне редко удается заставить себя продолжать работу после ряда обидных неудач.
37. Если бы в наше время проводились бои гладиаторов, то я бы обязательно в них поучаствовал.
38. Бывает, что иногда я говорю неправду.
39. Терпеть боль назло всем бывает даже приятно.
40. Я лучше соглашусь с человеком, чем стану спорить.
41. Если бы я родился в давние времена, то стал бы благородным разбойником.
42. Если нет другого выхода, то спор можно разрешить и дракой.

43. Бывали случаи, когда мои родители, другие взрослые высказывали беспокойство по поводу того, что я немного выпил.
44. Одежда должна с первого взгляда выделять человека среди других.
45. Если в фильме нет ни одной приличной драки — это плохое кино.
46. Иногда я скучаю на уроках.
47. Если меня кто-то случайно задел в толпе, то я обязательно потребую от него извинений.
48. Если человек раздражает меня, то я готов высказать ему все, что о нем думаю.
49. Во время путешествий и поездок я люблю отклоняться от обычных маршрутов.
50. Мне бы понравилась профессия дрессировщика хищных зверей.
51. Если уж ты сел за руль мотоцикла, то стоит ехать только очень быстро.
52. Когда я читаю детектив, то мне часто хочется, чтобы преступник ушел от преследования.
53. Иногда я просто не могу удержаться от смеха, когда слышу неприличную шутку.
54. Я стараюсь избегать в разговоре выражений, которые могут смутить окружающих.
55. Я часто огорчаюсь из-за мелочей.
56. Когда мне возражают, я часто взрываюсь и отвечаю резко.
57. Мне больше нравится читать о приключениях, чем о любовных историях.
58. Чтобы получить удовольствие, стоит нарушить некоторые правила и запреты.
59. Мне нравится бывать в компаниях, где в меру выпивают и веселятся.
60. Меня раздражает, когда девушки курят.
61. Мне нравится состояние, которое наступает, когда выпьешь в меру и в хорошей компании.
62. Бывало, что у меня возникало желание выпить, хотя я понимал, что сейчас не время и не место.
63. Сигарета в трудную минуту меня успокаивает.
64. Мне легко заставить других людей бояться меня, и иногда ради забавы я это делаю.
65. Я смог бы своей рукой казнить преступника, справедливо приговоренного к высшей мере наказания.
66. Удовольствие — это главное, к чему стоит стремиться в жизни.
67. Я хотел бы поучаствовать в автомобильных гонках.
68. Когда у меня плохое настроение, ко мне лучше не подходить.
69. Иногда у меня бывает такое настроение, что я готов первым начать драку.
70. Я могу вспомнить случаи, когда я был таким злым, что хватал первую попавшуюся под руки вещь и ломал ее.
71. Я всегда требую, чтобы окружающие уважали мои права.
72. Мне понравилось бы прыгать с парашютом.
73. Вредное воздействие алкоголя и табака на человека сильно преувеличивают.
74. Я редко даю сдачи, даже если кто-то ударит меня.
75. Я не получаю удовольствия от ощущения риска.
76. Когда человек в пылу спора прибегает к «сильным» выражениям — это нормально.
77. Я часто не могу сдерживать свои чувства.
78. Бывало, что я опаздывал на уроки.
79. Мне нравятся компании, где все подшучивают друг над другом.
80. Секс должен занимать в жизни молодежи одно из главных мест.
81. Часто я не могу удержаться от спора, если кто-то не согласен со мной.
82. Иногда случалось, что я не выполнял школьное домашнее задание.
83. Я часто совершаю поступки под влиянием минутного настроения.

84. Мне кажется, что я не способен ударить человека.
85. Люди справедливо возмущаются, когда узнают, что преступник остался безнаказанным.
86. Бывает, что мне приходится скрывать от взрослых некоторые свои поступки.
87. Наивные простаки сами заслуживают того, чтобы их обманывали.
88. Иногда я бываю так раздражен, что стучу по столу кулаком.
89. Только неожиданные обстоятельства и чувство опасности позволяют мне по-настоящему проявить себя.
90. Я бы попробовал какое-нибудь одурманивающее вещество, если бы твердо знал, что это не повредит моему здоровью и не повлечет наказания.
91. Когда я стою на мосту, то меня иногда так и тянет прыгнуть вниз.
92. Всякая грязь меня пугает или вызывает сильное отвращение.
93. Когда я злюсь, то мне хочется кого-нибудь ударить.
94. Я считаю, что люди должны отказаться от всякого употребления спиртных напитков.
95. Я мог бы на спор влезть на высокую фабричную трубу.
96. Временами я не могу справиться с желанием причинить боль другим людям.
97. Я мог бы после небольших предварительных объяснений управлять вертолетом.
- Женский вариант
1. Я стремлюсь в одежде следовать самой современной моде или даже опережать ее.
2. Бывает, что я откладываю на завтра то, что должна сделать сегодня.
3. Если бы была такая возможность, то я бы с удовольствием пошла служить в армию.
4. Бывает, что иногда я ссорюсь с родителями.
5. Чтобы добиться своего, девушка иногда может и подражаться.
6. Я бы взялась за опасную для здоровья работу, если бы за нее хорошо платили.
7. Иногда я ощущаю такое сильное беспокойство, что просто не могу усидеть на месте.
8. Я иногда люблю немного посплетничать.
9. Мне нравятся профессии, связанные с риском для жизни.
10. Мне нравится, когда моя одежда и внешний вид раздражают людей старшего поколения.
11. Только глупые и трусливые люди выполняют все правила и законы.
12. Я предпочла бы работу, связанную с переменами и путешествиями, даже если она и опасна для жизни.
13. Я всегда говорю только правду.
14. Если человек в меру и без вредных последствий употребляет возбуждающие и влияющие на психику вещества — это нормально.
15. Даже если я злюсь, то стараюсь никого не ругать.
16. Я с удовольствием смотрю боевики.
17. Если меня обидели, то я обязательно должна отомстить.
18. Человек должен иметь право выпивать сколько он хочет и где он хочет.
19. Если моя подруга опаздывает к назначенному времени, то я обычно сохраняю спокойствие.
20. Мне часто бывает трудно сделать работу к точно определенному сроку.
21. Иногда я перехожу улицу там, где мне удобнее, а не там, где положено.
22. Некоторые правила и запреты можно отбросить, если чего-нибудь сильно захочешь.
23. Бывало, что я не слушалась родителей.
24. В автомобиле я больше ценю безопасность, чем скорость,

25. Я думаю, что мне бы понравилось заниматься каратэ или похожим видом спорта.
26. Мне бы понравилась работа официантки в ресторане.
27. Я часто испытываю потребность в острых ощущениях.
28. Иногда мне так и хочется сделать себе больно.
29. Мое отношение к жизни хорошо описывает пословица: «Семь раз отмерь, один раз отрежь».
30. Я всегда плачу за проезд в общественном транспорте.
31. Среди моих знакомых есть люди, которые пробовали одурманивающие токсические вещества.
32. Я всегда выполняю обещания» даже если мне это невыгодно.
33. Бывает, что мне так и хочется выругаться.
34. Правы люди, которые в жизни следуют пословице: «Если нельзя, но очень хочется, то можно».
35. Бывало, что я случайно попадала в неприятную историю после употребления спиртных напитков.
36. Я часто не могу заставить себя продолжать какое-либо занятие после обидной неудачи.
37. Многие запреты в области секса старомодны и их можно отбросить.
38. Бывает, что иногда я говорю неправду.
39. Терпеть боль назло всем бывает даже приятно.
40. Я лучше соглашусь с человеком, чем стану спорить.
41. Если бы я родилась в давние времена, то стала бы благородной разбойницей.
42. Добиваться победы в споре нужно любой ценой.
43. Бывали случаи, когда мои родители, другие люди высказывали беспокойство по поводу того, что я немного выпила.
44. Одежда должна с первого взгляда выделять человека среди других в толпе.
45. Если в фильме нет ни одной приличной драки — это плохое кино.
46. Бывает, что я скучаю на уроках.
47. Если меня кто-то случайно задел в толпе, то я обязательно потребую извинений.
48. Если человек раздражает меня, то я готова высказать ему все, что о нем думаю.
49. Во время путешествий и поездок я люблю отклоняться от обычных маршрутов.
50. Мне бы понравилась профессия дрессировщицы хищных зверей.
51. Мне нравится ощущать скорость при быстрой езде на автомобиле и мотоцикле.
52. Когда я читаю детектив, то мне часто хочется, чтобы преступник ушел от преследования.
53. Бывает, что я с интересом слушаю неприличный, но смешной анекдот.
54. Мне нравится иногда смущать и ставить в неловкое положение окружающих.
55. Я часто огорчаюсь из-за мелочей.
56. Когда мне возражают, я часто взрываюсь и отвечаю резко.
57. Мне нравится слушать или читать о кровавых преступлениях или о катастрофах.
58. Чтобы получить удовольствие, стоит нарушить некоторые правила и запреты.
59. Мне нравится бывать в компаниях, где в меру выпивают и веселятся.
60. Я считаю вполне нормальным, если девушка курит.
61. Мне нравится состояние, которое наступает, когда выпьешь в меру и в хорошей компании.
62. Бывало, что у меня возникало желание выпить, хотя я понимала, что сейчас не

время и не место.

63. Сигарета в трудную минуту меня успокаивает.

64. Некоторые люди побаиваются меня.

65. Я бы хотела присутствовать при казни преступника, справедливо приговоренного к высшей мере наказания.

66. Удовольствие — это главное, к чему стоит стремиться в жизни.

67. Если бы я могла, то с удовольствием поучаствовала бы в автомобильных гонках.

68. Когда у меня плохое настроение, ко мне лучше не подходить.

69. Иногда у меня бывает такое настроение, что я готова первой начать драку.

70. Я могу вспомнить случай, когда я настолько разозлилась, что хватала первую попавшуюся под руки вещь и ломала ее.

71. Я всегда требую, чтобы окружающие уважали мои права.

72. Мне бы хотелось из любопытства прыгнуть с парашютом.

73. Вредное воздействие на человека алкоголя и табака сильно преувеличивают.

74. Счастливы те, кто умирают молодыми.

75. Я получаю удовольствие, когда немного рискую.

76. Когда человек в пылу спора прибегает к ругательствам — это допустимо.

77. Я часто не могу сдерживать свои чувства.

78. Бывало, что я опаздывала на уроки.

79. Мне нравятся компании, где все, подшучивают друг над другом.

80. Секс должен занимать в жизни молодежи одно из главных мест.

81. Часто я не могу удержаться от спора, если кто-то не согласен со мной.

82. Иногда случалось, что я не выполняла школьное домашнее задание.

83. Я часто совершаю поступки под влиянием минутного настроения.

84. Бывают случаи, когда я могу ударить человека.

85. Люди справедливо возмущаются, когда узнают, что преступник остался безнаказанным.

86. Бывает, что мне приходится скрывать от взрослых некоторые свои поступки.

87. Наивные простаки сами заслуживают того, чтобы их обманывали.

88. Иногда я бываю так раздражена, что громко кричу.

89. Только неожиданные и опасные обстоятельства позволяют мне по-настоящему проявить себя.

90. Я бы попробовала какое-нибудь одурманивающее вещество, если бы твердо знала, что это не повредит моему здоровью и не повлечет наказания.

91. Когда я стою на мосту, то меня так и тянет прыгнуть вниз.

92. Всякая грязь меня пугает или вызывает сильное отвращение.

93. Когда я злюсь, то мне хочется громко обругать виновника моих неприятностей.

94. Я считаю, что люди должны отказаться от всякого употребления спиртных напитков.

95. Я бы с удовольствием покатила на горных лыжах с крутого склона.

96. Иногда, если кто-то причиняет мне боль, то это бывает даже приятно.

97. Я бы с удовольствием занималась в бассейне прыжками с вышки. .

98. Мне иногда не хочется жить.

99. Чтобы добиться успеха в жизни, девушка должна быть сильной и уметь постоять за себя.

100. По-настоящему уважают только тех людей, кто вызывает у окружающих страх.

101. Я люблю смотреть выступления боксеров.

102. Я могу ударить человека, если решу, что он серьезно оскорбил меня.

103. Я считаю, что уступить в споре — это значит показать свою слабость.

104. Мне нравится готовить, заниматься домашним хозяйством.

105. Если бы я могла прожить жизнь заново, то я бы хотела стать мужчиной, а не женщиной.

106. В детстве мне хотелось стать актрисой или певицей.

107. В детстве я была всегда равнодушна к игре в куклы.

Ключ к тесту

Мужской вариант

1. Шкала установки на социально-желательные ответы: 2 (нет), 4 (нет), 6 (нет), 13 (да), 21 (нет), 23 (нет), 30 (да), 32 (да), 33 (нет), 38 (нет), 47 (нет), 54 (нет), 79 (нет), 83 (нет), 87 (нет).

2. Шкала склонности к преодолению норм и правил: 1 (нет), 10 (нет), 11 (да), 22 (да), 34 (да), 41 (да), 44 (да), 50 (да), 53 (да), 55 (нет), 59 (да), 61 (нет), 80 (да), 86 (нет), 88 (да), 91 (да), 93 (нет).

3. Шкала склонности к аддиктивному поведению: 14 (да), 18 (да), 22 (да), 26 (да), 27 (да), 31 (да), 34 (да), 35 (да), 43 (да), 46 (да), 59 (да), 60 (да), 62 (да), 63 (да), 64 (да), 67 (да), 74 (да), 81 (да), 91 (да), 95 (нет).

4. Шкала склонности к самоповреждающему и саморазрушающему поведению: 3 (да), 6 (да), 9 (да), 12 (да), 16 (да), 24 (нет), 27 (да), 28 (да), 37 (да), 39 (да), 51 (да), 52 (да), 58 (да), 68 (да), 73 (да), 76 (нет), 90 (да), 91 (да), 92 (да), 96 (да), 98 (да).

5. Шкала склонности к агрессии и насилию: 3 (да), 5 (да), 15 (нет), 16 (да), 17 (да), 17 (да), 25 (да), 37 (да), 40 (нет), 42 (да), 45 (да), 48 (да), 49 (да), 51 (да), 65 (да), 66 (да), 70 (да), 71 (да), 72 (да), 75 (нет), 77 (да), 82 (нет), 89 (да), 94 (да), 97 (да).

6. Шкала волевого контроля эмоциональных реакций: 7 (да), 19 (да), 20 (да), 29 (нет), 36 (да), 49 (да), 56 (да), 57 (да), 69 (да), 70 (да), 71 (да), 78 (да), 84 (да), 89 (да), 94 (да).

7. Шкала склонности к деликвентному поведению: 18 (да), 26 (да), 31 (да), 34 (да), 35 (да), 42 (да), 43 (да), 44 (да), 48 (да), 52 (да), 55 (нет), 61 (нет), 62 (да), 63 (да), 64 (да), 67 (да), 74 (да), 86 (нет), 91 (да), 94 (да).

Женский вариант

1. Шкала установки на социально-желательные ответы: 2 (нет), 4 (нет), 8 (нет), 13 (да), 21 (нет), 30 (да), 32 (да), 33 (нет), 38 (нет), 54 (нет), 79 (нет), 83 (нет), 87 (нет).

2. Шкала склонности к преодолению норм и правил: 1 (да), 10 (нет), 11 (да), 22 (да), 34 (да), 41 (да), 44 (да), 50 (да), 53 (да), 55 (да), 59 (да), 61 (да), 80 (да), 86 (нет), 91 (да), 93 (нет).

3. Шкала склонности к аддиктивному поведению: 14 (да), 18 (да), 22 (да), 26 (да), 27 (да), 31 (да), 34 (да), 35 (да), 43 (да), 59 (да), 60 (да), 62 (да), 63 (да), 64 (да), 67 (да), 74 (да), 81 (да), 91 (да), 95 (нет).

4. Шкала склонности к самоповреждающему и саморазрушающему поведению: 3 (да), 6 (да), 9 (да), 12 (да), 24 (нет), 27 (да), 28 (да), 39 (да), 51 (да), 52 (да), 58 (да), 68 (да), 73 (да), 75 (да), 76 (да), 90 (да), 91 (да), 92 (да), 96 (да), 98 (да), 99 (да).

5. Шкала склонности к агрессии и насилию: 3 (да), 5 (да), 15 (нет), 16 (да), 17 (да), 25 (да), 40 (нет), 42 (да), 45 (да), 48 (да), 49 (да), 51 (да), 65 (да), 66 (да), 71 (да), 77 (да), 82 (да), 85 (да), 89 (да), 94 (да), 101 (да), 102 (да), 103 (да), 104 (да).

6. Шкала волевого контроля эмоциональных реакций: 7 (да), 19 (да), 20 (да), 29 (нет), 36 (да), 49 (да), 56 (да), 57 (да), 69 (да), 70 (да), 71 (да), 78 (да), 84 (да), 89 (да), 94 (да).

7. Шкала склонности к деликвентному поведению: 1 (да), 3 (да), 7 (да), 11 (да),

25 (да), 28 (да), 31 (да), 35 (да), 43 (да), 48 (да), 53 (да), 58 (да), 61 (да), 63 (да), 64 (да), 66 (да), 79 (да), 93 (нет), 98 (да), 99 (да), 102 (да).

8. Шкала принятия женской социальной роли: 3 (нет), 5 (нет), 9 (нет), 16 (нет), 18 (нет), 25 (нет), 41 (нет), 45 (нет), 51 (нет), 58 (нет), 61 (нет), 68 (нет), 73 (нет), 85 (нет), 93 (да), 95 (да), 96 (нет), 105 (да), 106 (нет), 107 (да).

Обработка результатов теста.

Первый вариант обработки результатов теста

Внимание: со вторым вариантом обработки результатов существуют некоторые неточности, поэтому рекомендуем использовать именно этот вариант.

Каждому ответу в соответствии с ключом присваивается 1 балл. Далее по каждой шкале подсчитывается суммарный балл, который сравнивается с тестовыми нормами. При отклонении индивидуальных результатов исследуемого от среднего суммарного бала по шкале больше чем на 1S, измеряемую психологическую характеристику можно считать выраженной. Если индивидуальный суммарный балл исследуемого меньше среднего на 1S, то измеряемое свойство оценивается как мало выраженное. Кроме того, если известна принадлежность исследуемого к "делинквентной" популяции, то его индивидуальные результаты целесообразно сравнивать с тестовыми нормами, которые рассчитаны для "делинквентной" подвыборки.

Тестовые нормы методики СОП

Шкалы	"Нормальная" выборка		"Делинквентная" выборка	
	M	S	M	S
1	2,27	2,06	2,49	2,13
2	7,73	2,88	10,27	2,42
3	9,23	4,59	15,97	3,04
4	10,36	3,41	10,98	2,76
5	12,47	4,23	14,64	3,94
6	8,04	3,29	9,37	3,01
7	7,17	4,05	14,38	3,22

Второй вариант обработки результатов теста

Каждому ответу при соответствии с ключом присваивается один балл. Затем по каждой шкале подсчитывается первичный суммарный балл, который затем при необходимости подвергается коррекции в связи с действием фактора специальной желательности в соответствии с процедурой, описанной выше. Затем производится перевод «сырых» баллов в стандартные Т-баллы. В том случае, если у пользователя имеются набранные им специализированные тестовые нормы, то перевод в стандартные Т-баллы производится по формуле:

$$T=10 * (X_i - M) / (S + 50),$$

где X_i - первичный («сырой») балл по шкале;

M - среднее значение первичного суммарного балла по шкале в выборке стандартизации;

S - стандартное отклонение значений первичных баллов в выборке стандартизации.

Варианты коэффициентов коррекции в зависимости от значений «сырого» балла по шкале № 1

Мужской вариант методики

В случае, если первичный балл по шкале № 1 меньше или равен 6 баллам для «обычных» испытуемых, то коэффициент коррекции составляет:

4. Для шкалы № 2 = 0,3
5. Для шкалы № 3 = 0,3
6. Для шкалы № 4 = 0,2
7. Для шкалы № 5 = 0,2
8. Для шкалы № 6 = 0,3
9. Для шкалы № 7 = 0,2

В случае, если первичный балл по шкале № 1 меньше или равен 6 баллам для «деликвентных» испытуемых, то коэффициент коррекции составляет:

10. Для шкалы № 2 = 0,3
11. Для шкалы № 3 = 0,5
12. Для шкалы № 4 = 0,3
13. Для шкалы № 5 = 0,2
14. Для шкалы № 6 = 0,3
15. Для шкалы № 7 = 0,5

В случае, если первичный балл по шкале № 1 больше 6 баллов как для «обычных», так и для «деликвентных» испытуемых, то коэффициент коррекции составляет:

16. Для шкалы № 2 = 0,7
17. Для шкалы № 3 = 0,6
18. Для шкалы № 4 = 0,4
19. Для шкалы № 5 = 0,5
20. Для шкалы № 6 = 0,3
21. Для шкалы № 7 = 0,5 Женский вариант методики

В случае, если испытуемые относятся к подвыборке «обычных» испытуемых, то коэффициент коррекции составляет

22. Для шкалы № 2 = 0,4
23. Для шкалы № 3 = 0,4
24. Для шкалы № 4 = 0,2
25. Для шкалы № 5 = 0,3
26. Для шкалы № 6 = 0,5
27. Для шкалы № 7 = 0,4

В случае, если испытуемые заведомо относятся к подвыборке «деликвентных» испытуемых, то коэффициент коррекции составляет:

28. Для шкалы № 2 = 0,4
29. Для шкалы № 3 = 0,4
30. Для шкалы № 4 = 0,3
31. Для шкалы № 5 = 0,4
32. Для шкалы № 6 = 0,5
33. Для шкалы № 7 = 0,5

Описание шкал и их интерпретация

1. Шкала установки на социальную желательность (служебная шкала)

Данная шкала предназначена для измерения готовности испытуемого представлять себя в наиболее благоприятном свете с точки зрения социальной желательности.

Показатели от 50 до 60 Т-баллов свидетельствует об умеренной тенденции давать

при заполнении опросника социально-желательные ответы. Показатели свыше 60 баллов свидетельствуют о тенденции испытуемого демонстрировать строгое соблюдение даже малозначительных социальных норм, умышленном стремлении показать себя в лучшем свете, о настороженности по отношению к ситуации обследования.

Результаты, находящиеся в диапазоне 70-89 баллов говорят о высокой настороженности испытуемого по отношению к психодиагностической ситуации и о сомнительной достоверности результатов по основным шкалам. О восприятии ситуации как экспертной одновременно с умеренно высокими показателями по шкале № 1 также свидетельствует их резкое понижение по основным диагностическим шкалам и повышение по шкале женской социальной роли.

Для мужской популяции превышение суммарного первичного балла по шкале социальной желательности значения 11 первичных баллов свидетельствуют о недостоверности результатов по основным шкалам.

Показатели ниже 50 Т-баллов говорят о том, что испытуемый не склонен скрывать собственные нормы и ценности, корректировать свои ответы в направлении социальной желательности.

Отмечено также, что младшие подростки (14 лет и младше) не способны длительное время следовать установке на социально-желательные ответы.

Одновременно высокие показатели по служебной шкале и по основным шкалам (кроме шкалы 8) свидетельствуют либо о сомнительной достоверности результатов, либо о диссоциации в сознании испытуемого известных ему и реальных норм поведения.

2. Шкала склонности к преодолению норм и правил

Данная шкала предназначена для измерения предрасположенности испытуемого к преодолению каких-либо норм и правил, склонности к отрицанию общепринятых норм и ценностей, образцов поведения.

Результаты, лежащие в диапазоне 50-60 Т-баллов, свидетельствуют о выраженности вышеуказанных тенденций, о нонконформистских установках испытуемого, о его склонности противопоставлять собственные нормы и ценности групповым, о тенденции «нарушать спокойствие», искать трудности, которые можно было бы преодолеть.

Показатели, находящиеся в диапазоне 60-70 Т-баллов, свидетельствуют о чрезвычайной выраженности нонконформистских тенденций, проявлении негативизма и заставляют сомневаться в достоверности результатов тестирования по данной шкале.

Результаты ниже 50 Т-баллов по данной шкале свидетельствуют о конформных установках испытуемого, склонности следовать стереотипам и общепринятым нормам поведения. В некоторых случаях при условии сочетания с достаточно высоким интеллектуальным уровнем испытуемого и тенденции скрывать свои реальные нормы и ценности такие оценки могут отражать фальсификацию результатов.

3. Шкала склонности к аддиктивному поведению

Данная шкала предназначена для измерения готовности реализовать аддиктивное поведение.

Результаты в диапазоне 50-70 Т-баллов по данной шкале свидетельствуют о предрасположенности испытуемого к уходу от реальности посредством изменения своего психического состояния, о склонностях к иллюзорно-компенсаторному способу решения личностных проблем. Кроме того, эти результаты свидетельствуют об ориентации на чувственную сторону жизни, о наличии «сенсорной жажды», о гедонистически ориентированных нормах и ценностях.

Показатели свыше 70 Т-баллов свидетельствуют о сомнительности результатов либо о наличии выраженной психологической потребности в аддиктивных состояниях, что необходимо выяснять, используя дополнительные психодиагностические средства. Показатели ниже 50 Т-баллов свидетельствуют либо о невыраженности вышеперечисленных тенденций, либо о хорошем социальном контроле поведенческих

реакций.

4. Шкала склонности к самоповреждающему и саморазрушающему поведению

Данная шкала предназначена для измерения готовности реализовать различные формы аутоагрессивного поведения. Объект измерения очевидно частично пересекается с психологическими свойствами, измеряемыми шкалой № 3.

Результаты, находящиеся в диапазоне 50-70 Т-баллов по шкале №4 свидетельствуют о низкой ценности собственной жизни, склонности к риску, выраженной потребности в острых ощущениях, о садо-мазохистских тенденциях.

Результаты свыше 70 Т-баллов свидетельствуют о сомнительной достоверности результатов.

Показатели ниже 50 Т-баллов по данной шкале свидетельствуют об отсутствии готовности к реализации саморазрушающего поведения, об отсутствии тенденции к соматизации тревоги, отсутствии склонности к реализации комплексов вины в поведенческих реакциях.

5. Шкала склонности к агрессии и насилию

Данная шкала предназначена для измерения готовности испытуемого к реализации агрессивных тенденций в поведении.

Показатели, лежащие в диапазоне 50-60 Т-баллов, свидетельствуют о наличии агрессивных тенденций у испытуемого. Показатели, находящиеся в диапазоне 60-70 Т-баллов, свидетельствуют об агрессивной направленности личности во взаимоотношениях с другими людьми, о склонности решать проблемы посредством насилия, о тенденции использовать унижение партнера по общению как средство стабилизации самооценки, о наличии садистических тенденций.

Показатели свыше 70 Т-баллов говорят о сомнительной достоверности результатов.

Показатели, лежащие ниже 50 Т-баллов, свидетельствуют о невыраженности агрессивных тенденций, о неприемлемости насилия как средства решения проблем, о нетипичности агрессии как способа выхода из фрустрирующей ситуации. Низкие показатели по данной шкале в сочетании с высокими показателями по шкале социальной желательности свидетельствуют о высоком уровне социального контроля поведенческих реакций.

6. Шкала волевого контроля эмоциональных реакций

Данная шкала предназначена для измерения склонности испытуемого контролировать поведенческие проявления эмоциональных реакций (Внимание! Эта шкала имеет обратный характер).

Показатели, лежащие в пределах 60-70 Т-баллов, свидетельствует о слабости волевого контроля эмоциональной сферы, о нежелании или неспособности контролировать поведенческие проявления эмоциональных реакций. Кроме того, это свидетельствует о склонности реализовывать негативные эмоции непосредственно в поведении, без задержки, о несформированности волевого контроля своих потребностей и чувственных влечений.

Показатели ниже 50 Т-баллов по данной шкале свидетельствуют о невыраженности этих тенденций, о жестком самоконтроле любых поведенческих эмоциональных реакций, чувственных влечений.

7. Шкала склонности к деликвентному поведению

Название шкалы носит условный характер, так как шкала сформирована из утверждений, дифференцирующих «обычных» подростков и лиц с зафиксированными правонарушениями, вступавших в конфликт с общепринятым образом жизни и правовыми нормами.

На наш взгляд, данная шкала измеряет готовность подростков к реализации деликвентного поведения. Выражаясь метафорически, шкалы выявляет «деликвентный

потенциал», который лишь при определенных обстоятельствах может реализоваться в жизни подростка.

Результаты, находящиеся в диапазоне 50-60 Т-баллов, свидетельствуют о наличии деликвентных тенденций у испытуемого и о низком уровне социального контроля.

Результаты выше 60 Т-баллов свидетельствуют о высокой готовности к реализации деликвентного поведения.

Результаты ниже 50 Т-баллов говорят о невыраженности указанных тенденций, что в сочетании с высокими показателями по шкале социальной желательности может свидетельствовать о высоком уровне социального контроля.

Необходимо также учитывать, что содержание и структура деликвентного поведения у юношей и девушек существенно отличаются и соответственно различаются пункты, входящие в шкалу деликвентности для женского и мужского видов методики.

Анкета антисоціальної поведінки підлітково-юнацька.

Коротка назва ААП.пю

Анкета призначена для заповнення батьками або людьми, тривалий час спостерігають підлітка . Анкета включає в себе дванадцять ознак антисоціальної поведінки. Наявність чотирьох і більше ознак дозволяє віднести їх носія до категорії осіб, які страждають антисоціальним розладом.

Оцінювані якості. Схильність до антисоціальної поведінки

Вікова категорія 14-18 років.

Порядок проведення.

Батькам пропонується ознайомитися з наступними дванадцятьма ознаками. Заповнюючі анкету повинні просто вказати (підкреслити або виділити іншим способом) ознаки, виражені в поведінці конкретного підлітка.

1. Помітні труднощі в навчанні, пов'язані з невідповідною домашніми завданнями.
2. Систематично відмовляється від будь-якої трудової діяльності; працює тільки по сильному примусу.
3. Часті, необгрунтовані відсутності в освітньому закладі.
4. Невідповідність соціальним нормам; антисоціальні дії, що носять кримінально-карається характер.
5. Дратівливість, агресивність, що проявляються як по відношенню до членів сім'ї (побиття близьких).
6. Відсутність планування свого життя (хоча б на рік вперед).
7. Імпульсивність, що виражається в різкій зміні роду занять, компанії.
8. Брехливість.
9. Відсутність лояльності до оточуючих з прагненням "звалити" вину на інших.
10. Прагнення підвергати ризику інших (наприклад, залишаючи відкритою електропроводку).
11. Відсутність докорів сумління з приводу збитків, завданих іншим.
12. Відсутній тривога і страх, не боїться наслідків своїх дій.

Обробка результатів. Наявність чотирьох і більше ознак дозволяє віднести їх носія до категорії осіб, які страждають антисоціальним розладом та мають схильність до скоєння правопорушень.

Тематичне заняття на тему: «Права та обов'язки має кожен»

Мета: роз'яснити учням про їхні права й свободи, які визначені Конвенцією про права дитини; навчити грамотно реалізовувати свої права; виховувати в учнів поважне ставлення до власної особистості та інших.

Обладнання: карта України, плакат «Календар правових дат», великі картки, на яких написані основні права дитини, визначені відповідною Конвенцією.

I. Організація класу

II. Основна частина

1. Вступне слово:

Кожен народ любить свою батьківщину, робить усе для процвітання своєї держави, для її слави, свободи, незалежності. А ми живемо в Україні, волелюбній, мирній державі, і теж усім серцем любимо нашу милу, дорогу країну, хочемо, щоб вона стала процвітаючою, сильною, завжди була вільною і незалежною, бо всі ми громадяни нашої Вітчизни, патріоти, люблячі сини і дочки України.

Ось погляньте на карту Європи. Тут багато є різних країн. Кожна з них має свою територію — землю, свою мову, культуру, історію і свої символи. Земля кожної держави — її недоторкана власність, яку вона готова обороняти від ворогів. Україна, наша Батьківщина, розміщена у центрі Європи. Вона також має свою землю, мову, культуру, історію, звичаї, традиції і державні символи.

У кожної людини є права й великі обов'язки. Права і обов'язки записані у Конституції. (Показ). Якщо людина не лише користується наданими їй правами, а й виконує свої обов'язки, вона – справжній громадянин. Скільки б тобі не було років, де б ти не жив, твоє життя і життя всієї твоєї сім'ї, сусідів, родичів, твоїх товаришів протікає і надалі складатиметься за Основним Законом нашої держави.

Ти, звичайно, ходиш до школи. До другого чи до третього класу – це не так важливо. Головне, що за Конституцією України всі діти не тільки мають право, а й мусять учитися. Взагалі, вся молодь нашої країни обов'язково повинна мати по-вну загальну середню освіту (ст. 53). Отже, вчитись – це зараз твій основний обов'язок.

Ми з вами — патріоти і громадяни, які покликані захищати свій край від ворогів, трудитись так невтомно й завзято, щоб жилося всім добре, найкраще у світі, бо кожна людина має право на достойне і радісне життя. А яке завдання стоїть перед учнями?

(Відповіді учнів)

У дорослих є ще багато інших обов'язків, записаних в Конституції. А чи немає в тебе часом старшого брата, який уже закінчив школу? Багато таких молодих хлопців служать у лавах Української армії. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону (ст. 65).

Наша армія існує для захисту кордонів рідної землі, а не для нападу на інші країни. У нас ніхто не хоче війни. Конституція України зобов'язує всіх громадян берегти природу – землю і води, рослини і тварин, щоб вони приносили втіху не тільки нам, а й майбутнім поколінням, що житимуть через десятки й сотні років після нас. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі.

2. Бесіда про міжнародну організацію ООН.

А чи знаєте ви, що наша країна – правова держава? І сьогодні ми поговоримо про ваші права, права дітей. Як ви гадаєте, коли й як наші пращури дійшли до розуміння того, що права людини слід захищати? (Учні висловлюють власні думки щодо запитання.)

Учень 1:

Давним-давно, ще у стародавні часи, у людей виникла необхідність відстоювати свої права. Спочатку це робили силою. Слабка людина не мала жодних прав, якщо в неї не було сильного покровителя, що бажав би допомогти їй у вирішенні спорів.

Учень 2:

Тривалий час діяв неписаний закон «Хто сильний, той і правий». Але коли виникли перші держави, правителі яких прагнули встановити загальний справедливий порядок і норми життя для усіх громадян, у людське суспільство прийшов закон права. Тепер держава ставала на захисті й сильного, й слабого. Головним критерієм права стала справедливість, а не сила. Учень 3:

З тих пір минуло чимало століть. Держави створювалися, розросталися, процвітали або гинули. Чому? Як свідчить історія, правителі й уряд не завжди піклувалися про свій народ. Так, оголошуючи сусідній країні війну чи приймаючи яке-небудь політичне рішення, правитель прагнув задовольнити лише свої інтереси й зовсім не замислювався над долею простих людей. Отже, людству потрібно було щось придумати, знайти такого захисника, який міг би примусити державу поступитися своїми інтересами заради інтересів своїх громадян і постійно піклуватися про них.

Місію такого захисника взяла на себе міжнародна організація ООН. Що ви знаєте про цю організацію?

(Учні відповідають на запитання)

1-й учень. 1945 року, після закінчення Другої світової війни - найжахливішої і найжорстокішої війни за всю історію людства - народи багатьох країн вирішили, що задля збереження миру їм слід об'єднатися. Навіщо? Для того, щоб будь-які конфлікти та суперечки між країнами в подальшому вирішувались не воєнним шляхом, а мирним, за столом переговорів. Саме з цією метою 1945 року була створена Організація Об'єднаних Націй (ООН). До речі, одним із її засновників була Україна.

2-й учень. А 1948 року держави, що увійшли до ООН, підписали Загальну декларацію прав людини - документ, у якому вони пообіцяли одна одній і своїм народам забезпечити громадянські права й свободи, рівність усіх перед законом, особисту недоторканність, свободу совісті, можливість дотримуватись своєї релігії й багато іншого.

3. «Конвенція про права дитини»

Загальна декларація прав людини - важливий і корисний документ. Але в ньому говориться про людей загалом - і жодного слова про дітей. Але ж діти потребують особливої уваги й захисту з боку держави.

3-й учень. Саме тому 1989 року ООН прийняла окремий документ під назвою «Конвенція про права дитини». Конвенція - це міжнародна угода. У ній держави беруть зобов'язання дотримуватись прав кожної дитини. І наша держава також підписалася під цим документом, а значить - пообіцяла світові піклуватися про своїх маленьких громадян. На столах у вас лежать роздруковані аркуші, на яких перелічені основні права дітей - основні статті цієї Конвенції. (Учні по черзі читають по одній статті і своїми словами коротенько пояснюють її зміст)

Ведучий:

Ви дуже добре процитували й пояснили статті Конвенції про права дитини. Але нам би хотілося дізнатися, чи добре ви знаєтесь на своїх правах і чи вмієте їх правильно реалізовувати?

4. Проведення «Казкової правової вікторини»

Давайте проведемо «Казкову правову вікторину» і на прикладі героїв відомих вам казок спробуємо роз'яснити статті Конвенції про права дитини. Вчитель проводить вікторину і по черзі описує негативні ситуації, у які потрапив той чи інший казковий герой. Учні мають визначити, яке право, визначене Конвенцією про права дитини, було порушено стосовно цього героя. Ситуація 1

Мачуха з ранку до вечора примушує Попелюшку працювати. Бідній дівчинці заборонено брати участь в іграх та забавах сестер. Яке право порушено стосовно Попелюшки? (Право дитини на відпочинок і розваги, право брати участь у розважальних заходах, що відповідають її віку.)

Ситуація 2

За часи письменника Марка Твена в Америці дружба дітей із різних соціальних пластів не схвалювалась і навіть вважалась іноді порушенням суспільної моралі. Чи має право Том Соєр товаришувати з таким хлопчиком, як Гекльберрі Фін? (Так, адже Конвенція про права дитини визнає право на свободу асоціацій та свободу мирних зібрань.)

Ситуація 3

Мауглі майже з народження жив у тваринному середовищі. Чи можна вважати, що він має рівні права зі звичайною дитиною? (Так, Конвенція визначає, що дитиною вважається кожна людська істота, що не досягла вісімнадцяти років.)

Ситуація 4

Мауглі не вміє говорити людською мовою -лише видавати незрозумілі, з точки зору людей, звірячі звуки. Чи мають право люди, що знайшли Мауглі в лісі, замкнути його в клітці та поводитися з ним, як із твариною? Які права хлопчика порушено?

(Ні в якому разі. Мауглі може бути визнаний неповноцінною дитиною, і в цьому випадку згідно з Конвенцією йому мають забезпечити гідні умови зростання і виховання. Крім того, Конвенцією суворо заборонено будь-яке жорстоке поводження з дитиною, що принижує її гідність та шкодить фізичному й психічному здоров'ю.)

Ситуація 5

Опікун Гаррі Поттера перехоплює і читає листи, що надходять хлопчику зі школи чарівників Хогвартсу. Яке право Гаррі порушено? (Право на приватне життя, недоторканність житла й таємницю кореспонденції.)

Ситуація 6

Баба Яга викрадає Івасика Телесика й відносить його за тридев'ять земель у тридесяте царство. Які права дитини порушила злодійка? (Згідно з Конвенцією дитина має право не розлучатися з батьками всупереч її бажання (окрім випадків, визначених законодавством), крім того, Конвенцією забороняється незаконне переміщення дітей і повернення їх із-за кордону.) (відзначаємо учнів, які брали активну участь в обговоренні ситуацій вікторини.)

5. Обов'язки, які повинен виконувати кожен учень

«Я маю право!», «Чому ви порушуєте мої права?» - ці слова, на жаль, часто використовує людина в ситуаціях, коли сама неправа. Зазвичай, заява про особисті права слугує виправданням пасивності, лінощів, прагненням отримати щось, нічого не даючи взамін. Та слід знати не лише свої права, але й обов'язки.(Учні перелічують обов'язки)

Обов'язки:

- Поважати і любити своє оточення. Ставитися до них так, як би ми хотіли, щоб ставились до нас.
- Поважати близьких та друзів. Не принижувати гідності кожної людини. Поводитись так, щоб своєю поведінкою не порушувати прав іншої людини.
- Бути толерантним до таких людей. Поважати їх і допомагати їм.
- Дотримуватись режиму харчування. Вживати продукти до кінця терміну придатності. Поважати працю кухарів.
- Дотримуватись правил моральної етики; організовувати дозвілля так, щоб воно приносило користь і не заважало іншим.
- Сумлінно навчатись; активно працювати на уроках, готуватись самотужки; старанно виконувати домашні завдання.
- Дотримуватись певних норм поведінки, прийнятих у суспільстві. Намагатись не створювати ситуації, які призводять до порушення закону.
- Поважати своє оточення. Давати нагоду кожному висловлювати свої думки. Не нав'язувати своїх поглядів іншим, якщо вони з ними не згодні.
- Цінувати і дбати про своє здоров'я. Виконувати приписи лікарів у разі потреби.
- Поважати співрозмовників. Коректно і тактовно висловлювати свої думки.

- Дотримуватись правил мовного етикету.
- З повагою ставитися до людей, які піклуються про нас.
- Виконувати роботу, яка не завдає шкоди здоров'ю. Виконувати всі види обслуговуючої праці.

- Самостійно знаходити інформацію в різноманітних джерелах.
- Не ображати і не принижувати оточуючих.
- Дотримуватись норм і правил поведінки, прийнятих у суспільстві.
- Не створювати ситуацій, що можуть спричинити нещасні випадки.

6. Десять «НЕ МОЖНА»

1. На одинці з собою робити все не так, як ти робив би на очах у людей.
2. Лінуватися, бути ледарем, дармоїдом, неробою.
3. Видавати за заслугу те, що є твоїм прямим обов'язком.
4. Вимагати від батьків те, чого ти не заслужив працею.
5. Бути жадібним, корисливим, негостинним.
6. Гребувати працею своїх батьків.
7. Сміятися зі старості, не поважати старість.
8. Лицемірити, говорити не те, що думаєш, що відчуваєш.
9. Запобігати перед тим, хто сильніший тебе.
10. Давати "пусті" обіцянки, не дотримуватися слова

7. «Дев'ять негідних речей»

1. Нашіптувати, доносити на товариша.
2. Бути легкодухим. Уникати відповідальності за свій учинок.
3. Байдуже проходити повз чужу біду, горе, відчай, посилаючись на свою слабкість.

4. Використовувати свою силу й фізичну перевагу на зло.
5. Мовчати, коли треба говорити, і говорити, коли треба мовчати. Базікати.
6. Відступати перед небезпекою, щоб зберегти спокій, добробут.
7. Добиватися для себе полегшення за рахунок товариша.
8. Не слухати батьків, обманювати їх.
9. Глузувати з калік. Кривдити дівчинку, дівчину, жінку. Не любити і кривдити тварин.

III. Підсумок заняття.

Заключне слово:

Від народження ви маєте певні права, які гарантовані і захищаються державою. Їх ви повинні знати й реалізовувати щодня. Але пам'ятайте: ваші права не повинні порушувати права інших. З часом у вас збільшиться обов'язків і відповідальності. Існують закони, які визначають ваші обов'язки. Ви мусите їх знати. Незнання закону не звільняє вас від відповідальності за ваші вчинки, дії або бездіяльність.

Пам'ятайте! Саме ви відповідаєте за своє здоров'я. Від вашого ставлення до здоров'я залежить не тільки ви самі. Ваша позиція впливає на ваших друзів, знайомих, батьків, на ваших майбутніх дітей.

Виховна година на тему: « Що треба знати про право і закон? »

Мета: закріпити попередньо отримані знання. Прищепити почуття гідності та поваги до прав та свобод людини, дати загальне поняття про моральні норми, загальнолюдські цінності. Виховувати почуття правової самосвідомості, уміння дотримуватися правових свобод та обов'язків дитини.

Твоя діяльність визначає твою цінність. (Й. Фіхте)

I. Словникова робота: Декларація, Конвенція.

II. Вступне слово .

Права людини – це певні можливості особи, що необхідні для її існування та розвитку в певних конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними і рівними для всіх людей. Юридично закріплені права людини забезпечують людині можливість мати, користуватися, розпоряджатися благами, цінностями, свободами в політичній, економічній, культурній та соціальній сферах.

Обов'язки людини – це необхідність дотримуватися певної поведінки, об'єктивно зумовленої конкретно-історичними потребами суспільства, держави, дотримуватись законів України, її Конституції, шанувати її державні символи, сприяти зміцненню її могутності, захищати її, служити в збройних силах України, сумлінно працювати, сплачувати податки і збори, поважати національну гідність інших громадян, їхні законні права і інтереси, піклуватися про виховання дітей, навколишнє середовище, історичні пам'ятки, культурні цінності.

Загальна декларація прав людини була проголошена в Парижі (10 грудня 1949 року) Генеральною Асамблеєю ООН «Як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і держави».

Загальна декларація прав людини складається з преамбули та 30 статей, що містять основні права й свободи людини, які можна розділити на: громадянські4 політичні, економічні; соціальні; культурні.

III. Відновлення асоціативного конспекту із окремих карток, на яких написано:

Україна приєдналася до конвенції; 1924 рік;

Закон про охорону дитинства; 1989 рік;

Декларація прав дитини; 1991 рік;

Конвенція прав дитини; 2001 рік.

(1924 рік → Декларація прав дитини → 1989 рік → Конвенція прав дитини → 1991 рік → Україна приєдналася до Конвенції → 2001 рік – Україна прийняла Закон про охорону дитинства)

Українська поетеса Ірина Жиленко звертається до кожного з вас, діти:

Учень 1.

Дитя моє, права дитини

Ти мусиш вивчати сумлінно.

Це так потрібно в наші дні:

Коли з тобою справедливо

Вчиняють, а коли і ні.

То ж прочитай, завчи напам'ять,

Порадь і друзям прочитать,

Хай прочитають тато й мама,

Закони всім потрібно знань!

IV. Бліц-турнір «Ти і закон».

Запитання

1. Основний Закон України. (Конституція)

2. Вищий законодавчий орган України (Верховна Рада)
  3. Влада народу (демократія)
  4. Перший документ, що засвідчує особу (паспорт)
  5. Вік, з якого громадянин несе матеріальну відповідальність (18 років)
  6. Автор першої в історії українського народу демократичної конституції (Пилип Орлик)
  7. Таємне викрадення індивідуального майна громадян (крадіжка)
  8. Яке покарання передбачено за розбій? (Ст.. 142 передбачає позбавлення волі на строк від 3 до 10 років)
  9. Спеціально небезпечна дія або бездіяльність, за які передбачено кримінальну відповідальність (злочин)
  10. Орган місцевого самоврядування (влада)
  11. Заява, оголошення основних принципів – це ... (декларація)
  12. Угода, міжнародний договір з певних питань (конвенція)
  13. Загальні правила, закономірності, за якими живуть люди і суспільстві, державі.
- V. Знати свої права – значить уже наполовину володіти ними.
- Право на життя та розвиток – головне право людини. Стаття 6
  - Право на особисте життя. Стаття 16
  - Право на індивідуальні. Статті 7, 8
  - Право дитини знати своїх батьків, право на піклування та можливість виховуватись у сім'ї. Статті 7-9
  - Право на свободу думки, совісті, релігії та поглядів. Ст.. 12-14
  - Право на свободу асоціацій і свободу мирних зібрань. Ст.. 15
  - Право на утримання, передачу, доступ до інформації. Ст.. 17
  - Відповідальність батьків за виховання дитини. Ст.. 18
  - Права дитини-сироти. Ст.. 20,21
  - Відповідальність закладів, які опікуються дітьми. Ст. 3
  - Право на користування послугами системи охорони здоров'я. ст. 24-25
  - Право на отримання освіти. Ст.. 28, 29
  - Право дитини на соціальне забезпечення і належний рівень життя. Ст.. 26, 27
  - Право на захист від економічної експлуатації. Ст.. 32
  - Право на захист від незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин. Ст.. 33
  - Право на захист від усіх форм сексуальних розбещень. Ст.. 34
- VI. Знаємо свої права, виконуємо обов'язки
- Обов'язки дитини
1. Систематично та глибоко оволодівати знаннями та навичками.
  2. Дотримуватись вимог законодавства України.
  3. Дотримуватись моральних та етичних норм.
  4. Виконувати вимоги статуту школи.
  5. Берегти природу, пам'ятки історії і культури.
- VII. Обговорення теми
- Чому для захисту дитини було прийнято окремий акт – Конвенцію ООН про права дитини?
  - Для чого дитині потрібні права?
  - Які права мають діти за Конвенцією ООН про права дитини?
  - Чи актуальна нині охорона прав дитини?
  - Що означає для дитини право на життя?
  - Що означає для дитини право на індивідуальність?
- VIII. Підсумок уроку.
- Ось і закінчилася година спілкування. Я впевнена, що ви дізналися багато

Тренінгове заняття «Мої ресурси»

Мета: стабілізація психологічного стану через пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів.

Обладнання: фліпчарт, альбом А-1, стікери, ручки, маркери, папір А-4, А-5, скотч.

Орієнтовна тривалість заняття: 60 хв.

ХІД ТРЕНІНГУ

1. Вправа на знайомство (5 хв)

Мета: підготувати учасників до роботи, визначити особливості кожного, створити доброзичливу атмосферу.

Хід вправи: тренер (соціальний педагог, психолог) просить учасників тренінгу по черзі назвати своє ім'я та хобі. Тренер починає першим і так по колу. Потім пропонує повернутися до свого сусіда праворуч та привітатися з ним особисто, називаючи його по імені. Повернутися до свого сусіда зліва й так само з ним привітатися.

Рефлексія:

- Що ви відчували?
- Чи запам'ятали ви імена учасників тренінгу?
- Скільки імен ви запам'ятали?

2. Вправа «Правила роботи» (10 хв)

Мета: створення та прийняття правил роботи групи.

Хід вправи: учасники складають та приймають правила роботи для даної групи на час роботи у цьому тренінгу і намагаються їх дотримуватися.

Орієнтовні правила роботи групи:

- Спілкування за принципом «тут і тепер»
- Конфіденційність
- Мобільні вимкнуті
- Говорити від власного імені
- Оцінювати факти, а не людину
- Активність
- Лаконічність
- Толерантність
- Відповідальність за свої слова та вчинки
- Чесність та щирість

3. Вправа «Мої сильні сторони».

Мета: пошук внутрішніх ресурсів, підвищення самооцінки, зниження рівня тривожності, розвиток упевненості в собі.

Хід вправи: Тренер роздає кожному учасникові тренінгу аркуш паперу А4 і пропонує кольоровими олівцями намалювати квітку: велике коло, у якому написати своє ім'я та шість пелюстків, у кожному з яких прописати свої позитивні риси характеру та якості.

Після роботи учасники презентують свої напрацювання. Після того, як учасники представили себе, свої малюнки вони приклеюють їх на ватман і вивішують на фліп-чарті: так створюються «Наші сильні сторони».

Запитання для обговорення

- Чи важко вам було виконувати цю вправу? Чому?
- Які почуття у вас виникли, коли ви представляли себе?
- Які думки у вас виникають, коли дивитесь на спільну вашу роботу «Наші сильні сторони»?

4. Вправа «На березі річки».

Мета: зменшення напруги та тривожності, розслаблення, стабілізація емоційного стану.

Хід вправи: Тренер пропонує учасникам таку інструкцію:

Сядьте зручно, заплющіть очі. Згадайте Щось негативне, якусь неприємну для вас ситуацію. Уявіть, що перед вами річка. Ви берете цю ситуацію у вигляді картинки, «садите» її на кораблик і відштовхуєте від себе. Поспостерігайте за корабликом, як він пливе. Може бути, що він повернеться

до вас знову. Може, він принесе іншу картинку чи фразу? Якщо вона вам не подобається, відштовхніть кораблик, хай пливе від вас... Ви бачите, як його підганяє хвиля, він все далі й далі від вас ви бачите маленьку крапочку, яка зникає вдалині...

Уявіть, що над вами світить сонце Його тепло розходить по вашому тілу ..., наповнює його енергією... ви стаєте сильнішими, розумієте, що саме ви зможете впоратися із ситуацією, яка стоїть перед вами... Тепер ви впевнені в собі і зможете перебороти все, що стоїть на вашому шляху... На рахунок «3» - розплющіть очі.

Питання для обговорення:

- Що ви відчували під час виконання цієї вправи?
- Які почуття у вас виникли після цієї вправи?
- Який у вас зараз настрій?

5. Вправа «Мій настрій».

Мета: зниження напруги та тривожності, стабілізація емоційного стану.

Хід вправи: після виконання попередньої вправи, психолог пропонує учасникам зобразити свій настрій, стан, намалювавши це кольоровими фарбами на аркуші формату А4.

Після виконання роботи учасники презентують свої малюнки, розповідаючи про те, що вони зобразили.

Питання для обговорення:

- Чи легко вам було зображувати свій емоційний стан?
- Які кольори ви використовували і чому?
- Чи сподобалася вам робота?
- Які емоції та почуття зараз вам притаманні?

6. Підбиття підсумків.

Виховна година на тему: «Неправомірні дії підлітків»

Мета: закріпити знання, та їх практичне застосування під час заняття.

Обладнання: виставка нормативних документів; літератури з теми; «мікрофон», картки; Кримінальний кодекс України; плакати з висловлюваннями: «Наскільки людина перемагає страх, настільки вона людина» (Т. Карнейль); «У страху більше зла, ніж у самому предметі, якого бояться» (Цицерон); «Великі нещастя не бувають тривалими, а дрібні не варті уваги» (Д. Леббок).

Хід заходу:

1. «Історія з життя сучасних тінейджерів».

«Героїням» — чотирнадцять і п'ятнадцять. Як про це розповідають матеріали міліції, під виглядом перепису учнів, Галя і Люда обходили квартири у мікрорайоні. Результати цього «перепису» виявлялись і дещо несподіваними для окремих квартиронаймачів: в однієї громадянки, наприклад, зник ручний годинник, що лежав на столику, в іншій квартирі — нова кофтинка, з третьої — теж деякі речі жіночого туалету. Звичайно, оперативні працівники міліції без особливих зусиль знайшли цих, з дозволу вказати, «прихильниць всеобучу» і ті речі, що зникли.

Дві звичайні дівчинки, з тих, яких називають «важкими». Обидві росли без батьків. Щоправда, у Галі є вітчим, але, мабуть, невідомо, що краще: з ним чи без нього. Все домашнє життя — це пиятики, скандали, бійки. Де тут мамі та вітчиму думати про дочку — хоч би розібратись у своїх справах. І поки батьки сварилися та розбиралися у своїх стосунках, дочка почала пропускати уроки в школі, іноді ночувала не вдома, а у подруг, заглибилась у світ власних переживань. Вона захопилася хлопцями в найгіршому розумінні цього слова. Почала приходити додому дуже пізно, а часом і зовсім не з'являлася.

У крадіжки Галя втяглася якось непомітно. Спочатку це були ручки, рукавички, дрібні гроші. На дрібниці ніхто не звертав уваги, а мама і вітчим на цілком виразні тривожні сигнали школи абсолютно не реагували — вони продовжували розбиратися у своїх стосунках. У дівчини з'явилась впевненість: їй усе сходить з рук! Крадіжка нового пальта з вішалки у школі. І знову мама не реагує, мовчить. Наполегливість школи і спроби організувати виховну роботу з Галею мама зустрічає мовчазним пручанням. Вона сприймає все як надмірну настирливість учителів. Якось приходять до школи із заявою на ім'я директора. У ній вона просить видати особову справу дочки у зв'язку з переїздом на нове місце проживання — в інше місто, до дядька. Документи видали. Але, як показала перевірка, Галя нікуди не переїхала, а з відома матері просто кинула школу та байдикувала. І як фінал — квартирні крадіжки разом із подругою. До речі і у подруги майже така сама доля.

І сьогодні, діти, на нашій виховній годині мені б хотілося і поспілкуватися з вами на тему: «Діти: злочин і кара». І з'ясувати, хто винен в тому, що таке трапилося з дівчатами? Чи винні вони, і чи потрібно їх по і карати за злочин?

2. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

(Діти по черзі дають відповіді)

- 1) Яку відповідальність несуть батьки за виховання дітей?
- 2) Де і як виховується молодь?
- 3) Коли і чому набувають підлітки тих вад, що жахають дорослих і примушують їх замислюватися над питанням: що відбувається з дітьми, чому вони так різко змінили свою поведінку?

Підліток і злочин... Нібито несумісні поняття. Проте ста ти етика свідчить, у середовищі неповнолітніх рік у рік посилюється криміногенна напруженість. Є все: злісне хуліганство, бійки, грабежі, розбій, крадіжки, вбивства, гвалтування. Так що ж

відбувається з нашими дітьми. Відбилися від рук? Потрапили в тенета злочинного світу? Чи вони просто такі, якими їх виховали батьки, усе суспільство? На ці та інші питання ми сьогодні повинні спробувати дати відповідь.

І відповіді будемо шукати з різних позицій: лікаря, психолога, юриста, представника громадськості. У кожного з вас на парті лежить картка з позначкою тієї групи, в якій ви будете сьогодні працювати.

3.Інтерактивна вправа «Знайди своїх»

(Діти діляться на групи)

Завдання групам

(Усі завдання написані на окремих аркушах)

Психологи. Вчинок — елементарна клітина поведінки людини — являє собою одночинний, відносно завершений акт поведінки. Викликанні! причиною зовні, прямою або опосередкованою, і проходить за певних обставин у конкретній ситуації. Звичайно, вчинок від вчинку різниться. Одні вчинки в житті людей зви чайні, інші — рівня подвигу. Але в будь-якому вчинкові, як в краплині води, відображається світ, проявляється характер людини, і будь-який вчинок. І залишає нехай менш помітний, але обов'язковий слід в особистості, яка його здійснила.

Дати відповіді на запитання:

1) Дитина здійснює той чи інший вчинок з певних причин, що спонукають її до цього. Які ж це причини?

2) Яка система правового виховання повинна бути у школі? Юристи.

Дати відповіді на запитання:

1) Що таке злочин?

2) Як застосовується виняткова міра покарання щодо неповнолітніх?

3) Де повнолітні відбувають покарання за скоєні злочини?

4) Яку ж кримінальну відповідальність несуть неповнолітні і за які злочини?

(Розглянути КК України).

Лікарі. Дати відповіді на запитання:

1) Як відомо, найбільш злочинів коїться під впливом алкоголю чи наркотиків. Як ви вважаєте, чому підлітки вживають спиртні напої? Як це відбивається на їхньому здоров'ї?

2) Неповнолітнім, щоб стати алкоголіками, достатньо вживати спиртні напої не менш одного разу на тиждень протягом лише одного року. Доза алкоголю може бути при цьому відносно невелика, всього 100г горілки або 200-300г міцного вина. Як ви вважаєте, які вчинки характеризують алкогольну залежність?

3) Найбільше загрожує вживання алкогольних і наркотичних речовин дітям із так званої групи ризику. Які діти належать до групи ризику?

4) Що належить до наркотиків?

5) Куди направляють лікуватися неповнолітніх, які вживають наркотики?

Представники громадськості. Розглянути ситуацію. Як це часто трапляється з дітьми в найскладнішому — перехідному — віці, пригода почалася з малого — з невинної, на перший погляд, гри в «пера». Збиралися на старому подвір'ї. Там у самому центрі штабелів, рейок і ящиків, накритих зверху фанерою та картоном, хлопці влаштували свій «штаб». Ні дощ, ні сніг не проникають крізь надійний дах. Та й від очей старших сховатися можна. Розмовляли про переглянуті фільми, обмінювалися марками. До цього сховища і прийшов одного разу Юрко Сичов — нахабний хлопець, років на два старший за інших. Спочатку переглядався, грав з хлопцями в шашки. Потім перейшов на «пера». Нарешті — витяг карти.

Сергій Колосов і не помітив, як опинився у Сича в боргу. - Треба розраховуватись,— сказав той сердито і вимогливо, спіймавши Сергія біля виходу з школи.— Ти мені десятку винен.

- Поверну я тобі твою десятку,— насупився Колосов.

- Після дощук в четвер,— присвиснув Сичов. І наблизившись до обличчя підлітка, відчеканив тоном, який не обіцяв нічого доброго: «Увечері не розрахуєшся — поговоримо по-іншому».

До вечора Сергій ходив сам не свій. Йому кілька разів хотілося кинутися до мами на роботу: вона чергувала в поліклініці. Але ніби якась невідома сила зупиняла підлітка: він боявся зробитися в очах друзів маминим синочком. Ось тоді-то і згадав Сергій, що мати гроші на продукти зберігає в скриньці для білизни. «Візьму десятку, може й не помітять»,— промайнула у підлітка думка. Перебравши кілька ключів, він відчинив скриньку. Грошей у ній не було. Але лежав годинник дядька Михайла, який нещодавно помер від тяжкої хвороби. Сергій машинально взяв годинник на долоню. «За чесну військову службу»,— прочитав він вигравіруваний на кришці напис. «За чесну.— зненацька для самого себе повторив він, і фарба сорому залила обличчя.— А я що роблю?» Зачинивши скриньку, він рішуче накинув на себе пальто і попростував до мами в поліклініку.

Дайте відповіді на запитання:

- 1) Поясніть, чому хлопець опинився на грані злочину.
- 2) Як, на вашу думку, повинна вчинити мама, почувши розповідь сина? (Звіт груп.)

3. Підсумок заняття.

Ось і добігає кінця наша виховна година, на якій ми обговорювали важливі питання, що стосуються двох таких несумісних понять: дитина і злочин. Дійсно, пияцтво, алкоголізм, наркоманія — це обставини, які пов'язані зі злочинністю і правопорушенням. Адже більше половини всіх злочинів скоюється в стані сп'яніння, і хуліганство, і навмисні посягання на особу і майно теж вчинюються переважно особами в стані сп'яніння. І що найбільше жахає, так це те, що неповнолітні опиняються в цих тенетах.

І закінчити сьогоднішній урок мені хотілося б листом старшокласниці з м. Києва, яка опинилася вже за межею, коли потрібно нести кримінальну відповідальність. Ці слова, звернені до вас, її однолітків. Дівчина пише: «Таких, як я, вже ніколи не переробиш, а ось ті, хто ще ніколи не ступав на цю стежину, себе не втрачайте. Придивіться до себе, допоможіть собі. І пам'ятайте, навколо вас є люди, яким ви не байдужі. Вони чекають на вас, щоб допомогти, подарувати любов, сподіваються на вашу відвертість і готові дати вам поради».

Тож давайте будемо дбати про себе. Адже майбутнє кожного з вас, саме у ваших руках.

Брейн-ринг «Права і обов'язки громадянина України. Діти та їх права»

Брейн-ринг – відома телевізійна гра, в основі якої лежить змагання, де стартом є складне цікаве запитання, а фінішем – правильна відповідь. Необхідно зуміти швидко зреагувати, адже час прийняття рішення обмежений.

Успішне проведення брейн-рингу вимагає підготовчої організаційної роботи, а саме:

- наявності спеціально обладнаного приміщення (класу), кількості ігрових столів, яка повинна відповідати кількості учасників;
- встановлення на кожному столі сигнального пристрою або дзвінка, щоб ставити до відома ведучого про готовність команди відповідати;
- призначення ведучого, який є одночасно організатором і арбітром гри.

Готуючись до брейн-рингу, учням дають завдання:

1. Створити команди.
2. Дати їм назви.
3. Обрати капітанів.
4. Обрати девіз команди.
5. Підготувати газету на правознавчу тематику.
6. Підготувати прислів'я на правознавчу тему.
7. Розшукати вислови відомих людей про право.
8. Підготувати антирекламу

У першому турі команда повинна дати правильну відповідь на три запитання, тоді вона зможе зайняти стіл лідера. Команда, яка найдовше утримається за столом лідера, вважається переможцем гри.

Гру розпочинають ведучі із вступними словами:

1-й ведучий: Добрий день, дорогі друзі!

2-й ведучий: Добрий день!

1-й ведучий: Ми раді вітати всіх, хто зібрався у цьому залі – юних правознавців.

2-й ведучий: Фахівців у галузях цивільного, адміністративного, кримінального та шлюбно-сімейного права.

1-й ведучий: Сьогодні на нашій сцені виступатимуть ті, хто через декілька років стане на стражі закону.

2-й ведучий: Майбутні юристи, судді, прокурори, адвокати

1-й ведучий: Та просто законослухняні громадяни. Тому зараз на сцену я запрошую команду правознавців «Правознавці».

Представляється капітан команди, члени команди, команди виголошує свій девіз: «Як світло денне, нам потрібне право, бо без законів не живе держава!»

2-й ведучий: А я запрошую команду правознавців «Освіт'яни».

Представляється капітан команди, члени команди, команда виголошує свій девіз: «На ниві правових знань немає краще освітян!»

Звучить музика, команди займають свої місця

1-й ведучий: Як на кожному солідному конкурсі. Ваші знання оцінюватиме компетентне журі...

2-й ведучий: Наш перший конкурс буде проходити за принципом брейн-рингу: короткі чіткі запитання – короткі чіткі відповіді, на обміркування яких ви матимете 30 секунд. За кожен правильну відповідь команда отримує 1 бал. Якщо команда не дає правильну відповідь на поставлене запитання, то цей шанс передається команді суперників.

Питання для брейн-рингу:

1. Це слово є синонімом термінів «посередник», «проведор», «комісар». Воно означає особу, яку наділив парламент обов'язком здійснювати контроль за дотриманням прав та інтересів людини і громадянина. (Омбудсмен).

2. На цій мові розмовляли Юлій Цезар і Цицерон, Юліан Клавдій і Корнелій. У V столітті вона почала вмирати. На ній записані «Пакти і конституції законів та вольностей Війська Запорізького». Сьогодні цією мовою широко користується медицина. (Латинь).

3. Те, що лежить у чорному ящику – народилося на американському континенті, визначає основи державного устрою, є інструментом демократії, має вищу юридичну силу. Що лежить у чорному ящику? (Конституція).

4. Вольтер сказав, що «Свобода полягає в тому, щоб залежати лише від...» Що сказав Вольтер? (Закону).

5. Завершіть фразу Віктора Гюго «Право – це все те, що є істинне та» (Справедливе).

6. Дочка Урана і Геї, друга дружина Зевса. За однією з версій – мати Прометея. Богиня передбачення. Передавала людям повеління Зевса. Зображувалась з пов'язкою на очах (символ неупередженості), терезами в одній руці і мечем в другій. Хто вона? (Феміда).

7. У наш час це слово є крилатим словом і юридичним терміном: так називають, наприклад, право постійного члена Ради Безпеки ООН заборонити прийняття рішення, з яким він не згоден. Цим правом користується і Президент України. Яке це слово? (Вето).

8. У Шрі-Ланці він називається асамблеєю, в Ісландії – альтингом, Норвегії – стортингом, в Ірані – меджлісом. А як він називається в Україні? (Парламентом).

9. У кожного народу є прислів'я, котрі говорять про те, що добре, а що, погано в житті. Пам'ятайте: «На злодію і шапка горить», а «У брехуна сльози ...» (Дешеві).

10. Ще одне прислів'я говорить: «І той злодій, хто...». Хто ж це вважається злодієм згідно з цим прислів'ям? (Знав та змовчав).

11. Ще один латинський афоризм означає «Знання закону не в тому, щоб знати його слова, а в тому...» В чому ж полягає знання закону, на думку давніх латинян? (Щоб розуміти їх зміст).

12. Чи є громадянином України дитина, яка народилася на території України від осіб без громадянства, котрі постійно проживають в Україні? (Так).

13. Певні правила соціальної поведінки людини. (Мораль).

14. Основний Закон України. (Конституція).

15. Особа, наділена державою юридичними правами та обов'язками. (Громадянин).

16. Правило поведінки, що склалося людством протягом тривалого часу. (Звичай).

17. Людина, що виступає носієм різних суспільних відносин у державі. (Особа).

18. Перше і важливе право кожного громадянина. (Особиста свобода).

19. Здатність особи мати права і обов'язки. (Правоздатність).

20. Винна протиправна дія. (Правопорушення).

21. Протиправна поведінка. (Проступок).

22. Повна незалежність держави. (Суверенітет).

23. Герб України. (Тризуб).

24. Гімн України. («Ще не вмерла Україна»).

25. Основний документ, який засвідчує приналежність особи до держави. (Паспорт).

26. Автор першої в історії українського народу справді демократичної конституції. (Пилип Орлик).

27. Членами політичних партій можуть бути тільки громадяни України, які досягли... (18-річного віку).

28. Засновником молодіжних та дитячих організацій можуть бути громадяни ... (з 15-річного віку).

29. Максимальна тривалість робочого часу в Україні... (40 годин на тиждень).
  30. Повна дієздатність громадян настає... (з 18-річного віку).
  31. Суспільне небезпечна дія або бездіяльність, за які передбачено кримінальне покарання. (Злочин).
  32. Кримінальна відповідальність неповнолітніх за особливо тяжкі і небезпечні злочини настає... (з 14 років).
  33. Кримінальна відповідальність неповнолітніх настає... (з 16 років).
  34. Найпоширеніший вид адміністративного стягнення. (Штраф).
  35. Письмові договори про повну матеріальну відповідальність можуть бути укладені підприємством лише з працівником, який досягнув... (18 років).
  36. З якого віку настає правоздатність громадян. (З дня народження).
  37. Президент України обирається... (Всенародним голосуванням).
  38. Президентом України може бути особа віком... (Не молодша 35 років).
  39. Найдавніша класова людська цивілізація. (Рабовласницька).
  40. Джерелом особистого і суспільного багатства є ... (Праця).
  41. Не допускається прийом на роботу осіб, які не досягли... (16-ти років).
  42. Перше невід'ємне право кожної дитини. (Право на життя).
  43. Коли було прийнято Декларацію про державний суверенітет України? (16 липня 1990 р.).
  44. Коли підписано Акт проголошення незалежності України? (24 серпня 1991)
  45. Чи платне в Україні використання землі? (Так).
  46. Чи передбачена кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення? (Так).
  47. У чій функції входить забезпечення стабільності грошової одиниці України гривні? (Національного банку України).
  48. Конституційний принцип, за яким особа, яка підозрюється у скоєнні злочину, вважається невинною до того часу, поки її вину не буде доведено. (Презумпція невинності).
  49. Правило поведінки, що склалось людством протягом тривалого часу. (Звичай).
  50. Вид, міра поведінки особи щодо використання та здійснення прав. (Обов'язок).
- II-й тур: конкурс на кращу правознавчу газету.
 III-й тур: конкурс прислів'їв на правознавчу тематику.
 IV-й тур: конкурс висловів на правознавчу тематику.
 V-й тур: конкурс ескізів.
 VI-й тур: конкурс антиреклами.
 VII-й тур: конкурс пісні.
 Журі підводить підсумок. Нагородження призами переможців.

Батьківські збори. «Роль сім'ї у профілактиці правопорушень»

Учасники: батьки учнів 9-А класу.

Підготовка:

1. Анкетування батьків.

2. Зустріч батьків з працівниками кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

Цілі проведення зборів:

- Методичні: застосування на практиці нових форм проведення батьківських зборів, роботи з батьками.

- Виховна: сприяння зміцненню взаєморозуміння дітей і батьків, просвітницька робота.

- Освітня: розвиток кругозору батьків з точки зору педагогіки, психології.

Оформлення та роздатковий матеріал:

- Вислови великих людей про виховання.
- Словник зборів, яким батьки можуть скористатися по ходу зборів.
- Рекомендації «Дорога в 15 кроків».
- Ватмани, фломастери.

Оформлення приміщення.

Плакати з висловами:

«У дитинстві кожна людина вимагає участі, ласки. Якщо дитина зростає в атмосфері безсердечності, вона стає байдужою до добра і краси». (В. Сухомлинський)
«Виховання - це засвоєння хороших звичок». (Платон)

«Не треба іншого зразка, коли в очах приклад батька» (А. Грибоєдов)

«Від правильного виховання дітей залежить добробут усього народу». (Д. Локк)

Хід батьківських зборів:

I. Вступ.

Слово ведучого: Сьогодні наша зустріч присвячена проблемі зростання правопорушень серед підлітків. Що ж є причиною зростання злочинності? Проблема профілактики протиправної поведінки неповнолітніх - одна з центральних для цілого ряду галузей науки. Криминологи, педагоги, психологи намагаються знайти кошти для того, щоб поведінка дітей, підлітків, юнаків і дівчат не набуло протиправну спрямованість. Проблема ця виникла не зараз, ще в глибоку давнину, коли ще тільки зароджувалися норми моралі, з'явилися причини, що породжують їх порушення. Адже будь-які правила несуть в собі якусь готовність до самообмеження, припускають потенційний "громадський альтруїзм" і готовність до каральних санкцій у разі їх порушення до каральних санкцій у разі їх порушення. У сучасній вітчизняній психології до делінквентним форм поведінки відносять шкільні прогули, дрібне хуліганство, прилучення до асоціальної групи і т.д.

Типовими проявами делінквентної поведінки є ситуаційно-обумовлені дитячі і підліткові поведінкові реакції, пов'язані з сімейної і шкільної дезадаптацією, труднощами спілкування.

Основні причини труднощів у вихованні окремих підлітків слід шукати в неправильних стосунках в родині, в прагненні підлітків затвердити себе будь-яким способом.

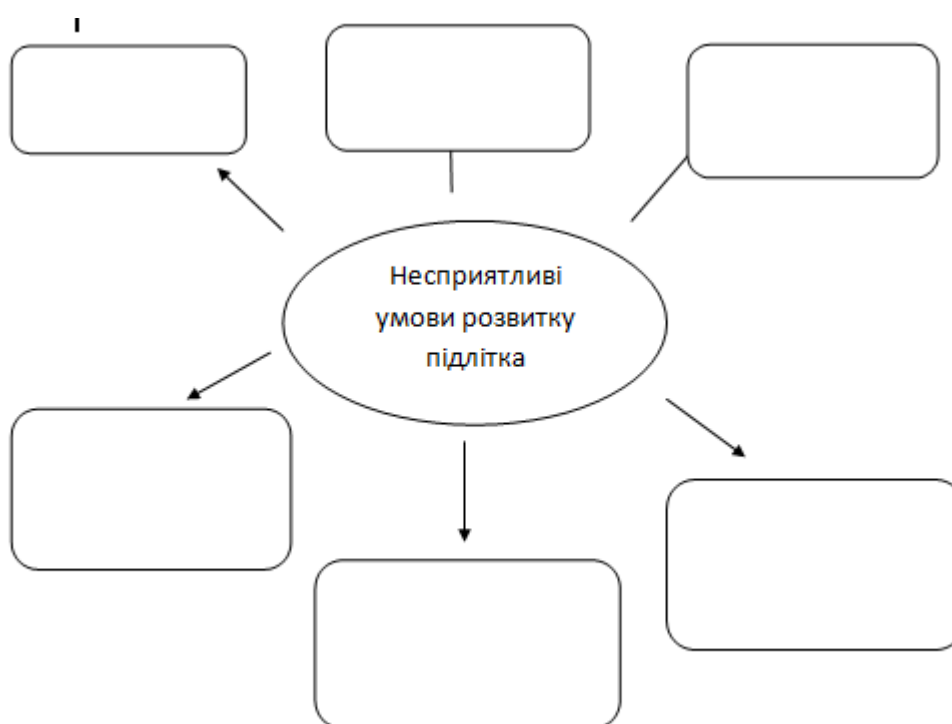
Для сучасних підлітків з делінквентним поведінкою характерні ситуативні, здебільшого примітивні "плани" протиправної діяльності, цілі якої носять безпосередньо споживчий характер: дістати гроші для випивки, помститися кому-небудь, "показати себе". Потреби і інтереси, намагання задоволення яких служать згодом джерелом злочину, вже під час свого формування не відповідає загальноприйнятим нормам, суперечать їм, створюючи неминучі для даної особи труднощі в соціальній адаптації.

В основі формування делінквентної поведінки підлітків лежить конфліктна атмосфера в сім'ї. Питання про порушення між батьками і дітьми безпосередньо пов'язаний з проблемою не тільки неврози, але і всіх прикордонних з патологією станів і в дитячому, і в підлітковому віці. Причина конфліктних відносин нерідко криється в наявності у батьків невротичної та особистісної патології. Найбільше проблем виникає у сім'ях, де батьки схильні до авторитарних установок і мають гіпертрофоване почуття "я". У підлітків - правопорушників спостерігається наявність чітко виражених егоїстичних, суспільно негативних, у тому числі й аномальних, не властивих віку потреб; вживання наркотиків, куріння тютюну, вживання алкогольних напоїв, тяжіння до бродяжництва.

Таким чином, відхилення в поведінці дитини є наслідком «особливих» стосунків у сім'ї, школі, в підліткової середовищі.

II. Анкетування батьків. Застосування анкети антисоціальної поведінки підлітково-юнацька (коротка назва ААП.лю).

III. Практична частина. Батьки працюють у групах. Їм необхідно визначити несприятливі умови розвитку підлітка.

IV. Рольова гра. Батьки обігрують ситуацію та правильний шлях її вирішення на їх думку.

V. Обговорення головних питань що хвилюють батьків. Спілкування з представником кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

VI. Надання батькам рекомендації. «Дорога в 15 кроків».

Крок 1. Зберігайте спокій і гідність.

Знайдіть в собі сили для вирішення ситуації. Не потрібно впадати в паніку, Ви маєте на це право. Криком, биттям, погрозами ви нічого не доб'єтесь. Біда, яка стала горем для вас та всієї родини, поправна. Виправити ситуацію можна, якщо Ви поставитеся до неї спокійно і обдуманно, так само, як ви ставилися до інших неприємностей.

Крок 2. Розберіться в ситуації.

Навіть у тому випадку, коли Вам точно відомо, що дитина вчинила правопорушення, це аж ніяк не означає, що він закоренілий злочинець. Не поспішайте з особистими висновками. Постарайтеся визначитися, чи зумієте Ви самі впоратися з ситуацією або ж необхідно звернутися за допомогою до фахівців.

Крок 3. Збережіть довіру дитини до себе.

Поговоріть зі своєю дитиною на рівних. Відсутність спілкування призводить до нерозуміння, віддаляє вас і дитини один від одного. Нормальне спілкування завжди включає в себе здатність не тільки слухати, але й чути. Воно допоможе Вам краще зрозуміти свою дитину, дізнатися його погляди і почуття. У підлітка досить сильно бажання до спілкування, прагнення бути вислуханим. Дуже цінних для збереження довіри може бути розмова-спогад про ваше дитинство, юність, про скоєних у минулому помилки, про Вашому власному досвіді вживання алкоголю, невдалого самолікування психічних травм. Можливо, у розмові вдасться виявити спільність Ваших минулих і стоять сьогодні перед дитиною проблем. Цілком можливо, що дитина веде себе зухвало, щоб утвердитися, пережити життєву драму.

Крок 4. Дізнайтеся якомога більше про те, що відбувається з Вашою дитиною. Зробивши протиправні дії, діти схильні звинувачувати у трагедії хитрувати і вивертатися. Постарайтеся розібратися в ситуації максимально об'єктивно. Володіючи необхідними відомостями, будьте уважні. Якщо Ваші припущення щодо дій власної дитини підтвердилися не вдавайте, що все в порядку. Дайте зрозуміти, що Ви в курсі подій.

Крок 5. Змініть своє ставлення до дитини.

Подія повинна змусити Вас зрозуміти, що Ваша дитина - вже досить доросла, щоб відповідати за свої вчинки.

Крок 6. Не дозволяйте собою маніпулювати.

Будьте готові зустріти опір з боку дитини, її подразнення, його спроби Вами маніпулювати. Сюди можуть приєднатися демонстративні спроби покінчити з собою, щоб Ви своєчасно його врятували і виконали бажання. Введення обмежень зрештою допоможе підлітку переконатися, що він Вам небайдужий. А Ви не забудьте підкреслити, що дієте так, люблячи і хвилюючись за нього, і робите так в його інтересах.

Крок 7. Не виправляйте за дитину її помилки.

Загладжуючи помилки своєї дитини, батьки підсилюють його почуття безкарності. Подібна батьківська турбота обертається «ведмежою послугою»: дитина не стикається з наслідками свого поведіння і не робить висновків, стає безвідповідальним і непридатним до життя в суспільстві.

Крок 8. Менше говоріть, а більше робіть

Бесіди, які мають повчальний характер, містять погрози, обіцянки «посадити» дитину, «здати» його в лікарню, швидко стають для нього звичними, виробляють байдужість до своєї поведінки. Він їх просто не слухає або робить вигляд, що слухає, насправді практично не чує жодного Вашого слова. Таке ставлення до Ваших слів формується в дитини тому, що Ви не виконуєте жодне зі своїх «страшних» обіцянок. Тому, вислухавши Ваші чергові погрози, він легко дає обіцянку виправитися, стати нормальною людиною. Обіцяти він буде все, що завгодно, так як не збирається нічого виконувати. Він давно перестав вірити в реальність Ваших погроз. Дитина вважає Вас своєю власністю, тому не чекає від Вас ніяких конкретних дій. У тому ж випадку, коли Ви виконуєте те, що обіцяли, він стає набагато більш керованим і слухняним.

Крок 9. Докладіть зусиль, щоб відновити взаєморозуміння з ре-дитиною. Зверніться разом з дитиною до психолога, психотерапевта, переконавши його в тому, що ця допомога потрібна і Вам, і йому. Фахівець допоможе вибудувати нові відносини з Вашою дитиною.

Крок 10. Надайте дитині можливість виправити свою поведінку самостійно. Бувають випадки, коли дитина сам зізнається в тому, що він веде себе неконструктивно, але категорично відмовляється звертатися за допомогою до фахівців. Дозвольте йому спробувати виправити помилки самостійно. Це важко, але не неможливо, тому дайте дитині самій переконатися в цьому.

Крок 11. Не пускайте процес на самоплив.

Необхідно підтримати самостійні кроки дитини до виправлення. Іс-

використовуйте будь-які можливості для моральної підтримки.

Крок 12. Відновити довіру до дитини.

В першу чергу припиніть обговорювати вже сталосся. Не нагадуйте дитині про його провині, так як нав'язливі розмови можуть зіграти провокаційну роль.

Крок 13. Встановіть розумні межі контролю.

Звичайно, Ви не відразу заспокоїтеся, але не дозволяйте страху взяти гору над розсудливістю, не опускайтеся до обшуків, оглядів дитини, дріб'язкового контролю за кожним його кроком - це не допоможе, але травмує його.

Крок 14. Допомагайте дитині змінити життя на краще.

Постарайтеся знайти час для спілкування з підлітком і спільних занять. Разом ходіть в театри, музеї, на спортивні змагання. Заохочуйте його захоплення, інтереси, допоможіть йому знайти справу по душі. Не залишайте досягнення дітей без уваги. Нагадуйте їм, що все погане проходить.

VII. Підведення підсумків. Загальне враження.

Сім'я - це перший колектив у житті дитини. У процесі формування особистості родина відіграє головну роль. І яким буде дитина багато в чому залежить від взаємин у сім'ї. І я бажаю всім вам терпіння, взаємоповаги. Пам'ятайте, що завжди є вихід з будь-якої ситуації. І вам в цьому допоможуть мудрі поради, які психологи називають «дорогою в чотирнадцять кроків» (надання роздрукованих рекомендацій)

Батькам пропонується визначити результат зборів:

- Корисність зустрічі;
- Актуальність;
- Атмосфера зустрічі.